

Brazílie: Cabral a Vespucci.

PEDRO CABRAL. Brazílii objevil portugalský mořeplavec, admirál a diplomat Pedro Alvares Cabral dne 22. dubna roku 1500. Cabral znamená v portugalštině Kozel. Objevitel Brazílie pocházel z kastilského klanu Cabreiras, Kozy. Je otázkou, zda byl původní profesí námořník, spíše nikoli. Pedro Cabral plul ve stopách Vasco da Gama, jenž roku 1498 dosáhl Indie. Da Gamova flotila je označována jako první indická armada, Cabralova expedice byla druhá indická armada. I výprava Pedra Cabrala byla obchodní, cílem bylo přivést do Portugalska co nejvíce indického koření. Flotila Pedro Cabrala čítala 13 plavidel. Jenom několik z nich se vrátilo do přístavu v Lisabonu.

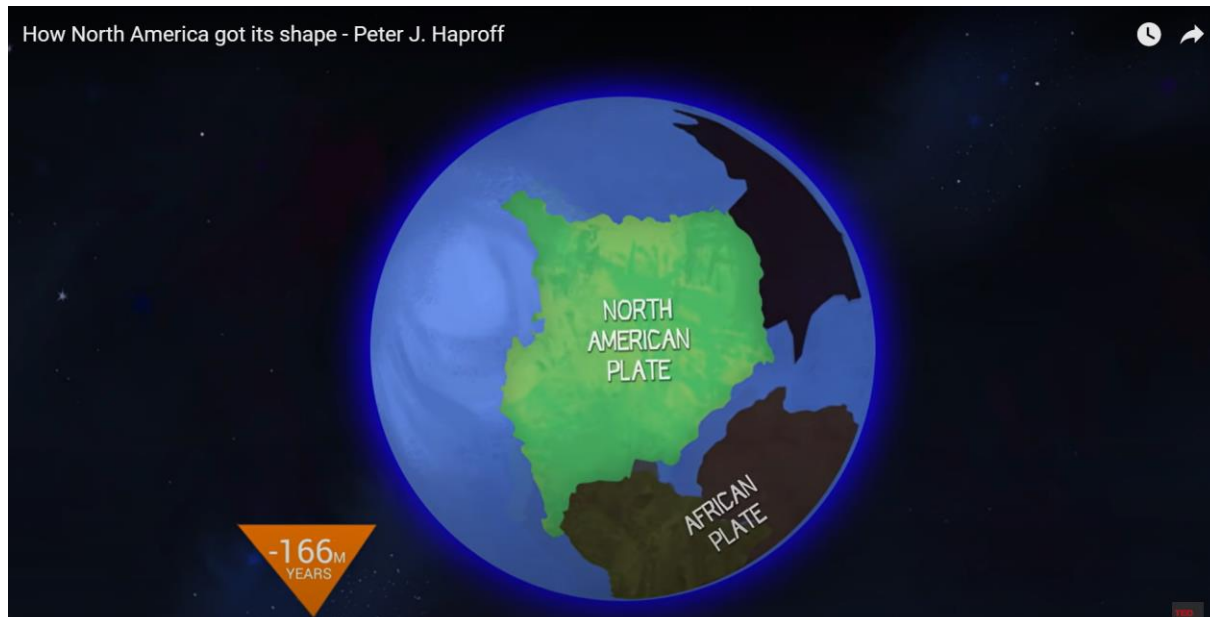

Na rozdíl od Kryštofa Kolumba to byl objev velmi diskrétní. Francouzský autor Gilles Lapouge charakterizuje Portugalce 15. a 16. století jako velké tajněstkáře, kteří svoje námořní a geografické poznatky neroztrubovali do světa jako trochu fanfaronští Španělé. Portugalci byli opatrní, přízemní, neupřímní, ostražití, melancholičtí a praktičtí. Proč ukazovat konkurenci karty, když to není nutně třeba? Stalo se to víceméně náhodou. Podobně jako Kryštof Kolumbus plul i Pedro Cabral

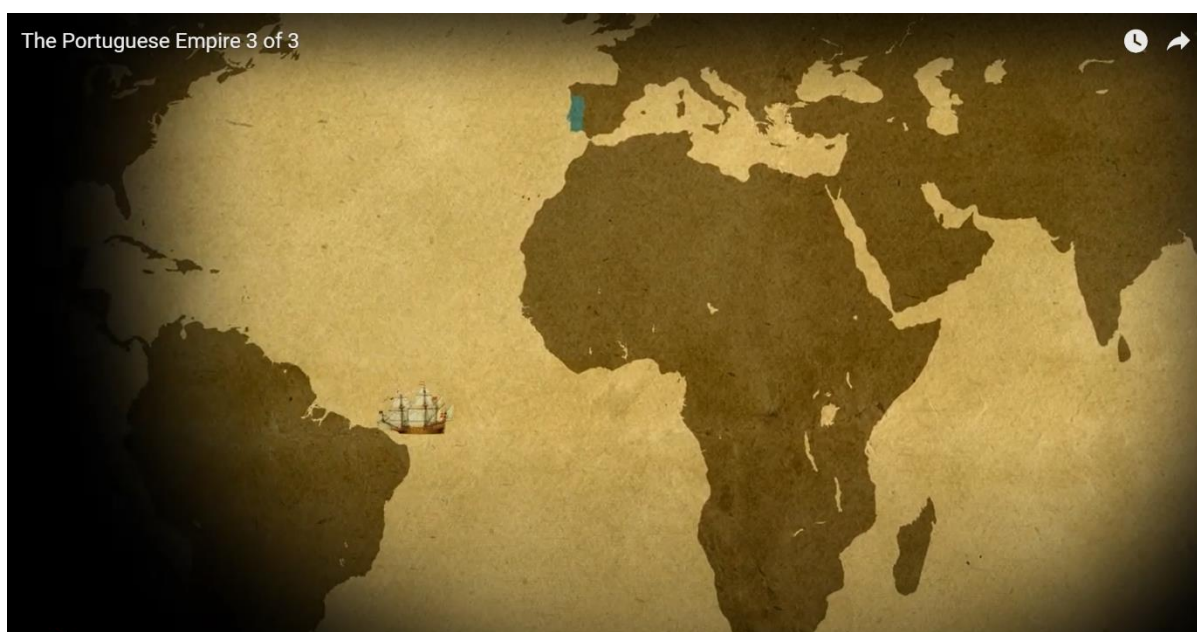
původně do Indie. Cestu plachetnic z Evropy k Jižní Americe usnadňovaly pasáty severní polokoule (severovýchodní větry). Proto bylo otázkou času, kdy někdo Brazílii objeví. Cabralův počin byl stejně významný jako Kolumbův. Je paradoxní, že Portugalec Pedro Cabral stojí zcela ve stínu svých předchůdců: Kryštofa Kolumba a Vasco da Gamy.

Pedro Cabral objevil nejen Brazílii, ale i jižní kontinent, který byl před 150 miliony lety spolu s Afrikou hlavní součástí prakontinentu Gondwanalandu. Skály kolem brazilské zátoky Guanabara, kde leží Rio de Janeiro, jsou stejného složení a stáří jako horniny na pobřeží africké Angoly. Pedro Cabral jako by cestoval i pomocí stroje času. Před 150 miliony lety nebyla ještě Jižní Amerika oddělena od Afriky. Neexistoval Atlantik.

Portugalec Pedro Alvarez Cabral přistál u brazilských břehů roku 1500, tedy osm let po první výpravě Kryštofa Kolumba. Bylo to 22. dubna 1500. Když Cabral přistál v Porto Seguro, domníval se, že je na nějakém novém velkém ostrově. Nazval ho ostrov Pravého kříže. Později se začalo mluvit o Terra da Vera Cruz, Zemi Pravého kříže. Byl to náhodný objev? Ano i ne. Pedro Cabral neplul k pobřeží Brazílie cílevědomě, jako Kryštof Kolumbus do Karibského moře. Na druhé straně byl otázkou času, kdy bude Brazílie objevena, protože v jejím směru vedly plavce pasáty, pravidelné větry v Atlantiku.

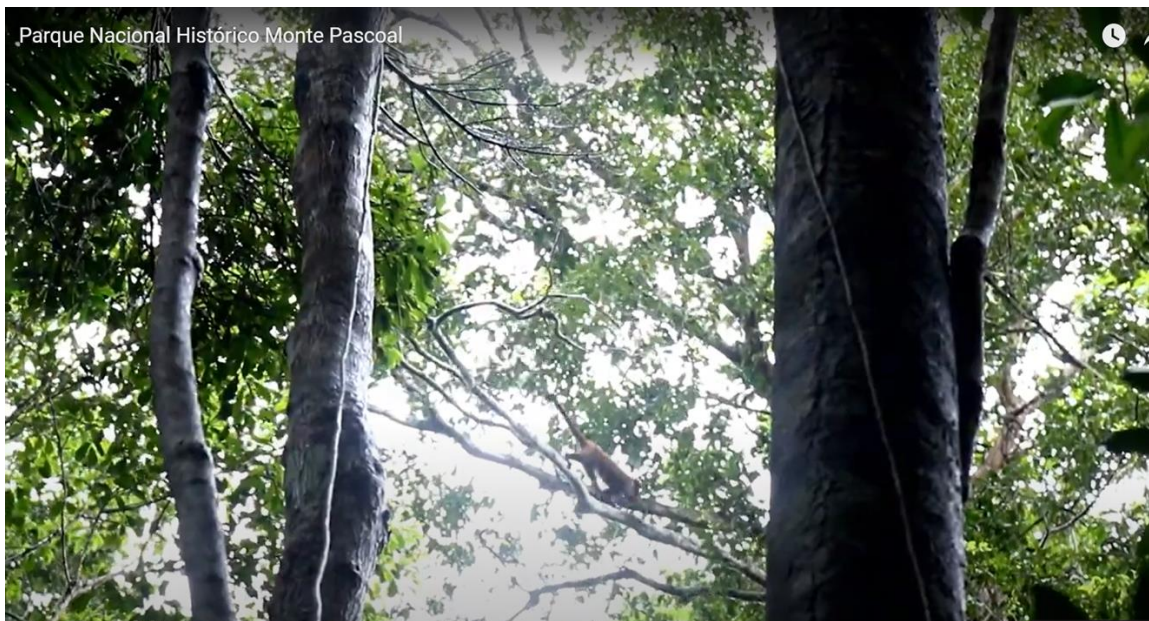
Pedro Cabral nejprve spatřil horu Monte Pascoal v dnešním státě Bahía, ale přistál poněkud severněji v Porto Seguro. Celé atlantické pobřeží Brazílie se nazývalo Costas del Descubrimiento, Pobřeží objevů.

Když se Pedro Cabral ocitl na dohled od pobřeží Brazílie, byly velikonoce. Proto také Cabral nazval horu na pobřeží, kterou portugalská plavci spatřili nejprve, Monte Pascoal, Velikonoční hora. Monte Pascoal dosahuje výšky 536 metrů nad hladinou moře.

O den dříve se v moři objevilo množství chaluh, což byla známka toho, že se Cabralova eskadra blíží k nějaké velké souši. Dnes je Monte Pascoal národní brazilský park, kde jsou chráněny lesy pau-brasil. Přeložit bychom to mohli jako ohnivé dřevo nebo žhavé dřevo. Vnitřek kmene je načervenalý. Indiáni Tupí-Guaraní tyto stromy nazývali ibirapitanga. Pau-brasil je pro Brazílii něco jako lípa pro Čechy nebo dub pro Německo. A pau-brasil dal největší jihoamerické zemi nakonec i její poetické jméno: Terra do Brasil, Země ohnivého stromu.

Pau-brasil v botanické zahradě v Rio de Janeiro.

Brazílie je jediná země na světě, která se jmenuje podle stromu. Původně to ale možná bylo podle hvězd. Objevitel Brazílie Pedro Alvares Cabral (22. dubna 1500) si myslel, že přistál u ostrova a dal mu jméno Ostrov Pravého kříže (Ilha da Vera Cruz). Anglický astrolog Vivian Robson na počátku 20. století uváděl, že Pedro Cabral nazval nově objevený ostrov podle souhvězdí Jižního kříže, podle fascinujícího seskupení stálic, které v 16. století ukazovalo cestu korábům iberských mořeplavců na jih od rovníku.

Geniální americká básnířka Emily Dickinson, napsala ekologickou obdobu křesťanského požehnání: „Ve jménu stromů, i trávy, i větru. Amen!“ Brazílii jako by se dostalo požehnání Emily Dickinson plnou měrou. Stejně jako katolické iniciace Pedra Cabrala. „Ve jménu Pravého i Jižního kříže, i ve jménu pau-brasil. Amen!“ Emily Dickinson žila v polovině 19. století ve státě Massachusetts. Skoro v úplné sociální izolaci. Její poezie a dopisy jsou přitom nepřekonatelné, fantastické.

Pedro Cabral nazval nově objevené území Země Pravého kříže. Také se jí říkalo Země papoušků, Terra dos Papagaios.

Později se mluvilo o Zemi Pravého kříže, ale ani to nebylo jméno definitivní. Při pobřeží nově objeveného teritoria rostly stromy se tvrdým dřevem, které se staly důležitým obchodním artiklem pro Portugalsko i celou západní Evropu. Tyto stromy se nazývaly pau-brasil. A jejich jméno přešlo do názvu celé velké portugalské kolonie. Kvůli Amazonii se často ve světě zapomíná na ekologickou problematiku Mata Atlantica, atlantického pralesa. V původní atlantické džungli žije dnes 100 milionů lidí ve 3 000 městech.

Portugalsko mělo zájem o tvrdé dřeviny, které rostly při atlantickém pobřeží a říkalo se jim pau-brasil, snad pro načervenalou barvu (brasil znamená výheň). Toto dřevo se používalo při stavbě lodí a při výrobě barviv. Z původního rozsáhlého areálu pau-brasil při pobřeží Atlantiku zůstaly již jenom velmi zranitelné ostrůvky. Ekologové z různých zemí světa se je snaží uchovat a hlavně také nenarušit jejich bohatou biodiverzitu. Na počátku nového tisíciletí se situace poněkud zlepšila, ale od roku 2015 zaznamenali brazilští ochránci přírodního prostředí nové rozsáhlé aktivity těžby dřeva a deforestace. Na vykácených plochách se vysazuje eukalyptus, kávovník nebo banánovník. V současnosti trpí ze všech brazilských biomů (souborů charakteristických ekosystémů) nejvíce právě atlantický les. Možná je to i proto, že atlantický les je v očích světa zcela zastíněn amazonským deštným pralesem.

Jméno nově objevené zámořské země zvolil Pedro Cabral instinktivně vhodně a výstižně. I Kristův kříž byl ze dřeva Pedro

Cabral jako by dopředu myslel na Indiány, na mystiky, na průzkumníky, na badatele, na ekology. Země prapůvodní, tropické, exotické, tajuplné, svaté, drahocenné a nepostradatelné vegetace. Jméno pau-brasil připomíná lingvisticky nordický jasan Yggdrasil. A je fakt, že pro Brazílii hrál pau-brasil skutečně úlohu kosmického stromu, spojujícího evropskou metropolí a jihoamerickou kolonii. Rané dějiny Brazílie se točily kolem pau-brasil. V každém případě měl Pedro Cabral při výběru jména pro Brazílii více štěstí než sám Kryštof Kolumbus. Brazílie je lepší než Cabralie, Země kozlů.

V irské mytologii najdeme vyprávění o přeludném atlantickém ostrově Hy Brazil, na nějž měli plavci a rybáři opakovaně narazit. Není jméno Brazílie převzato odtud? Patrně nikoli. Brazílie nemá žádnou spojitost s Hy Brazil.

Podobně jako o prvenství Kolumbově dnes mnozí historici pochybují (Ameriku objevili o 500 let dříve Vikingové z Grónska), tak není zcela jisté, zda někdo neobjevil Brazílii před Pedrem Cabralem? V úvahu připadají francouzští Normané, Bretonci nebo i sami Portugalci. Námořníci z těchto oblastí Evropy křižovali Atlantik, aniž by svoje objevy prezentovali. Nechtěli podněcovat konkurenci...

LECCION 2

I. CRISTOBAL COLON DESCUBRE EL NUEVO MUNDO

El día 12 de octubre de 1492 descubrió Cristóbal Colón el Nuevo Mundo que llamamos América. Había salido de España en agosto del mismo año, en busca de un camino más corto para llegar a la extremidad del Asia. Sus estudios y sus muchos viajes a través de los mares le habían convencido de la redondez de la tierra, y de que por lo tanto se podía navegar hacia el occidente.

Los Reyes Católicos.

Componían la tripulación 120 personas, que se embarcaron en tres carabelas, LA SANTA MARÍA, LA PINTA y LA NIÑA, fletadas y equipadas por los hermanos Martín y Vicente Yáñez Pinzón.

Antes de partir, Colón y sus compañeros recibieron los sacramentos de la penitencia y la comunión, para asegurar así el amparo de la Divina Providencia.

Después de más de dos meses de navegación tormentosa, al amanecer del día 12 de octubre, un cañonazo anunció tierra. Los expedicionarios llegaron a la isla de GUANAHANI; Colón le puso el nombre de SAN SALVADOR en agradecimiento a Dios, y tomó posesión de ella en nombre de los Reyes Católicos, Don Fernando de Aragón y Doña Isabel de Castilla, con cuyo apoyo pudo ver realizados sus deseos.

Colón creyó que había llegado a las lejanas tierras del Asia, y murió sin saber que había descubierto un mundo nuevo.

LECTURA

II. LOS CUATRO VIAJES DE COLON.—En el *primer viaje* descubrió Colón las islas de Cuba y Santo Domingo, fuera de otras menores.

Al regreso fue recibido por los soberanos españoles con gran pompa, como si se tratara de un gran triunfador. En el año de 1493 hizo el *segundo viaje*, en el cual descubrió otras islas, como Jamaica. En el *último viaje* tocó tierras colombianas a la entrada del Golfo del Darién.

Cristóbal Colón.

Por la envidia de sus émulos y la ingratitud, sufrió Colón grandes penalidades y por último la cárcel. Murió en Valladolid, triste y olvidado, pero lleno de fe en Dios, porque era un buen cristiano.

En muchas partes se han levantado monumentos a su memoria: ciudades y pueblos llevan su nombre.

Un historiador dice: "Colón poseía un genio vasto e inventivo. Su ambición era elevada y noble. Llenaban su mente altos pensamientos y ansiaba distinguirse por medio de grandes hazañas; le caracterizaba la sublimidad de ideas y la magnanimidad de espíritu. Era devotamente piadoso; se mezcló la religión a todos los pensamientos y actos de su vida, y brilla en sus más secretos y menos meditados escritos..."

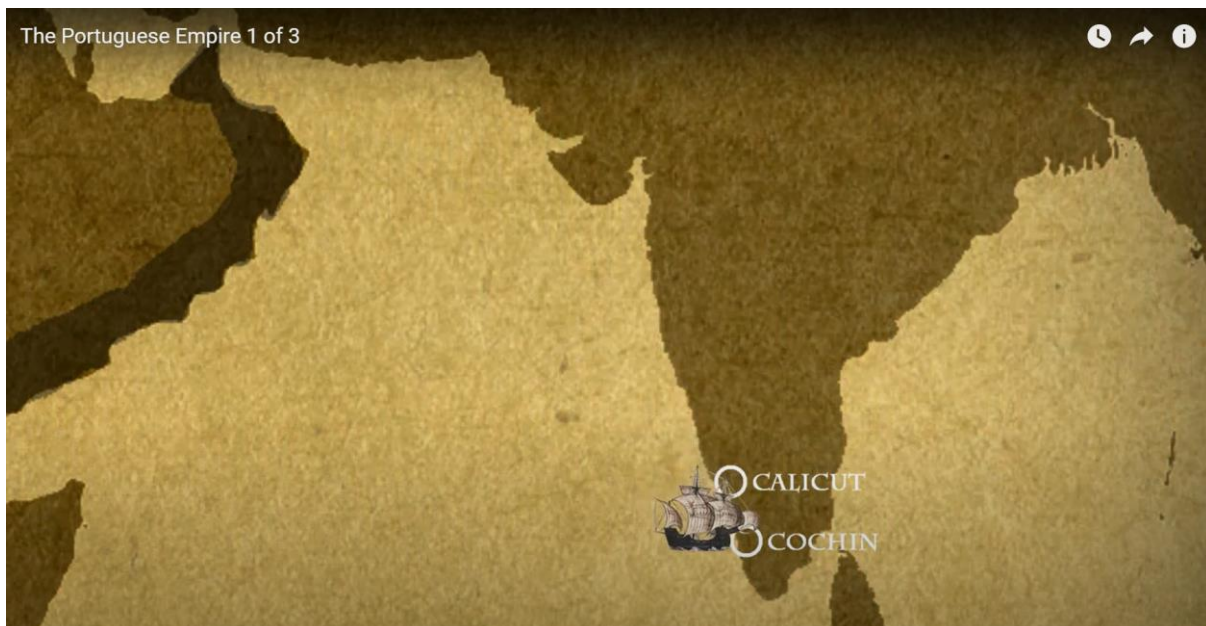
14 —

— 15

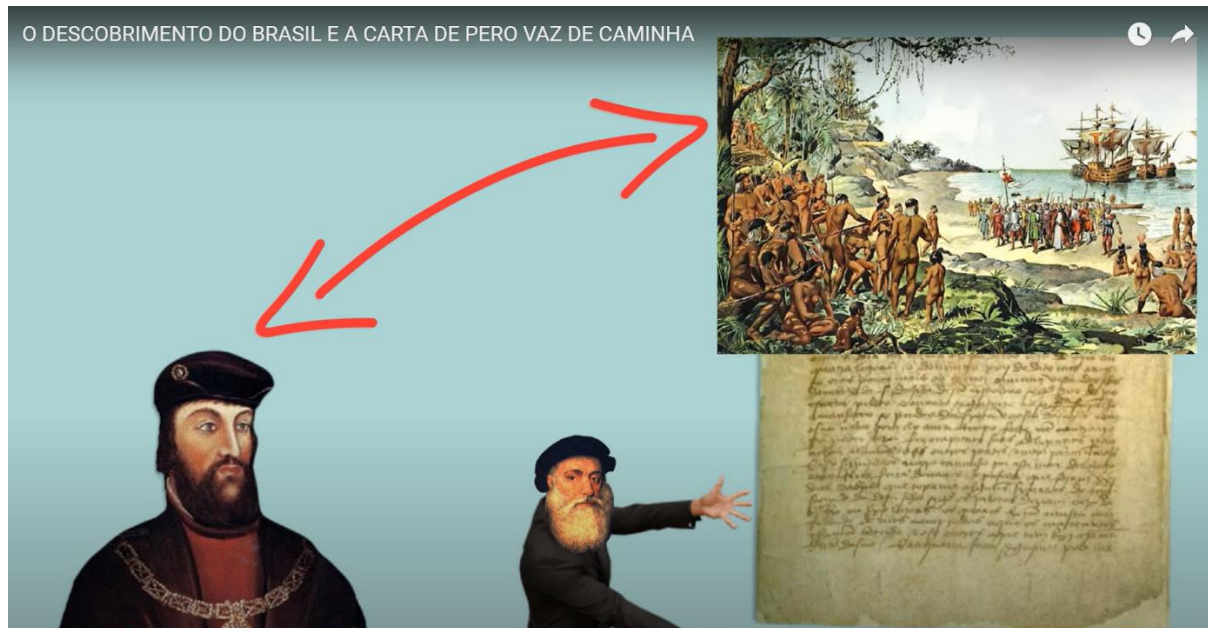
Pedro Cabral brzy Brazílii opustil a pokračoval ve své cestě do Indie, která byla jeho původním cílem. Neměl v roli admirála velké štěstí. Několik korábů jeho flotily ztroskotalo. Zahynuly stovky portugalských lodníků. V Indii samotné nedocílil výrazného diplomatického úspěchu.

Pedro Cabral dokonce ostřeloval město Calicut, kde byli Portugalci napadeni arabskými kupci. Po návratu do Portugalska byl Pedro Cabral u královského dvora skoro bojkotován. Mocní Portugalska o něj ztratili zájem. Přitom z obchodního pohledu byla jeho cesta do Indie velmi lukrativní a výnosná. Pedro Cabral byl v době objevu Brazílie mladý. Mohlo mu být něco přes 30 let.

Pedro Cabral krále Manuela I. o objevu velkého ostrova Ilha da Vera Cruz informoval již několik dnů poté, co tam přistál. Jeho tajemník Pero Vaz de Caminha napsal na pokyn admirála králi dopis z 3. května 1500, který čítal 27 stránek. Je to faktografický, obsažný i poetický záznam prvního kontaktu Portugalců s Brazílií. Padesátiletý sekretář psal o nové zemi s takovou vervou a entuziasmem, že se sám v rámci dopisu omlouval za svůj chvalopěv. Dnes je Pero Vaz de Caminha v Brazílii chápán jako první národní autor a spisovatel. Oceňuje se jeho obrazné svědectví plné závažných detailů. Pisatel sám zahynul při konfliktu s Araby v prosinci 1500 v Indii ve Feitoria de Calecute (Calicutu). Jeho dopis byl uložen v portugalském archívu v Lisabonu a zapomenut. Skoro 300 let. Teprve roku 1773 začal být zkoumán a roku 1817 publikován. O několik málo let později nabyla Brazílie samostatnost.

Co psal Pero Vaz de Caminha? Jedna z nejproslulejších a nejzávažnějších pasáží se týkala vegetace. Jako by královský písař předjímal důležitost lesů, pralesů a stromů pro identitu Brazílie na 500 let dopředu. „Udivoval nás hustý pás lesů na pobřeží, to nespočetné množství velkých stromů s bohatým listovím.“ Zelená terra inkognita s lidmi doby kamenné, které Pero Vaz de Caminha líčil jako velmi fotogenické, půvabné, nevinné a nevědomé. Přirovnával Indiány Tupí-Guaraní k ptákům nebo horským šelmám, kteří se toulají divokými prostory v čistém vzduchu a mají proto harmonicky rostlá těla.

Lze si domyslet, že některé indiánské ženy v portugalském hidalgovi vzbuzovaly erotické touhy: „Potkali jsme čtyři mladé a půvabné Indiánky. Jejich dlouhé velmi černé vlasy jim splývaly vzadu až k pozadí. Měly nádherně zbarvenou hladkou kůži. Jejich ohanbí nebylo vůbec ochlupeno, takže se nebylo třeba rdít, když jsme si je prohlíželi. Jedna z těchto dívek měla celé tělo natřené tinkturou a byla tak dokonale oblá a stavěná, že by jí to mnohé naše ženy doma mohly závidět. Včetně toho, jak měla utvářené intimní partie těla.“ Co si myslel portugalský král Manuel I., když četl tyto věty? Jinak lze konstatovat, že Pedro Vaz de Caminha se při obdivném popisu brazilských Indiánek docela shodoval s pohledem dominikánského frátera Gaspara de Carvejal na Amazonky.

Proč Pedro Vaz de Caminha tolik vyzdvihoval harmonii těl těchto tmavě hnědých či rudých antipodů? Byl upřímně a mile překvapen, protože středověké spisy ukazovaly v exotických zemích samá monstra. Jednooké nestvůry, obry, cynocephaly, lidi s hlavami psů, tvory bez úst, kteří se živí jenom inhalací vzduchu. Na okrajích světa se měly vyskytovat jenom zrůdy. Byl to vybičovaný eurocentrismus, podvědomé přesvědčení o převaze bílé rasy. Ve 13. století psal německý dominikán Albertus Magnus, že dokonalý rozum může přebývat jenom v symetrickém těle. A hle, ostrov Pravého kříže byl obydlen

lidskými bytostmi, které byly tělesně skoro dokonalejší než Portugalci? Kdo by to čekal? Pero Vaz de Caminha uváděl ovšem i postřehy jiného druhu než erotické. Brazilci i Portugalci ho dnes považují i za pionýra moderní žurnalistiky. Ačkoli forma jeho dopisu odpovídala počátku 16. století a psal archaickou portugalštinou, byl Pero Vaz de Caminha veden snahou podat podstatné informace o daném tématu.

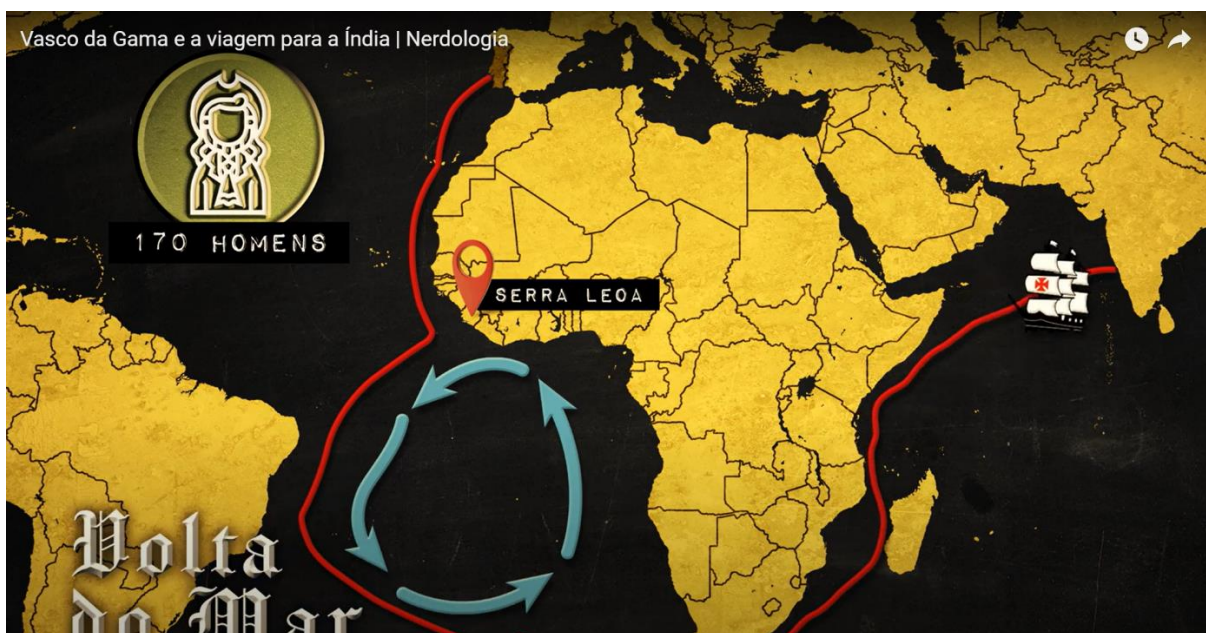
V polovině 16. století vynikl další velký portugalský literát Luís de Camões (1524 až 1580). Ten je srovnáván s Homérem, Dantem či Shakespearem. Jeho velký epos se nazývá Lusovci, synové Lusa, čímž jsou míněni Portugalci. Luís de Camões ve své monumentální básnické fresce oslavuje génia Portugalců, jeho kapitánů, králů, námořníků. Soustřeďuje se na plavbu Vasco da Gamy do Indie, na Mozambik, na ostrovy v Indickém oceánu. Brazílie je tu také uváděna, jenomže mnohem méně, než by se dalo čekat vzhledem k významu této jihoamerické země.

Luís de Camões o Brazílii píše, že dodává červené dřevo. Tečka. Člověk by si přál číst v Lusovcích o Brazílii mnohem delší pasáže. Francouzský spisovatel Gilles Lapouge se diví, že tolik múzami inspirovaný epický básník neztratil alespoň pár slov o pasátech, božských vzdušných proudech, díky nimž Pedro Cabral zabloudil k svému tajuplnému ostrovu Ilha da Vera Cruz. Luís de Camões byl velký intelektuál, ale i dobrodruh a světoběžník. O pravé oko měl přijít v bojích s Maury v severní Africe. Působil i v čínském Macau. Psal o Brazílii a Pedro Cabralovi málo, protože i v Camõesově době byla tato kolonie podceňována. Portugalci viděli, že to je krásná končina. Jenomže její osvojení si vyžadovalo tvrdou práci několika generací, žďáření lesů, zakládání plantáží. Indie se svým kořením, zlatem a drahokamy měla lepší image.

A tak se cestě Vasco da Gama do Indie v Portugalsku přičítala mnohem větší důležitost než objevu Pedra Cabrala. Co na tom, že z dlouhodobé historické perspektivy se pořadí Indie a Brazílie obrátilo? Portugalci z Indie úplně neodešli, ale byli tam zcela zastíněni Angličany, zatímco Brazílie jako kolonie prosperovala a v rámci portugalského impéria se ocitla na předním místě. Kdo to ale mohl v 16. století předvídat? Tehdy mělo Portugalsko obavy nikoli z anglické konkurence, nýbrž ze sousední Kastilie.

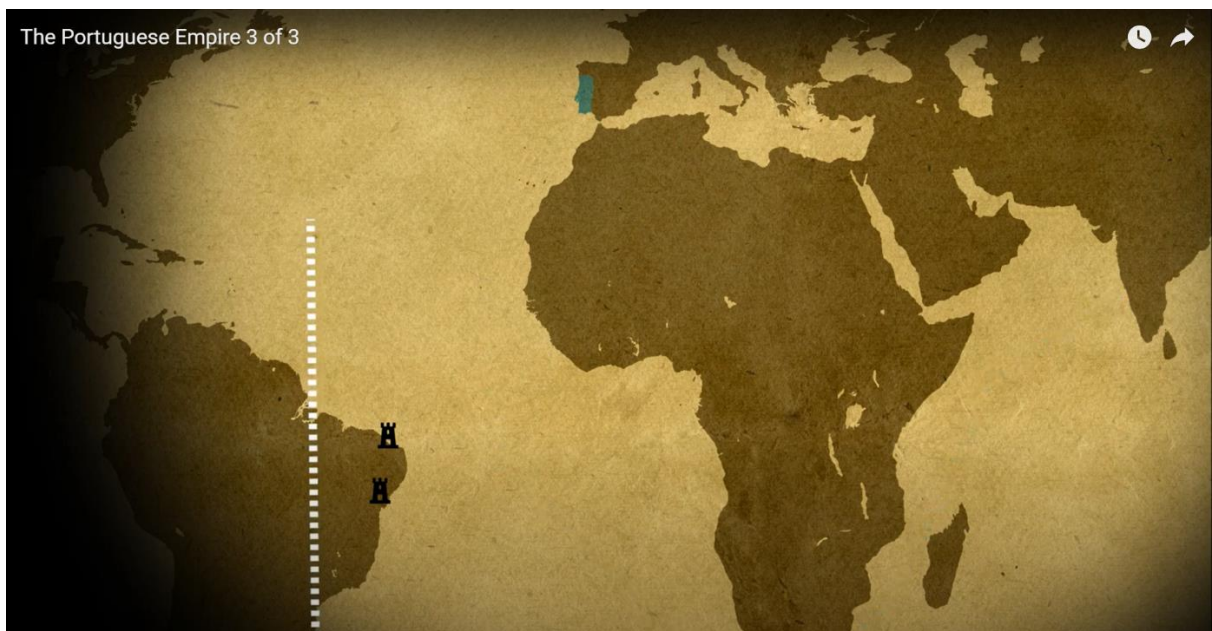
SMLOUVA Z TORDESILLAS 1494. Na počátku 16. století existovaly jenom dvě koloniální mocnosti: Španělsko a Portugalsko. Tyto země Iberského poloostrova spolu soutěžily i v zámoří. Portugalsko bylo oproti Španělsku malé a málo lidnaté (asi 3 miliony obyvatel v Portugalsku oproti 8,5 milionu Španělů). Přesto si nevedlo špatně. Získalo Brazílii a našlo cestu do Indie (1498) obeplutím mysu Dobré naděje na jihu Afriky. Už v druhé polovině 15. století se Španělsko a Portugalsko začaly přít o to, kdo má na jaké nově objevené území nárok. Byla postupně uzavřena celá série vzájemných úmluv, které se časem měnily.

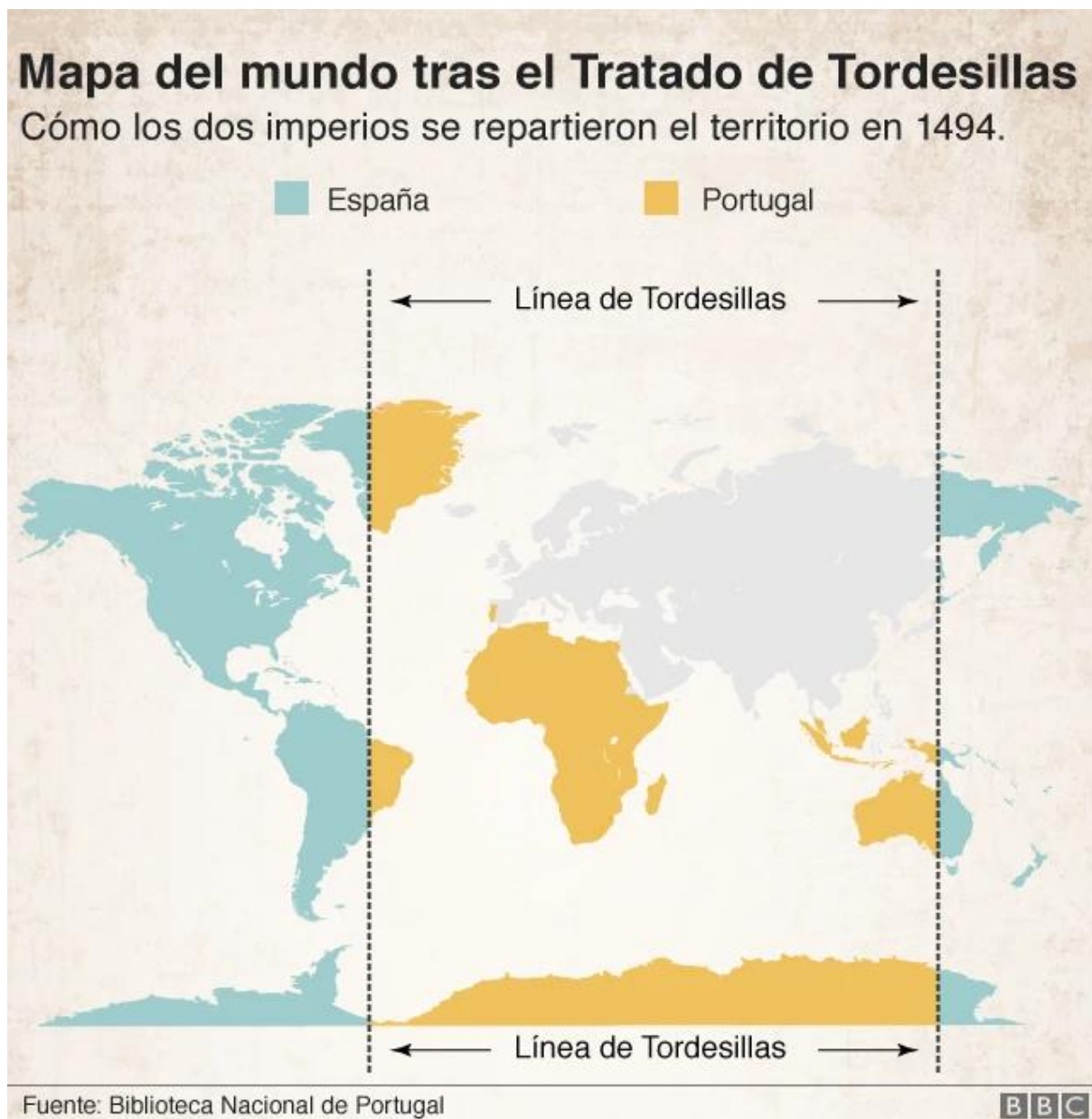
Už v roce 1479 uzavřely obě země Iberského poloostrova úmluvu, podle které připadly Kanárské ostrovy Kastilii. Portugalsko získalo monopol na africké pobřeží. V roce 1481 papežská bula Aeterna Regis stanovila, že Portugalsko smí obsadit a evangelizovat ostrovy a teritoria jižně od rovnoběžky procházející Kanárskými ostrovy. O 10 let později nastala jiná situace, Kryštof Kolumbus ve službách Španělska objevil Západní Indie. Bylo třeba změnit dosavadní úmluvy. Nejdříve byla hranice mezi oběma říšemi rovnoběžka v Atlantiku, posléze to byly poledníky. Opět znamená kříže.

Španělsko a Portugalsko se začaly přít o nově objevené državy. Římský papež Alexandr VI. (kontroverzní Rodrigo Borgia) chtěl předejít případným konfliktům, a tak roku 1494 rozdělil svět na dvě hemisféry, na dvě sféry vlivu. Tedy 2 roky po první cestě Kryštofa Kolumba do Karibského moře.

Předpokládalo se, že nová teritoria jsou de facto terra nullius, země nikoho. Na místní domorodce se evropští mocipáni neohlíželi ani v nejmenším. Byli to vůbec lidé? Tvorové stejné hodnoty jako Evropané? Podle smlouvy z Tordesillas by Portugalsku mělo náležet i Afrika, západní Austrálie, východní Grónsko a notná část Antarktidy.

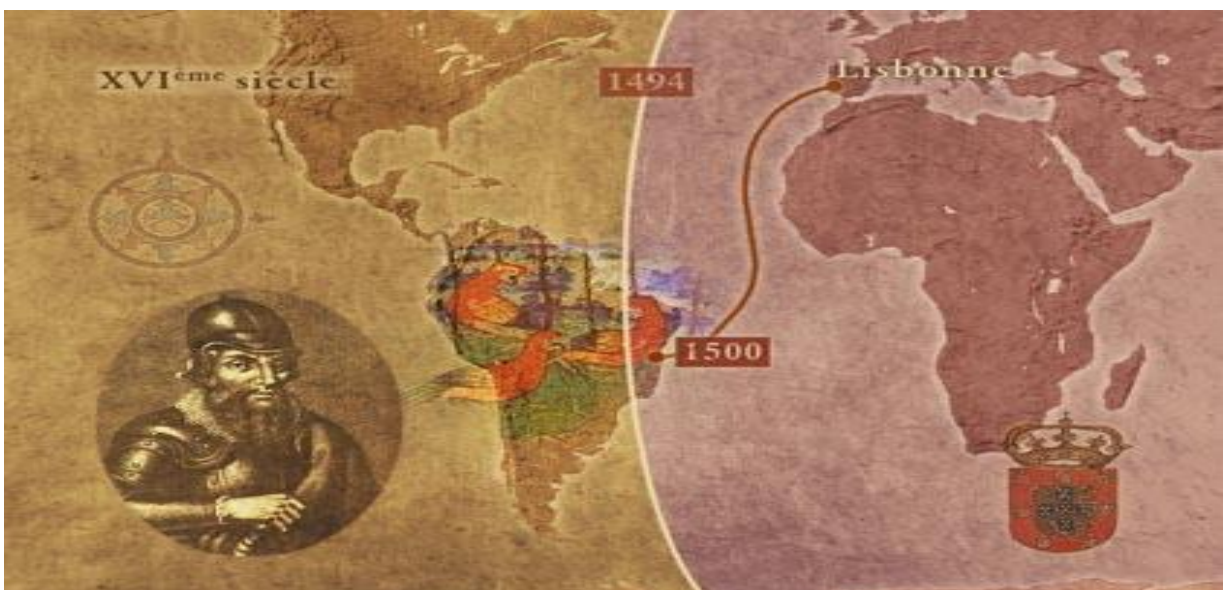

Podle smlouvy z Tordesillas (1494) mezi Španělskem a Portugalskem, měl Pedro Cabral právo nové území obsadit pro svého krále. Dělicí linie, procházející Atlantikem a východním Indickým oceánem, zdánlivě více upřednostňovaly poněkud

Portugalsko, které mělo získat Moluky, ostrovy koření.
Španělsko mělo zajištěno stříbro v Peru a Mexiku.

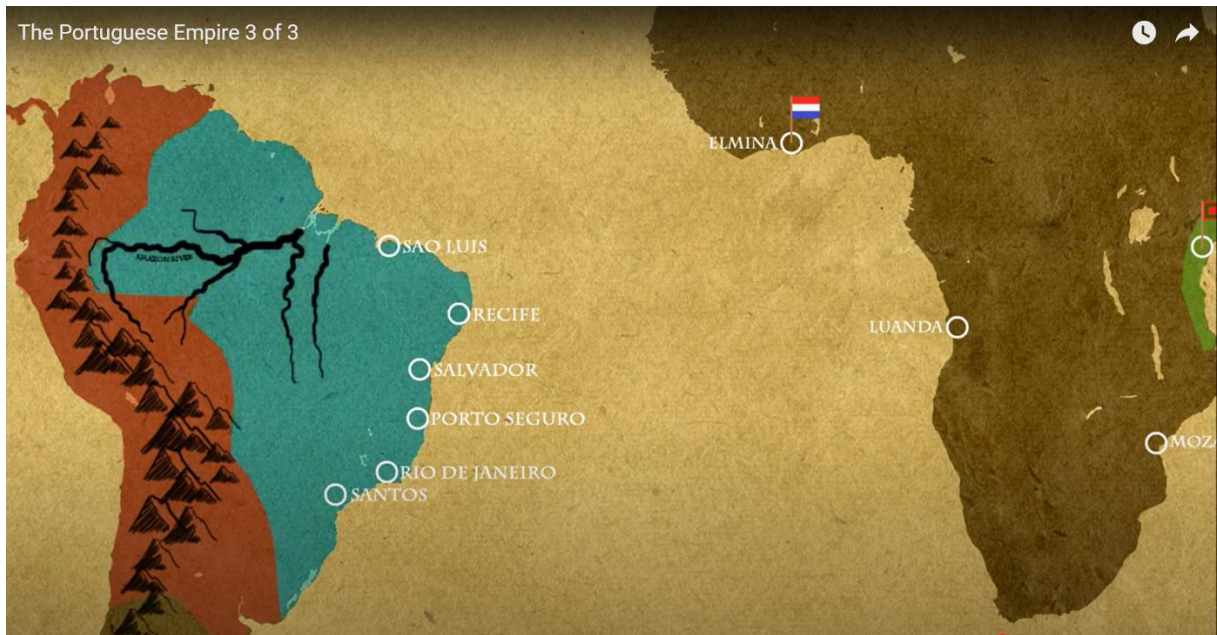
Smlouva z Tordesillas z roku 1494 rozdělila svět mezi Španělsko a Portugalsko myšlenou linií vedenou prostředkem Atlantiku a Tichým oceánem. Vatikán ignoroval nároky ostatních národů, které se zanedlouho začaly hlásit ke slovu: Holandsko, Francie, Anglie. Francouzský král František I. protestoval se slovy: „Tak mi ukažte Adamovu závěť, jak on rozdělil svět!“ Ale to je již jiná historie.

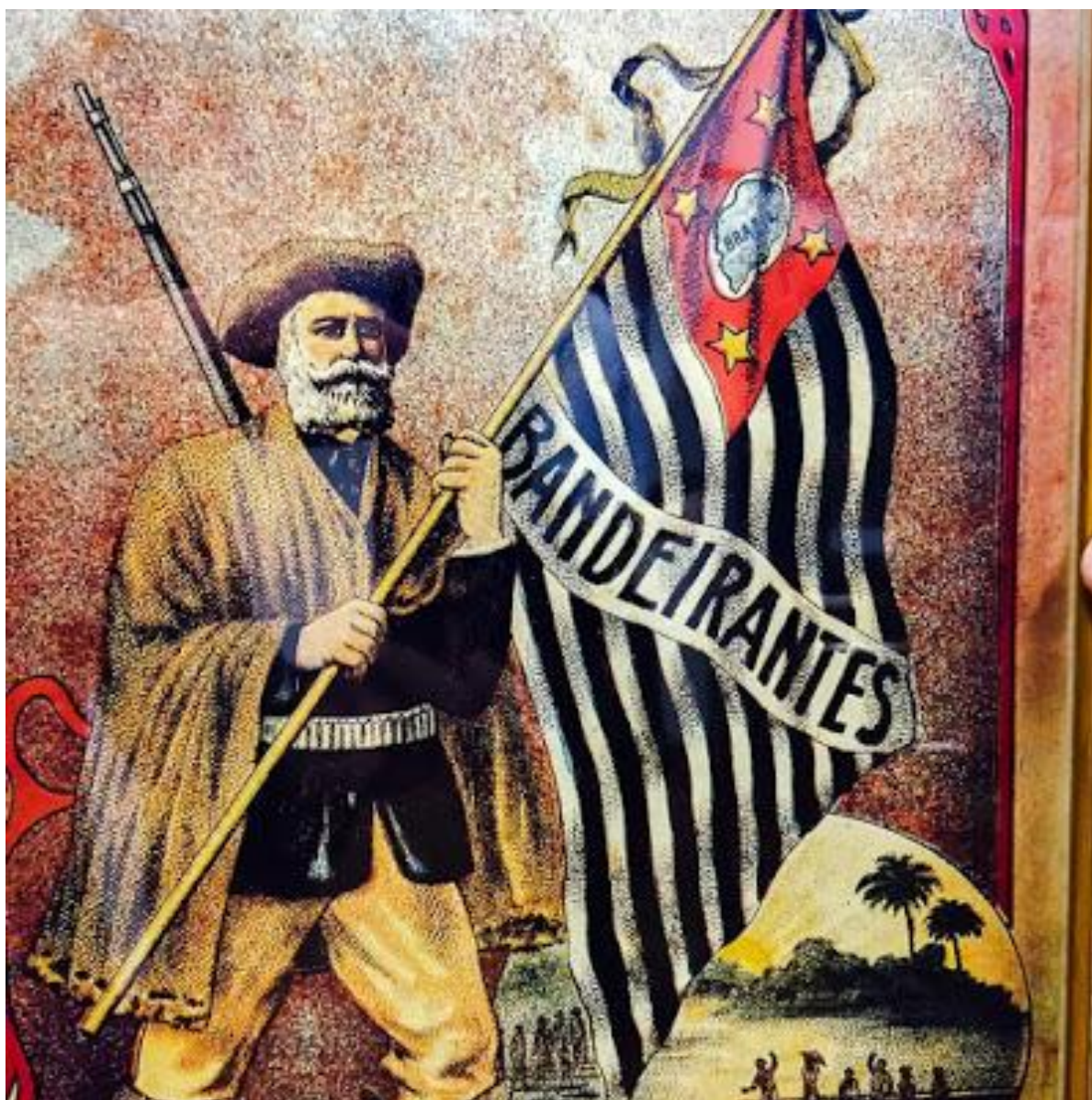
O 30 let později. Brazílie se stala portugalskou kolonií, jejíž hranice se posunovala pořád dále k západu. A v rozporu se smlouvou z Tordesillas překročilo Portugalsko předem stanovenou dělicí čáru a postoupilo až skoro k Andám. Bylo to dílo již uváděných bandeirantes ze São Paulo. Ti byli, kuriózní okolnost, složeni většinou z míšenců bělochů a Indiánů, jimž se říkalo mameluci. Jméno těchto mesticů asi mělo připomínat mamlúky islámské, což byla milice propuštěných otroků v Egyptě a dalších muslimských zemích.

Brazilští mameluci měli velké zásluhy o rozšíření brazilského teritoria za hranice smlouvy z Tordesillas. V Brazílii dodnes žije mýtus bandeirantes jako velkých hrdinů, neohrožených rozšiřovatelů portugalské říše. Ve skutečnosti byly jejich válečné výpravy, entradas, velkou pohromou pro dosud volné brazilské Indiány. Bandeirantes prapůvodní domorodce zotročovali a hubili na setkání, třebaže sami měli často indiánskou krev. Poturčenec horší Turka.

Lovci indiánských otroků si říkali bandeirantes (vlajkaři). Názory na výpravy těchto milicí do vnitrozemí jsou dodnes v Brazílii předmětem diskuse. Pro jednu stranu to byli národní hrdinové a prospektoři, kteří prozkoumávali divočinu a hledali zdroje těžitelných surovin. Jiní pokazují na to, že bandeirantes prokazatelně ubližovali Indiánům, kteří jim přišli do cesty.

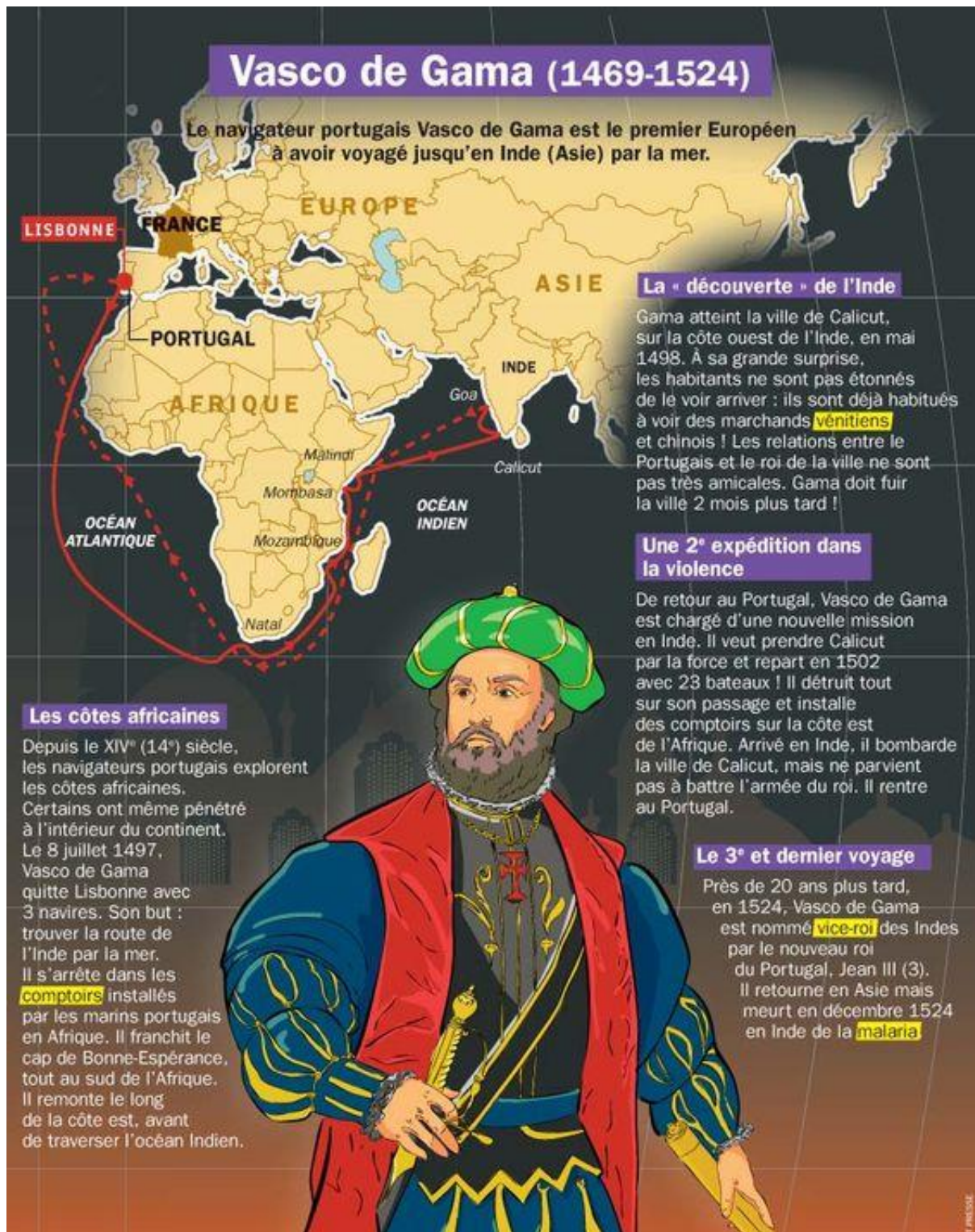
Později byly organizovány expedice zvané bandeiras, jejichž účastníci pátrali po zlatě a diamantech. Na jedné straně to byl vývoj svědčící o podnikavosti Portugalců, o jejich touze prozkoumávat vnitrozemí. Na druhé straně byly tyto bandeiras spojeny s velkými křivdami vůči Indiánům...

Nakonec byla v roce 1750 dojednána nová dohoda. Španělsko ustoupilo portugalské expanzi a uznalo hranice, které v podstatě platí dodnes.

AMERIGO VESPUCCI. Pedro Cabral připlul k břehům Brazílie s celou flotilou třinácti korábů. Ve skutečnosti nehledal novou zemi, americký kontinent, ale plul do Indie po stopách Vasco da Gama. Indie a Čína byly hlavní cíle všech velkých mořeplavců konce 15. a počátku 16. století. Objevení Ameriky i Brazílie bylo nečekaným vedlejším produktem těchto snah o proniknutí k východním a jižním asijským zemím. K Indii, k Číně.

Už rok po Pedro Cabralovi zkoumal pobřeží Brazílie další portugalský mořeplavec Gonçalo Coelho. S ním přicestoval přes Atlantik Ital Amerigo Vespucci. Portugalci Ameriga Vespucciho angažovali jako navigátora, člověka, který se vyznal v astronomii, kosmografii, kartografii a měl i povědomí o evropské politice. Amerigo Vespucci se měl opravdu nesmazatelně zapsat do dějin

Nového světa. Amerika má jméno po něm. Amerigova země. Ve feministické verzi Amerika, aby to odpovídalo ženským jménům ostatních kontinentů: Evropa, Afrika, Asie, Austrálie a Antarktida. A také proto, aby i nový kontinent začínal na samohlásku. A byla tu dokonce gendrová regulace. Evropa, Afrika (doslova: Nefrigidní země) a Asie měly být nazvány podle mytologických princezen nebo královen. Tedy žen. Mundus Novus měl být nazván pro rovnováhu podle muže.

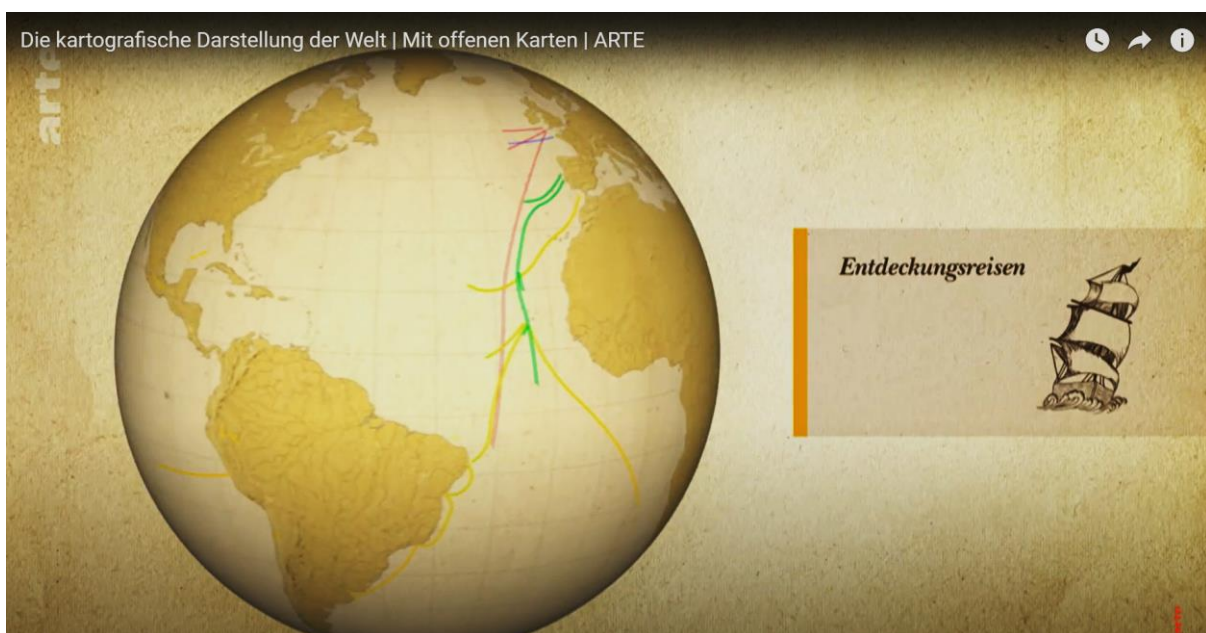
Španělský historik Felipe Fernandez-Armestro napsal životopis Ameriga Vespucci. Nic nepřikrášluje. Amerigo Vespucci měl být něco jako Sonny Boy Florencie, jenž měl blízko k aristokracii a vzdělavcům tohoto italského města, a na druhé straně byl jednou nohou v podsvětí. Kšeftoval s drahokamy a perlami. Až do čtyřiceti let žil Amerigo Vespucci ve Florencii a žádná plavba po moři ho nelákala. Do Sevilly ve Španělsku přišel asi jako spoluředitel pobočky italské banky rodiny Medici, která se specializovala na obchod s otroky. Vlastnil později ve Španělsku asi pět otroků.

Amerigo Vespucci byl ve Florencii příležitostně i pasák luxusních prostitutek. Pasák je asi moc silné slovo, spíše dohazovač. Dochovaly se dopisy Vespucciových klientů, kde jsou uvedena křestní jména dotyčných dívek: Mona, Francesca... Podle historika Felipe Fernandez-Armestro působil Amerigo Vespucci ve Florencii v roli divadelního Figara, agilní pitoreskní postavy hraběcího sluhy, který je ve skutečnosti vzdělanec a přichází s originálními nápady.

Amerigo Vespucci pocházel z italské Florencie, ale dal se do služeb portugalského krále Doma Manuela I. Později přijal španělské občanství a pracoval pro kastilského krále. Španělé mu říkali Don Amerigo Guespuches. A právě Amerigo Vespucci začal jako první pochybovat o asijské hypotéze Kryštofa Kolumba. Při svých cestách podél atlantického pobřeží Jižní Ameriky viděl všude jen costa brava, divoké pobřeží porostlé pralesy. Kde byly lidnaté přístavy Indie a Číny se zlatými paláci a chrámy? Tady se Amerigo Vespuccimu hodil jeho intelektuální přehled. Četl Petrarca, Danteho i Marca Pola.

Ne, Terra de Santa Cruz nebyl ostrov, nýbrž pevnina, velký kontinent. A nebyla to žádná Asie, žádná Čína, žádná Indie, žádné Japonsko, žádné Cipangu, žádná Katai. Nebyl to Starý svět, nýbrž právě Nový svět. Otro Mundo, Jiný svět. V roce 1507 vyšla kniha *Cosmographia* německého kartografa Martina Waldseemüllera, kde byl nově objevený kontinent pojmenován již Amerika. Terra Amerigo. Koncept Ameriky se tedy zrodil přímo v souvislosti s objevením Brazílie. Amerika byla původně především dnešní Jižní Amerika. Mundus Novus objevili Španělé, Portugalci a Italové. Pokřtil ho Němec.

Amerigo Vespucci (1454-1512)

Au service des Médicis

Amerigo Vespucci est originaire de Florence, en Italie. Il entre au service de la puissante famille des Médicis. En 1492, il est envoyé à Séville, en Espagne. C'est là qu'il rencontre Christophe Colomb, en 1493. Colomb vient de découvrir, de l'autre côté de l'Atlantique, des terres jusqu'alors inconnues : le « Nouveau Monde ».

Le 1er voyage vers le Nouveau Monde (1497-1498)

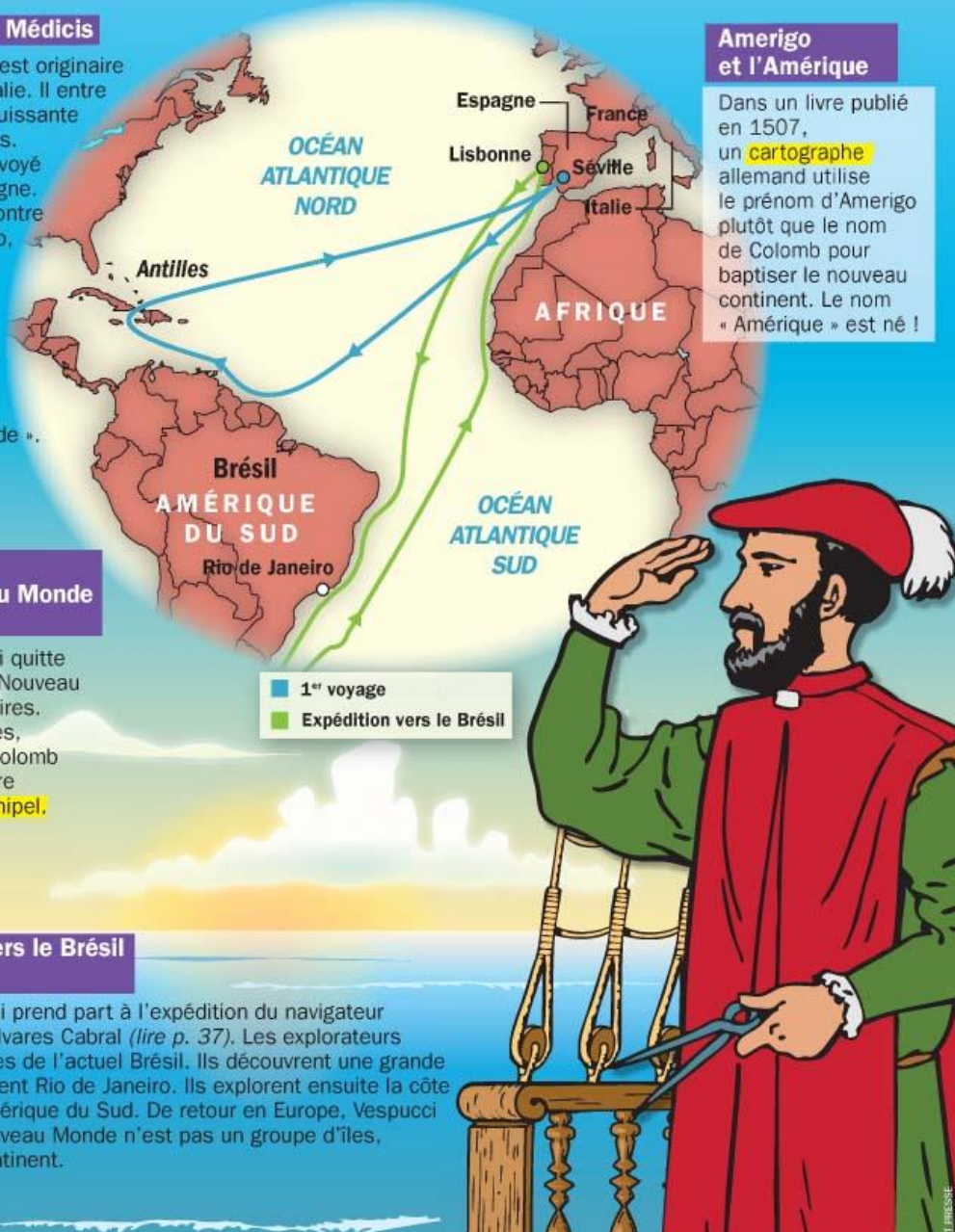
En 1497, Vespucci quitte l'Espagne pour le Nouveau Monde avec 5 navires. Il atteint les Antilles, découvertes par Colomb en 1492, et explore davantage cet archipel.

L'expédition vers le Brésil (1500-1501)

En 1500, Vespucci prend part à l'expédition du navigateur portugais Pedro Alvares Cabral (*lire p. 37*). Les explorateurs atteignent les côtes de l'actuel Brésil. Ils découvrent une grande baie, qu'ils nomment Rio de Janeiro. Ils explorent ensuite la côte atlantique de l'Amérique du Sud. De retour en Europe, Vespucci prouve que le Nouveau Monde n'est pas un groupe d'îles, mais un grand continent.

Amerigo et l'Amérique

Dans un livre publié en 1507, un cartographe allemand utilise le prénom d'Amerigo plutôt que le nom de Colomb pour baptiser le nouveau continent. Le nom « Amérique » est né !

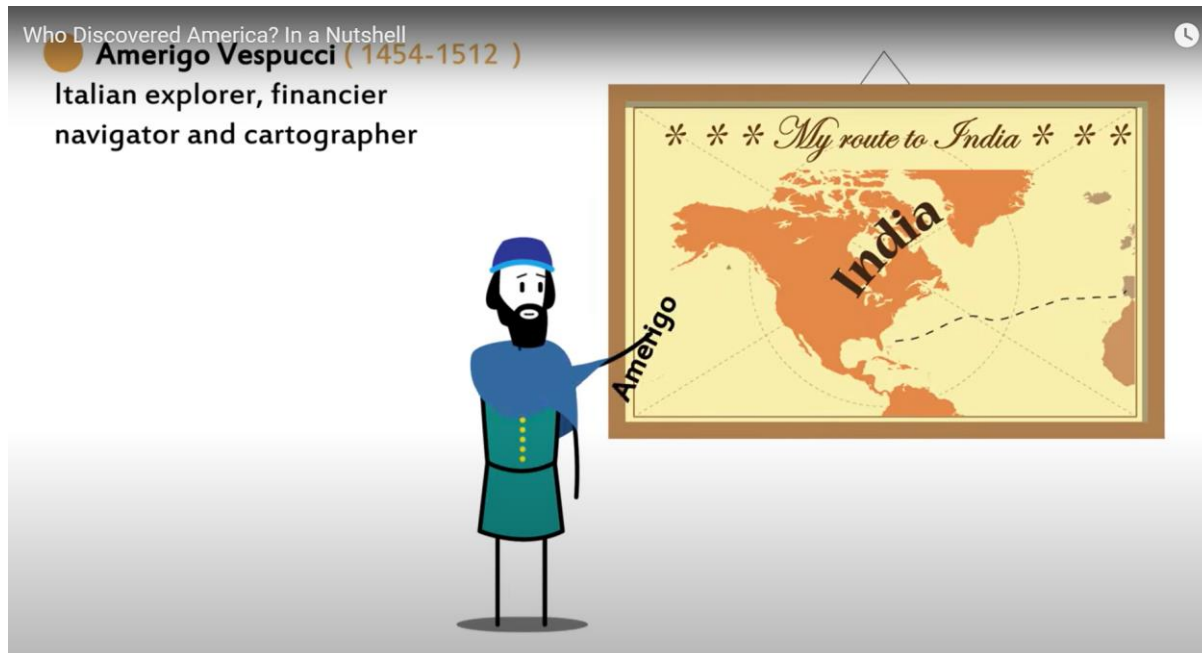

Sám Florentán Amerigo Vespucci označoval nový, zcela neznámý kontinent jako Mundus Novus, Nový svět. Dospěl k tomuto poznání postupně. V roce 1499 přistál Amerigo Vespucci na Bahamách. Poté se vydal podél severního pobřeží Jižní Ameriky k ústí veletoku Amazonky. Je příznačné, že pojmenoval tato místa jako záliv Gangy. Psal i o Ganžském moři (the Sea of

Ganges), což by mohl být Bengálský záliv. Hledal u pobřeží Brazílie ostrov Zilan čili Cejlon a Taprobanu, čímž mohla být míněna Sumatra. Amerigo Vespucci psal, že biblický Eden nemůže být daleko od země, kterou objevil Pedro Cabral. Měl pro to více důvodů, jak uvidíme. Mimo jiné i to, že ve středověku se tradovalo, že řeka Nil, Eufrat, Tigris a Ganga mají společný pramen v rajske zahradě.

Tehdy se i Amerigo Vespucci ještě domníval, že dosáhl Asie, že se ocitl u pobřeží Indie. Ještě neodložil Kolumbovy brýle. Amerigo Vespucci byl tak první Evropan, který spatřil Amazonku. Byl šíří jejího ústí nesmírně udiven. Amerigo Vespucci četl Marca Pola, ale při svých plavbách začal pochybovat, že pevnina před ním je Asie. My dnes víme, že i Indie byla kdysi součástí Gondwanalandu, jako Jižní Amerika a Afrika. A geologové přišli i na to, že před desítkami milionů let tekla řeka Amazonka obráceným směrem než dnes. Co by na takové poznatky řekl Amerigo Vespucci?

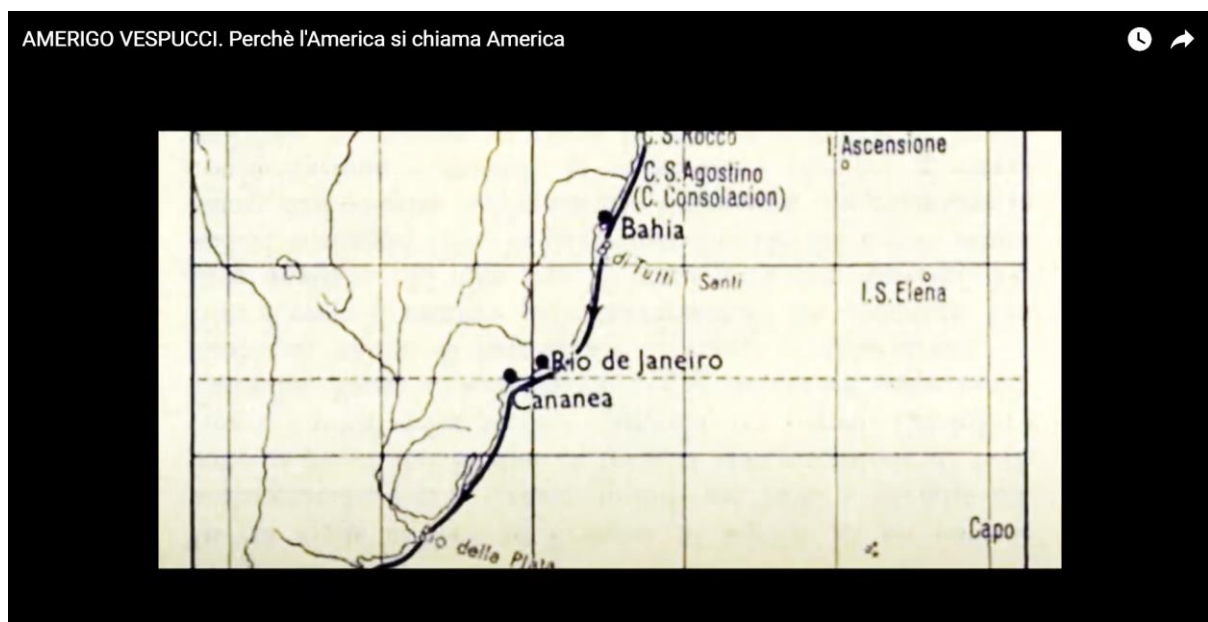
Cesta Ameriga Vespucciho vedla následně podél pobřeží Brazílie na jih k ústí řeky La Plata, což je dnes Argentina. Nebo ještě dále na jih? Podle jedné diskutované teorie se Amerigo Vespucci měl dostat až k břehům Patagonie.

Patagonie dostala jméno až později od Fernando Magelana v roce 1520. Výprava v jižní části dnešní Argentiny a Chile potkala Indiány obřích postav. Slovo Patagon bylo vykládáno jako Velká pata, Velká noha. Existují ale i jiné výklady.

Amerigo Vespucci byl také spoluobjevitelem zátoky Guanabara, kde dnes najdeme Rio de Janeiro. Mělo to být 1. ledna roku 1502. Rio de Janeiro znamená Lednová řeka nebo Řeka měsíce ledna. Tato zátoka na první evropské pozorovatele působila podmanivým dojmem. Byla to krása divoká a ryze přírodní.

V polovině 19. století uváděl Arthur de Gobineau, že zátoka kolem Rio de Janeiro je obklopena rozeklanými horami, jejichž svahy pokrývají vertikální pásy lesů, jako by to byly píšťaly varhan. Nedostatkem podle francouzského spisovatele však bylo

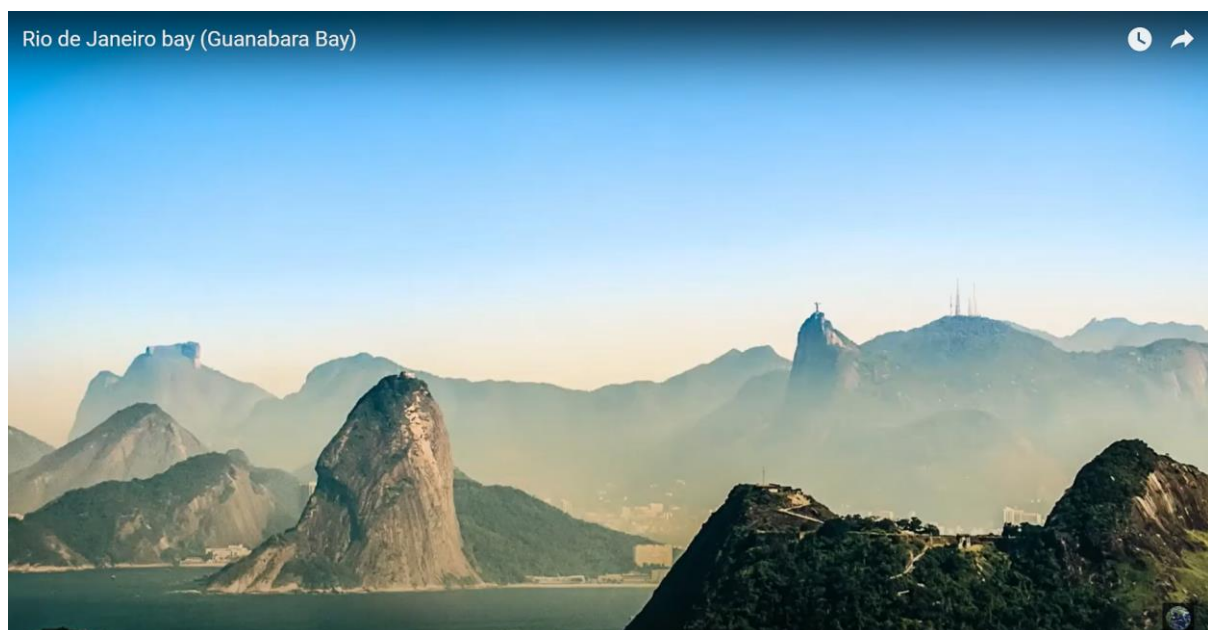
to, že Guanabara nemá lidskou historii, je anonymní a nemá. Sebedokonalejší okouzující přírodní scénérie bez morálního obsahu se jen málo dotýkají lidské duše, uváděl Arthur de Gobineau. Typicky francouzská myšlenka. Vzpomeňme si na korekci zahrad ve Versailles. Na rozdíl od Anglosasů a Němců nevelebí Francouzi divočinu, ale krajinu meliorovanou lidskou rukou.

Amerigo Vespucci se mohl domnívat, že se ocitl v ústí nějaké další velké jihoamerické řeky, jako už dříve Orinocca a Amazonky. I když ne tak velké jako předchozí veletoky. Zátoka Guanabara je lemována skalami, které jsou odlomeny od Afriky. Víme, že Afrika a Jižní Amerika nebyly před 150 miliony lety odděleny Atlantickým oceánem a tvořily prakontinent Gondwanaland. O tom ovšem Arthur de Gobineau neměl tušení. A navíc to je hra geologických sil.

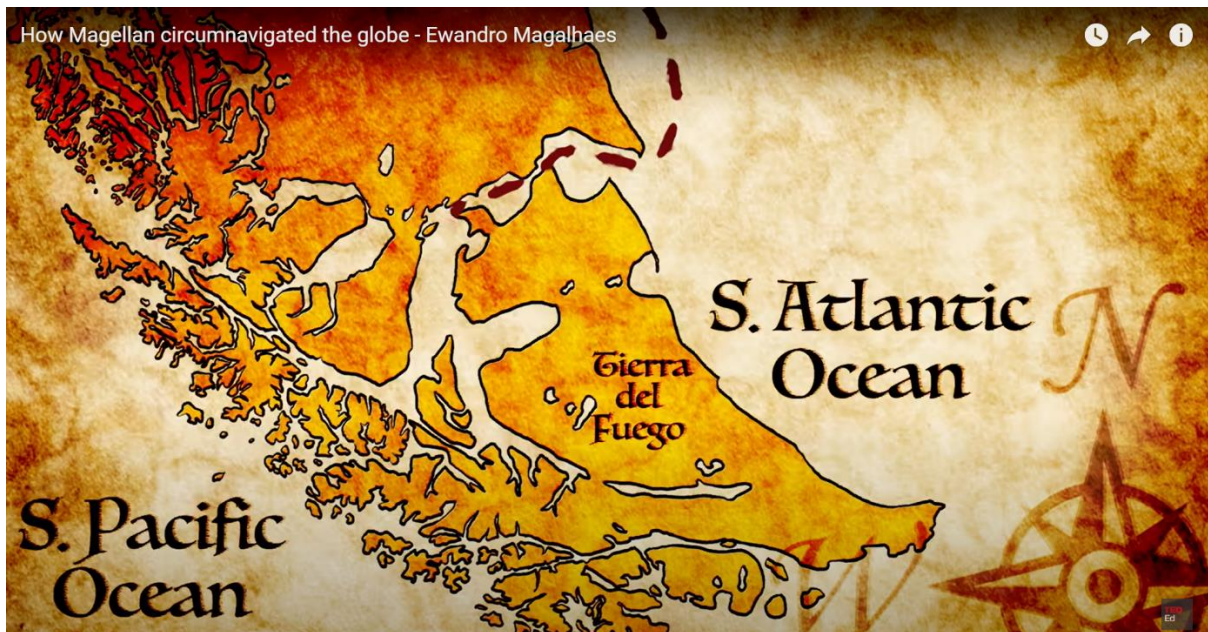

Amerigo Vespucci byl velmi bystrý geograf. Viděl ústí řek Orinoko, Amazonky a La Platy. Ze zmenšující se velikosti těchto řek odvodil závěr, že by se snad terra incognita směrem k jižnímu pólu mohla zužovat. To byla pravda. Avšak Amerigovi Vespuccimu nebylo dopřáno, aby to prokázal.

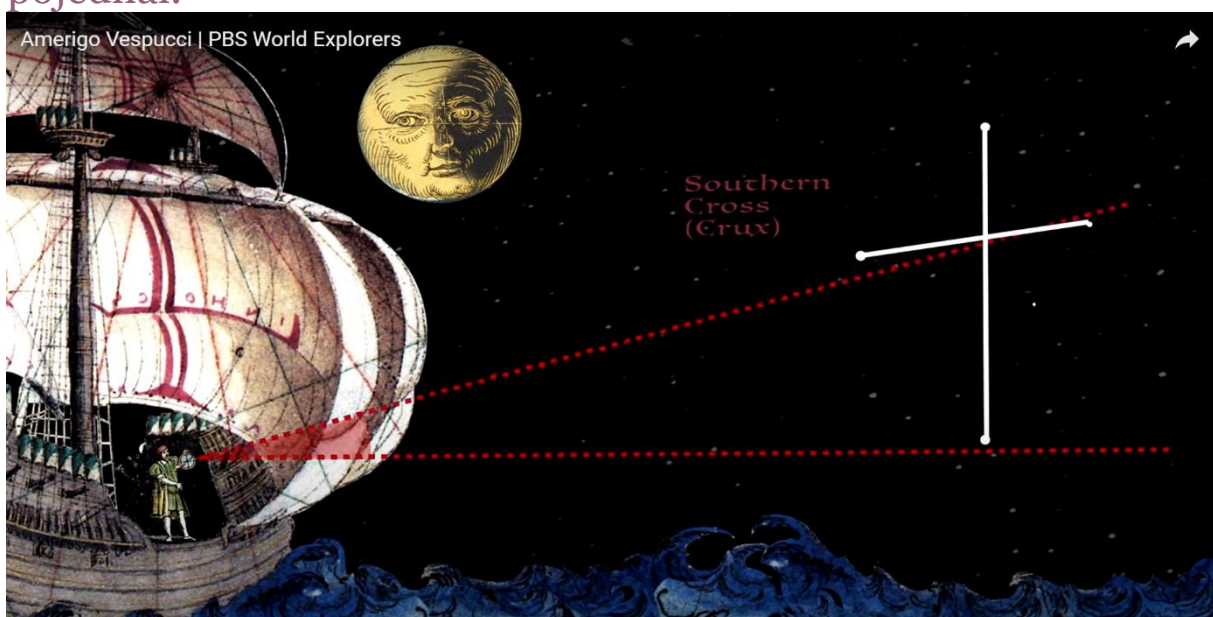

Fernando Magelan objevil průliv vedoucí k Tichému oceánu až osm let po Italově smrti. Amerigo Vespucci, jenž dostal titul piloto mayor del Rey, hlavní královský navigátor, byl na cestě k objevení Tichého oceánu. Opět, až rok po Vespucciho smrti,

v roce 1513, přešel Vasco de Balboa Panamskou šíjí a spatřil poprvé Mar del Sur. Tichý oceán.

CRUX. Amerigo Vespucci učinil i velký astronomický objev. Když přeplul rovník k jihu, zmizela z noční oblohy Polárka a Velký vůz i Malý vůz. Místo toho Amerigo Vespucci spatřil fascinující Jižní kříž. Amerigo Vespucci psal o dosud zcela neznámých souhvězdích na osmé sféře nebeské. Je pravděpodobné, že Jižní kříž znali nějakí anonymní námořníci před Amerigem Vespucci. Ale právě náš Ital o tomto souhvězdí jako první literárně pojednal.

Amerigo Vespucci byl Jižním křížem okouzlen. Vzpomněl si na Dantovy verše z počátku 14. století, jenž se zmiňoval o magickém čtyřhvězdí u jižního pólu. Odkud měl básník Dante Alighieri tuto vědomost? Patrně znal nějakou arabskou mapu noční oblohy jižní polokoule. Ale ano, Amerigo Vespucci souhlasil s tím, co uváděl Dante Alighieri. Naše severní obloha je podle Danta tristní, protože postrádá obdobně velkolepou astrální kompozici, jako je právě ta na jižní polokouli. Dále se Dante domníval, že Jižní kříž mohli vidět první lidé, Adam a Eva. Nová země objevená Pedro Cabralem musela být, podle názoru Ameriga Vespucci, opravdu blízko původní rajske zahrady Edenu.

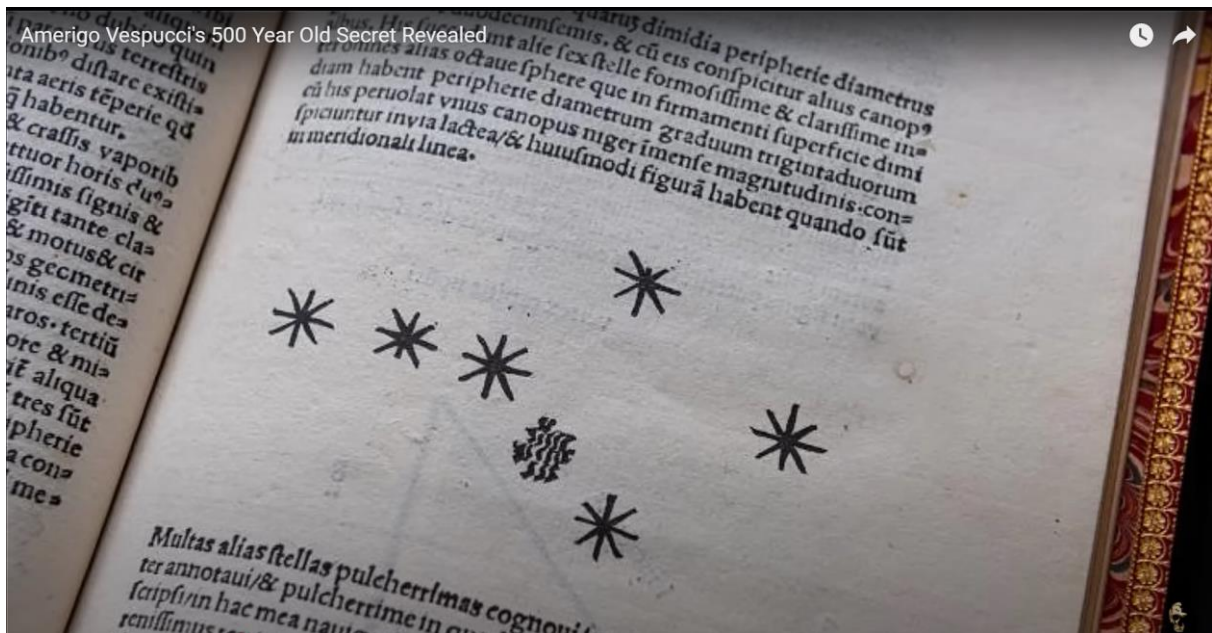
Je pravda, že Amerigo Vespucci do svých bezprostředních dojmů neustále integroval vzpomínky na literární díla, která se zaujetím četl. Nejen Dantův Očistec, ale i pasáže z Petrarky nebo z Marca Pola. Historie souhvězdí Jižního kříže je v každém případě mimořádně zajímavá. Staří Řekové Crux znali a pokládali ho za součást konstelace Kentaura. Jižní kříž byl totiž až do doby kolem roku 400 našeho letopočtu viditelný i na severní polokouli. Dokonce i v Anglii.

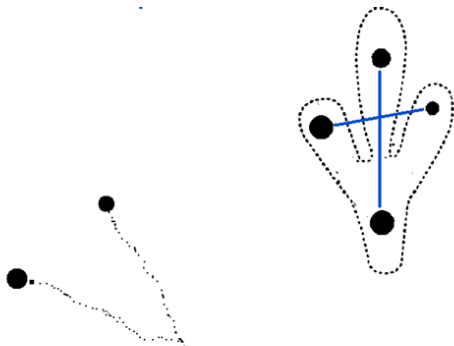
V důsledku precese jarní rovnodennosti, podružného krouživého pohybu zemské osy s periodou 2 000 let, však Crux klesal pod obzor, a byl zapomenut. Amerigo Vespucci znovu potkal staré známé seskupení hvězd, které v důsledku nebeské mechaniky uniklo na počátku středověku na oblohu jižní hemisféry.

Ještě před Amerigem Vespuccim, asi jen o rok dříve, měl o Jižním kříži psát dopis portugalskému monarchovi španělský lékař, astronom a astrolog João Faras. To byl účastník Cabralovy indické expedice z roku 1500 a krále Mauela I. informoval podobně jako Cabralův tajemník Pero Vaz de Caminha. João Faras byl znám i jako Mestre João. Snad to měl být původem sefardský žid. Jeho dopis byl nalezen teprve roku 1843.

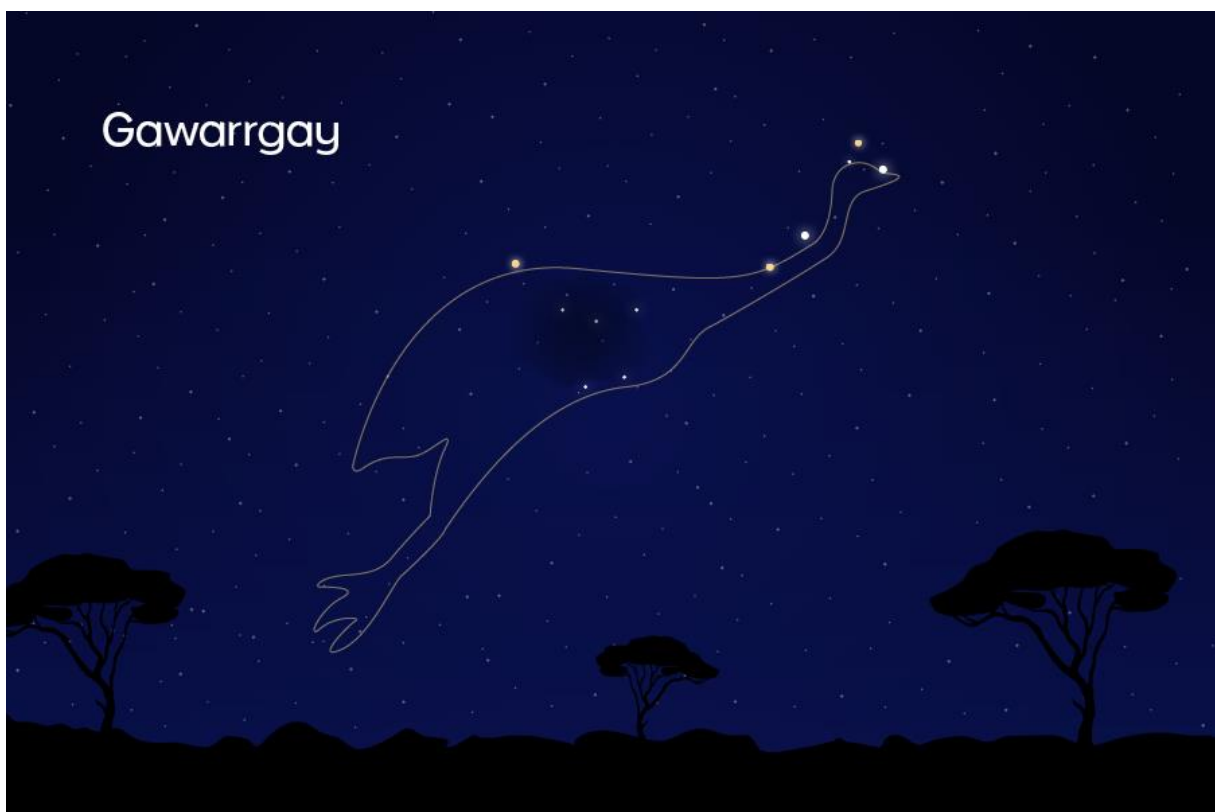
son pied gravée dans le ciel : c'est « l'empreinte du Choïke », les trois doigts de son pied, cet astérisme que nous appelons « la Croix du Sud ». Quant aux deux boules sphériques des « boleadoras » de Nemeç, elles ne sont jamais retombées sur terre : on les retrouve dans le ciel austral : ce sont les étoiles brillantes voisines, Alpha et Béta du Centaure...

On retrouve des variantes de cette histoire tout le long de la Cordillère des Andes, du Sud de la

Jižní kříž se vyskytoval i jako mytologický prvek u praobyvatel Austrálie a Jižní Ameriky. Indiáni Tupí-Guaraní si konstelaci Jižního kříže spojovali se stopou gigantického kosmického ptáka, jemuž nejvyšší bůh Tupa vybudoval ohradu v Mléčné dráze.

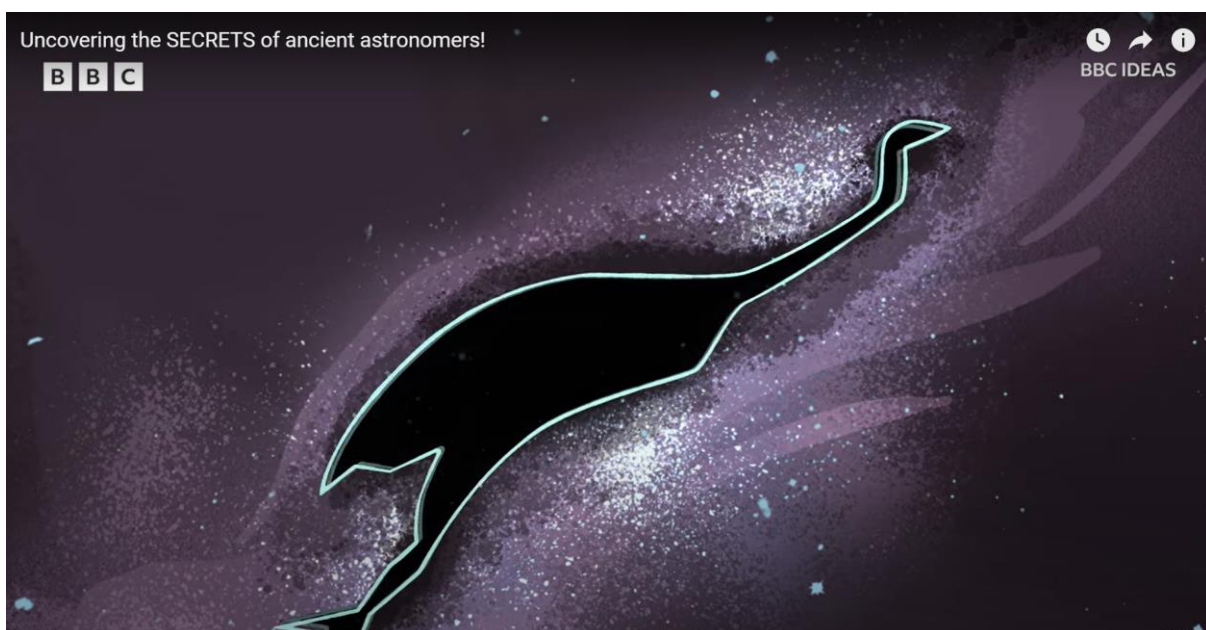
Pro Aborigince v Austrálii byl Jižní kříž součástí nebeské animální figury, která jim připomínala ptáka emu. Jižní kříž měl tento nebeský emu v hlavě. Byl to the Emu in the Sky. Připomíná to americkou píseň Ghost Riders in the Sky nebo germánsko-slovanské pověsti o divoké nebeské honitbě (the Wild Hunt, die Wilde Jagd, la Chasse Fantastique). Australský nebeský emu Tohingal neměl být právě krotký pták. Byla to obdoba našeho evropského draka, lidožravé obludy.

Jižní kříž byl výrazný právě v době, kdy se emu pářili a kladli vejce (květen až červen), která domorodci s oblibou vyhledávali, protože byla velmi výživná. Proto se u Aboriginců stal Jižní kříž v hlavě nebeského emu symbolem hojnosti a dostatku potravy. V jednom hnízdě emu může být až 15 vajec, která váží i 650 gramů. Vejce vysedí po dobu necelých dvou měsíců samec, zatímco samice opatřuje potravu.

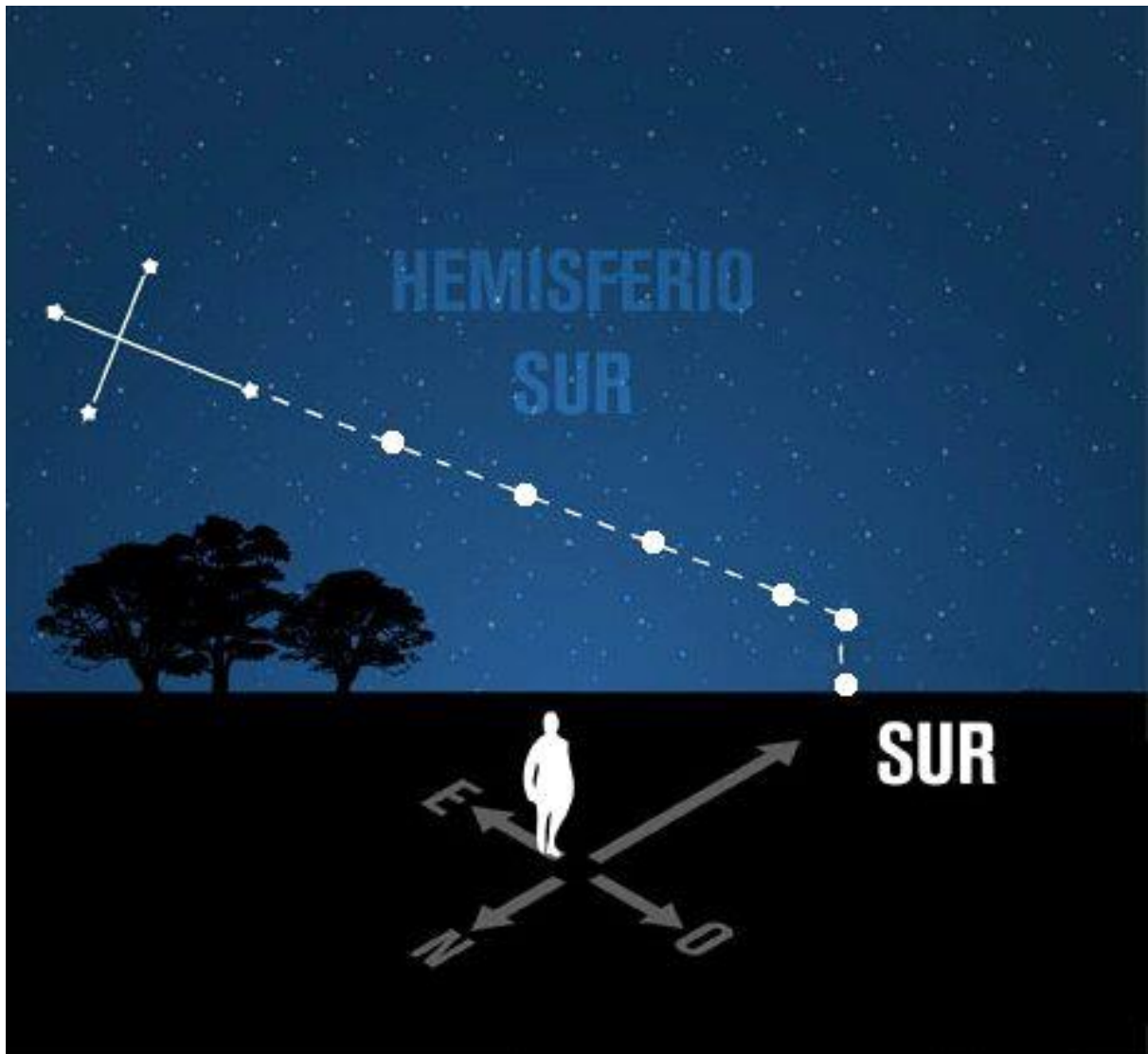
Australští domorodci byli nejstaršími hvězdáři na světě. Pozorovali noční oblohu systematicky již před 65 000 lety. Zhuštěný prach a plyn na některých v určitém místě Mléčné dráhy jim připomínal obrovského ptáka emu (anglicky the emu, čti: dý emjú) s hlavou v souhvězdí Jižního kříže. A vymýšleli si příběhy, jak se nebeský emu na mezi hvězdy dostal. Podle některých aboriginských klanů v jihovýchodní Austrálii to byl původně zlý emu (the evil emu, the killer emu), který terorizoval lidi, než se ho podařilo lovcům zabít.

Jihovýchodní Austrálie, kde vznikly asi nejbarvitější legendy o nebeském emu. Podle jednoho podání vzniklo i Slunce ze žloutku vejce gigantického emu. Nebeský emu na obloze měnil svoji orientaci v souvislosti s biologickým cyklem pozemských emu. Nebeský emu se na obloze objevil nejprve v dubnu a květnu, což odpovídalo době páření ptáků emu. V červnu nabyl nebeský emu horizontální polohy. V téže době emu na zemi začali hnízdit a klást vejce. To byla také pro Aborigince sezóna sběru vajec emu. Dělali to obezřele. Nevybírali hnízda nikdy docela, aby umožnili emu další existenci. V červenci se nebeský emu jevil hlavou dolů. To znamenalo, že sběr vajec emu je u konce. Vejce již obsahovala kuřata emu, která se mohla každým okamžikem vylíhnout.

Jak se orientovat na jižní polokouli? Jak najít jih? Nejprve je třeba najít na obloze Jižní kříž. Prodloužením jeho hlavní osy lze poměrně přesně stanovit jih.

Tuaregové na Sahaře vyráběli šperk zvaný Croix du Sud, Jižní kříž. Byla to stříbrná ozdoba, amulet a talisman. Sahara leží na severní polokouli. Ale Croix de Sud Tuaregů byl inspirován dávnými antickými symboly Egypta z dob, kdy byl Jižní kříž ještě pozorovatelný i ve Středomoří.

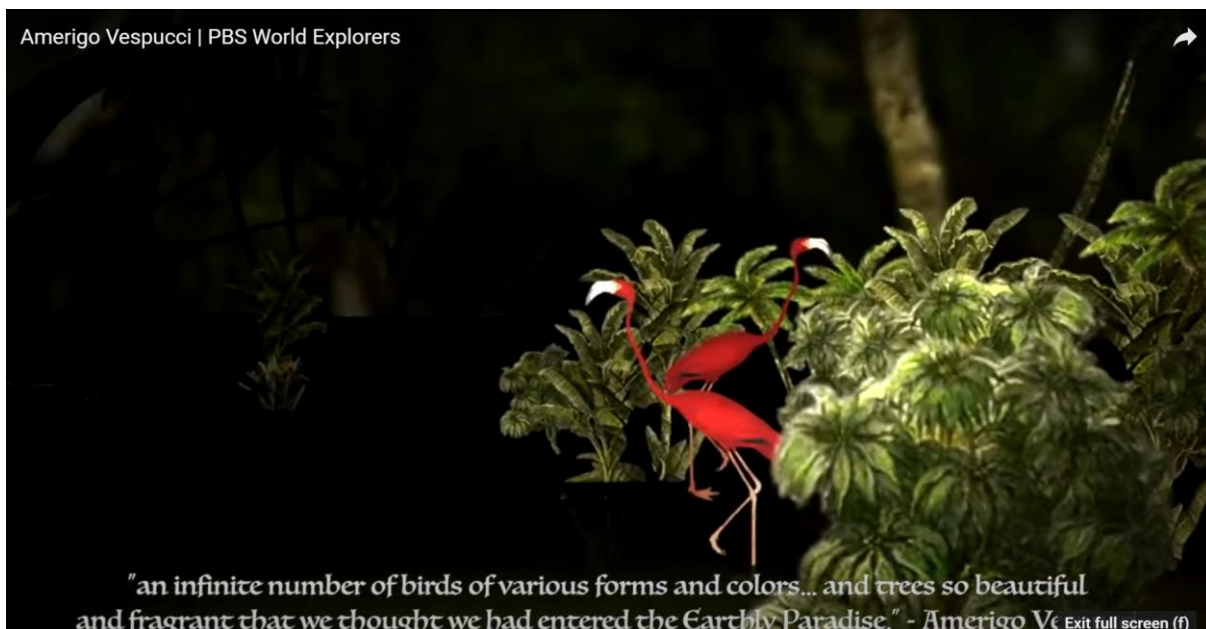
Je třeba vědět, že Amerigo Vespucci se s Kryštofem Kolumbem osobně znal a byl i jeho přítelem. A o nově objevených ostrovech a zemích spolu diskutovali. Není jasné, zda se Amerigo Vespucci sám dověděl, že se Mundus Novus bude jmenovat po něm. Asi ještě neměl úplnou představu o glóbu, jak ho známe my. Amerigo Vespucci umřel roku 1512, buď na Azorských ostrovech nebo ve španělské Seville. Podle jedné legendy se o Waldseemüllerově atlasu dověděl na smrtelné posteli.

EDEN? Amerigo Vespucci líčil pobřeží Brazílie jako krásný kraj husté vegetace s velmi příjemným podnebím. Nejsou tu ani ledové zimy, ani příliš horká léta. Zemský ráj, Eden, pokud na této planetě existuje, musí být Brazílii velmi blízko. Co to byl ráj? Zahrada, v níž žili nazí první lidé, Adam a Eva. A co byla Terra de Santa Cruz? Atlantický prales a v něm nazí Indiáni Tupí-Guaraní. A byl tu vidět Jižní kříž, o němž básník Dante Alighieri psal, že kdysi zářil nad Edenem. Amerigo Vespucci byl zvyklý jenom na odlesněnou, vyprahlou scenérii Středomoří, kulturní krajinu změněnou tisíce lety intenzivního obdělávání. Nyní byl konfrontován pohledem na bujnou, vlhkou, pralesní vegetaci, na příbřežní laguny a močály, na palmy a mangrovy. Italský cestovatel byl okouzlen a omámen. Stejně jako Kryštof Kolumbus a Pero Vaz de Caminha.

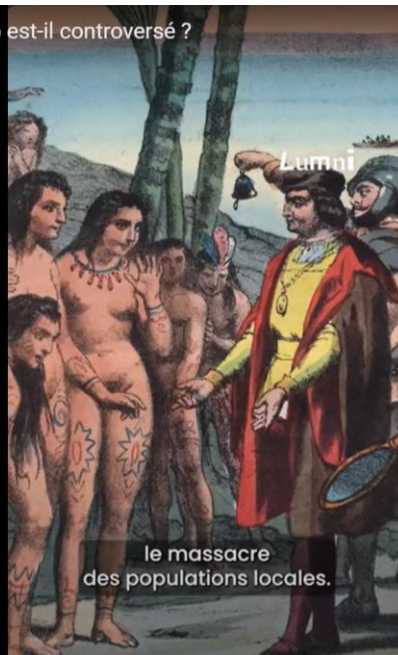

Amerigo Vespucci dobře věděl, jak zaujmout evropské čtenáře. Uváděl nové zeměpisné poznatky přitažlivou formou. Věděl, že lyrické pasáže nestačí. Připojoval báje a prvky hororu (kanibalství Indidánů Tupí-Guaraní) a sexu (volné mravy jihoamerických domorodců). Amerigo Vespucci byl vlastně autor moderního typu, jenž záměrně prezentuje senzace.

Co psal Amerigo Vespucci o brazilských Indiánech? Mají půvabná a pružná těla, chodí nazí, nosí dlouhé vlasy. Naneštěstí si propichují tváře, rty nosy a uši a nosí tam různé ozdoby. U žen se tato mánie soustřeďuje jenom na uši.

Pourquoi l'héritage de Christophe Colomb est-il controversé ?

Brazilští Indiáni jsou podle soudu Amerigo Vespucci velmi smyslní. Ženy uměle zvětšují penisy svých manželů. A to tak, že jim na intimní partie přikládají různé jedovaté tvory nebo hmyz. Mužský pohlavní úd tak zduří do nechutné velikosti. Ale stává se také, že se tento proces nepovede. Muži o penis přijdou, a stanou se z nich eunuši. Pohlavní život Indiánů v Brazílii je ostatně velmi volný. Nejsou v tomto ohledu svázáni žádnými pravidly nebo tabu. Jsou úžasně promiskuitní. Synové souloží se svými matkami, bratři se sestrami a bratřenci se sestřenicemi. Indiánky jsou velmi fotogenické a vlnadné, nemají povislé poprsí, jak by se dalo u divošek předpokládat. Možná si Don Amerigo Guespuches při posuzování sex-appealu Indiánek vzpomněl na svoje kuplířské praktiky ve Florencii?

Tito brazilští domorodci podle svědectví Ameriga Vespucci neznají osobní vlastnictví. Nemají žádného krále, každý z nich je svým vlastním pánem. Nemají zákony, neznají obchod. Nemají žádné chrámy, ale nejsou to ani modloslužebníci. Nejsou to vlastně ani pohané. Nemají fetiše jako Západoafričané. Nemají žádné svátky nebo sváteční dny. Každý den plyne stejně jako druhý. Amerigo Vespucci viděl brazilské Indiány jako anarchistickou společnost bez víry v boha nebo bohy. Podobně se i v 17. století francouzský františkán Claude d'Abbeville podivoval nad tím, že jihoameričtí Indiáni v Brazílii, ačkoli jsou jinak velmi inteligentní, postrádají pojem nějaké vyšší bytosti a nemají žádné idoly, ani ze zlata, ani ze stříbra, ani z kamene, ani ze dřeva.

Na Tupí-Guaraní se v 16. i v 17. století pohlíželo jako na lidi bez náboženství. Ale nebyla to pravda. Jenom jejich náboženství bylo zcela odlišné od evropského pojetí. Tupí-Guaraní se nevyžívali v popisu boha nebo bohů, neměli pochopitelně žádné kodifikované náboženské rituály, spisy nebo modlitby. Ale celá staletí, již před Kolumbem, neúnavně pátrali po vysněné Zemi beze zla (la Terre sans Mal), kde není utrpení a kde nalezne člověk nesmrtelnost a blaženost.

V Zemi beze zla měli přebývat předkové Indiánů, ale byl to svět přístupný i živým lidem. Jejím dosažením je možné se vyhnout smrti. Tam bude stále hojnost potravy, políčka budou bez práce plodit kukuřici, šípy budou chodit samy na lov. Manželství bude volný svazek. Nic nebude chápáno jako incest. Žádná práce, žádné zákony, žádné bolesti, žádné strádání. Neustále jenom samé hostiny a tance. Kde měla být Země beze zla? Snad někde v podhůří And? Francouzská badatelka Hélène Clastres mluvila o ateistickém náboženství Tupí-Guaraní.

Tohoto ráje nemělo být dosaženo až po smrti. Měl být nalezen živými lidmi, na tomto světě, někde v neznámé končině. Cestu k Zemi beze zla mohli odhalit jenom kmenoví proroci-šamané svou intuicí. A je příznačné, že skupiny Indiánů Tupí-Guaraní takovéto proroky-šamany, karáí, často skutečně sledovali do neznáma, ačkoli museli opustit všechno, co si dosud vybudovali.

Podobné snění, podobnou touhu po imaginárním lepším světě, podobné odhodlání putovat bez ohledu na překážky k vybájenému cíli nebylo u žádných jiných kmenů a národů zaznamenáno. Vize Indiánů Tupí-Guaraní o la Terre sans Mal souzněly s pocitem Dona Amerigo Guespuches o tom, že se ocitl nablízko Edenu.

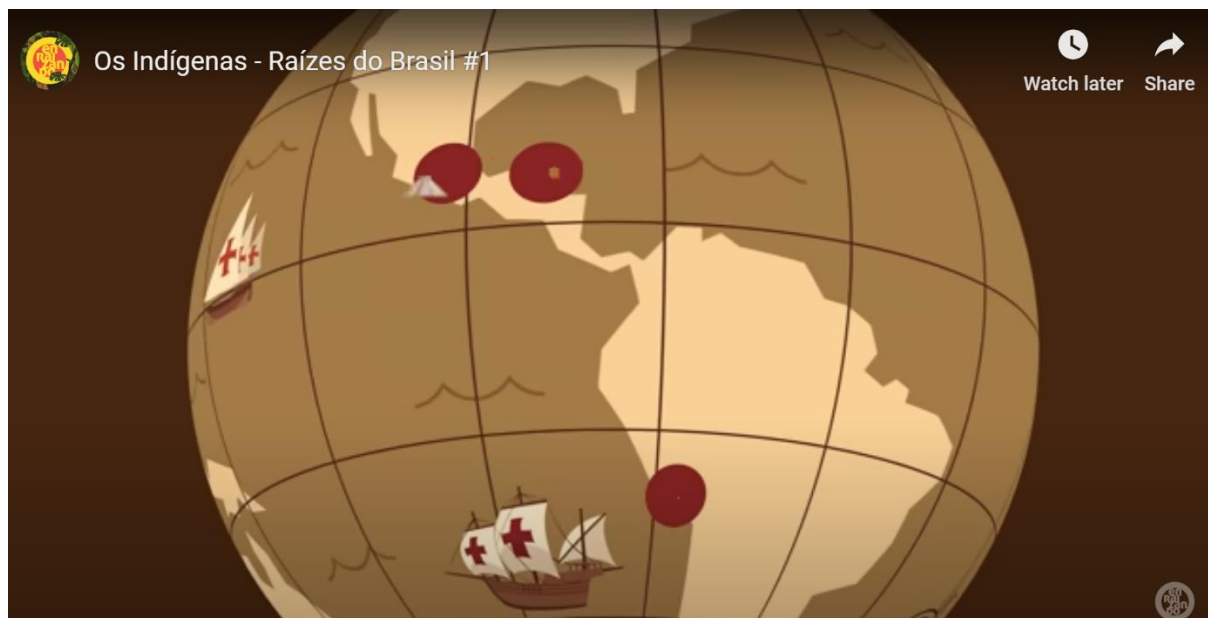
V pozdější době byli Indiáni Tupí-Guaraní paradoxně etnografy vyzdvihováni jako teologové Jižní Ameriky. Právě pro jejich usilovné hledání Země beze zla. Brazilský badatel německého původu Egon Schaden soudil, že Tupí-Guaraní jako jediné etnikum vůbec žili v duchu Kristova výroku: „Moje království není z tohoto světa.“

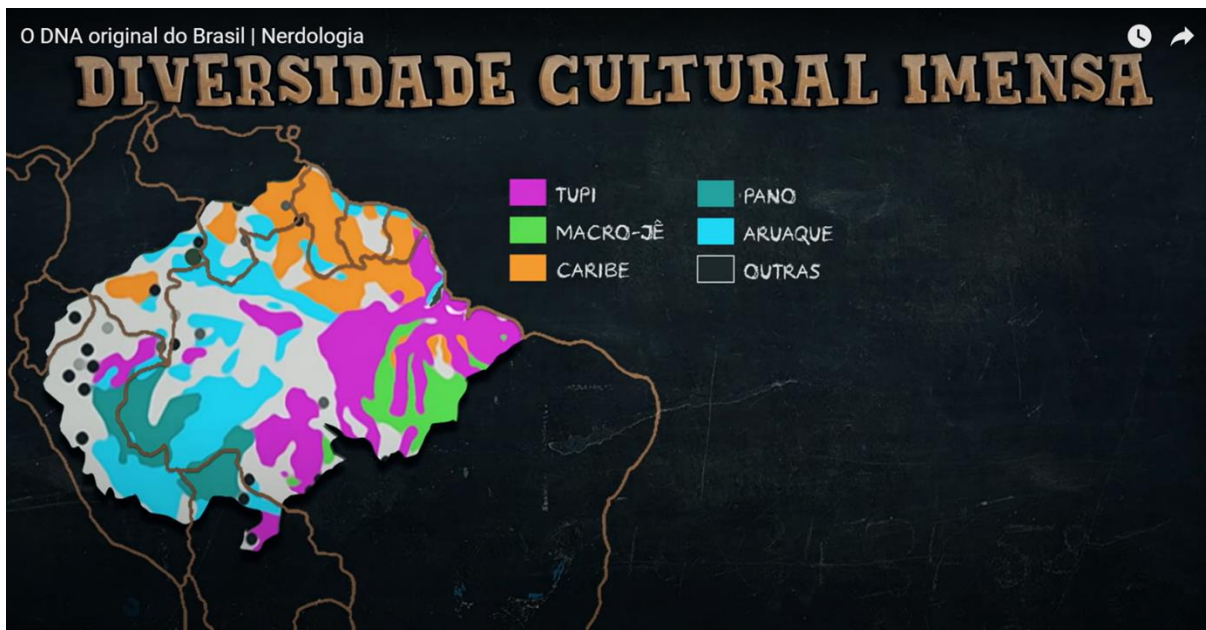
Pár řádků Ameriga Vespucci o domorodcích Tupí-Guaraní na pobřeží Brazílie dalo evropským myslitelům látku k přemýšlení na celá staletí. Můžeme uvést namátkou celou plejádu filozofů, badatelů, spisovatelů, sociologů, od Jeana-Jacques Rouseaua, Henryho Thoreaua, Friedricha Engelse, Michaila Bakunina, Elisée Recluse, Luise Michel až po Pierra Clastrese. Počátky mýtu o ušlechtilém divochovi, úvahy o povaze prvobytně pospolné společnosti a anarchismu a socialismu sahají k Amerigo Vespuccimu.

Indiáni Tupí-Guaraní nedosáhli takové proslulosti jako Inkové, Mayové a Aztékové. A nebyli ani na kulturní úrovni těchto významných prekolumbovských společenství. Ale bylo by velkým omylem považovat proto Tupí-Guaraní za méně zajímavé, méně nadané, méně schopné, méně dovedné, méně duchovně pružné.

Diverzita indiánských kmenů v oblasti Amazonie. Vzhledem k malé prostupnosti amazonské džungle žily jednotlivé kmeny a klany v izolaci. Z toho vyplynulo i množství indiánských jazyků, které se od sebe vzájemně značně lišily. Původně existovalo v Amazonii 1 300 rozmanitých domorodých řečí. Tupí-Guaraní provozovali epizodicky i rituální kanibalismus.

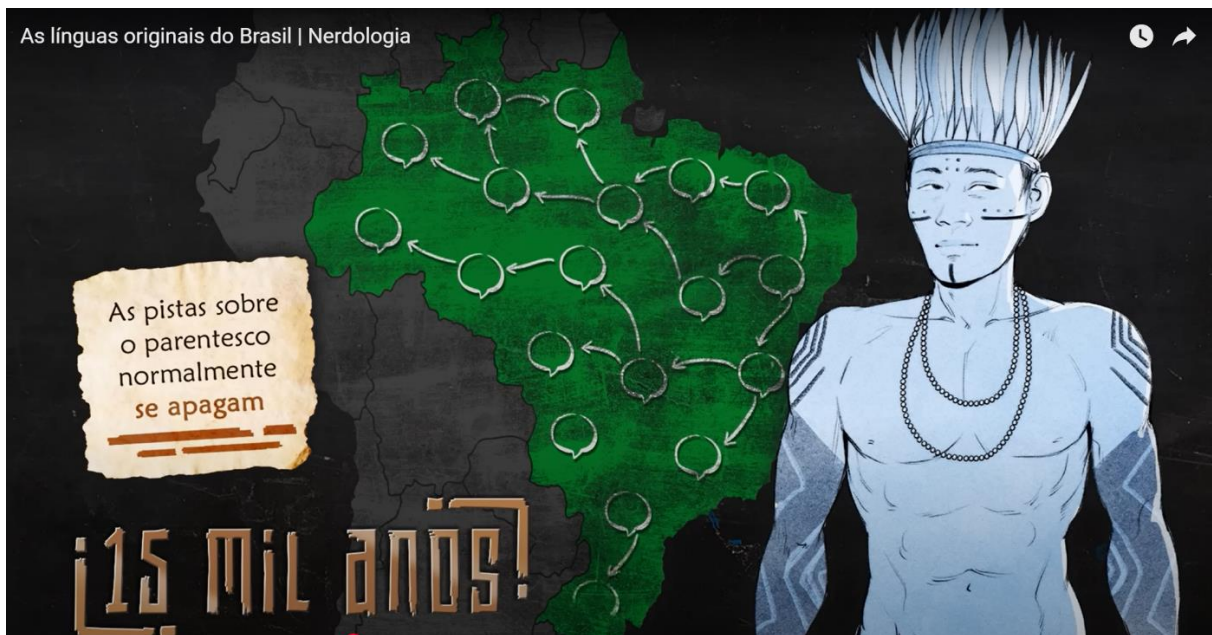

Právě v Brazílii, na severovýchodě země, nacházíme první stopy existence Praindiánů. Národní park Serra da Capivara je oblastí, která stále více přitahuje vědce i turisty. Možná, že právě tady se nachází klíč k historii osídlení celého amerického kontinentu. Je to fascinující archeologické naleziště. Ale je to také velmi kontroverzní naleziště. Proč? Podle některých výzkumů jsou nejstarší z kreseb staré asi 60 000 let. To by ovšem zcela vyvracelo teorie o osídlení amerického kontinentu, která jsou dosud stále ve školních učebnicích. Tam se totiž dovídáme, že do Nového světa se lidé dostali teprve asi před 15 000 lety. Objevitelkou Pedra Furado je brazilská badatelka Niede Guidon. O svých objevech řekla, že se dlouho o prvních Američanech uvažovalo málem jako o zaostalých bezvýznamných tulácích. Nyní vidíme, že představovali svébytnou civilizaci. Na skalách parku Capivara a naleziště Pedra Furada jsou podle Niede Guidon vykresleny celé úchvatné příběhy, jejichž smysl bude třeba ještě vyložit. Jsou tu zaznamenány nejen výjevy lovecké a

rituální, ale také znázornění ženy, které právě rodí dítě, a rovněž scény erotické. Dokonce scény homoerotické.

Na archaické společnosti typu Tupí-Guaraní se Západ vždycky díval s despektem. Byly spojovány s nedostatkem a nouzí, chudobou, nevyspělostí, omezeností, nezralostí. Jako by jim něco scházelo, jako by byly nehotové, zaostalé, neschopné pokročit k vyššímu stupni vývoje. Pro pozorovatele z Evropy, jako byl Don Amerigo Guespuches, byli Tupí-Guaraní sociální anomálií. Už proto, že v Andách v sousedství Amazonie poznali velmi politicky strukturovanou a centralizovanou říši Inků. Tupí-Guaraní představovali nevysvětlitelnou společenskou anarchii. Bezvládní, které fungovalo.

Francouzský sociolog a etnograf Pierre Clastres v šedesátých letech 20. století toto negativní vidění úplně zvrátil. Viděl primitivní společnost v novém světle. Jestliže u primitivů nevidíme přebytek spotřebních statků a státní moc, pak to není proto, že by toho nebyli schopni. Oni to prostě nechtějí. Přitom to nejsou tak docela prepolitické nebo apolitické společnosti. Je tu náčelník, ale má omezenou pravomoc. Pierre Clastres pozoroval, že u Tupí-Guaraní neměl náčelník žádnou donucovací moc. Pouze dohlížel na dodržování tradičních zvyků, rozdával dárky, mohl vysvětlovat, přesvědčovat a radit. Ale neměl skutečnou autoritu, nemohl nikoho nutit, aby se choval podle jeho příkazů.

Podle Pierra Clastrese (čti: klástr) tato však tato bezhlavá společnost, uspořádaná anarchie, není znamením zaostalosti. Tupí-Guaraní a jim podobné primitivní společnosti v amazonských pralesích podvědomě i vědomě potlačovali vznik jakéhokoli vyššího uspořádání moci. S tím by totiž šla ruku v ruce majetková a společenská nerovnost. To těmto indiánským kmenům nevyhovovalo. Jedním z prostředků potlačování vzniku donucovacího společenského aparátu byly i kmenové války, z nichž nikdy nevzešlo žádné království nebo dokonce říše. Byla to společnost proti státu.

Od roku 1961 začala Brazílie pro svoji zbývající indiánskou populaci vytvářet rezervace Terra Indígena. Je jich dnes více než 700. Půda v Terra Indígenas náleží výlučně domorodcům. Žije tu asi 800 000 Indiánů, rozdělených do více než 250 kmenů. Celková plocha Terra Indígena činí 13 procent rozlohy Brazílie.

KANIBALISMUS? Amerigo Vespucci psal i o temných stránkách života v brazilských pralesích. Jednotlivé indiánské kmeny spolu často bojují. A poraženého nepřítele vítěz často sní. Amerigo Vespucci kanibalismus Tupí-Guaraní příliš zobecňoval. Lidské maso je v těchto končinách obvyklým zdrojem potravy. Amerigo Vespucci zapřísahal svoje čtenáře, aby mu věřili: „Sám jsem viděl Indiána, který snědl svoji ženu a svoje děti. Poznal jsem domorodce, který se chlubil, že pozřel 300 lidských těl. Pobýval jsem ve vesnici, kde byla rozporcovaná lidská těla vystavena podobně, jako tomu je s masem dobytčat v našich řeznických krámech. Indiáni se stále divili, že my, Evropané, svoje nepřátele nejíme.“

Amerigo Vespucci pojal svoje vyprávění o Novém světě poutavě a okořnil ho poznámkami o bezuzdném sexuálním životě domorodců a jejich kanibalismu. Asi i to je důvod, že dnes známe Nový svět jako Ameriku, a nikoli jako Kolumbii. O kanibalech na ostrovech v Karibském moři mluvil již Kryštof Kolumbus, ale patrně nedokázal tolik zapůsobit na svoje posluchače. Amerigo Vespucci ohlašoval fantastický geografický objev, který prezentoval tak, aby měl publicitu i u laické veřejnosti. Amerigo Vespucci mohl mít ještě jeden motiv, komerční, proč přeháněl pověsti o kanibalismu Tupí-Guaraní. Evropské právo dovozovalo lidojedy zotročovat.

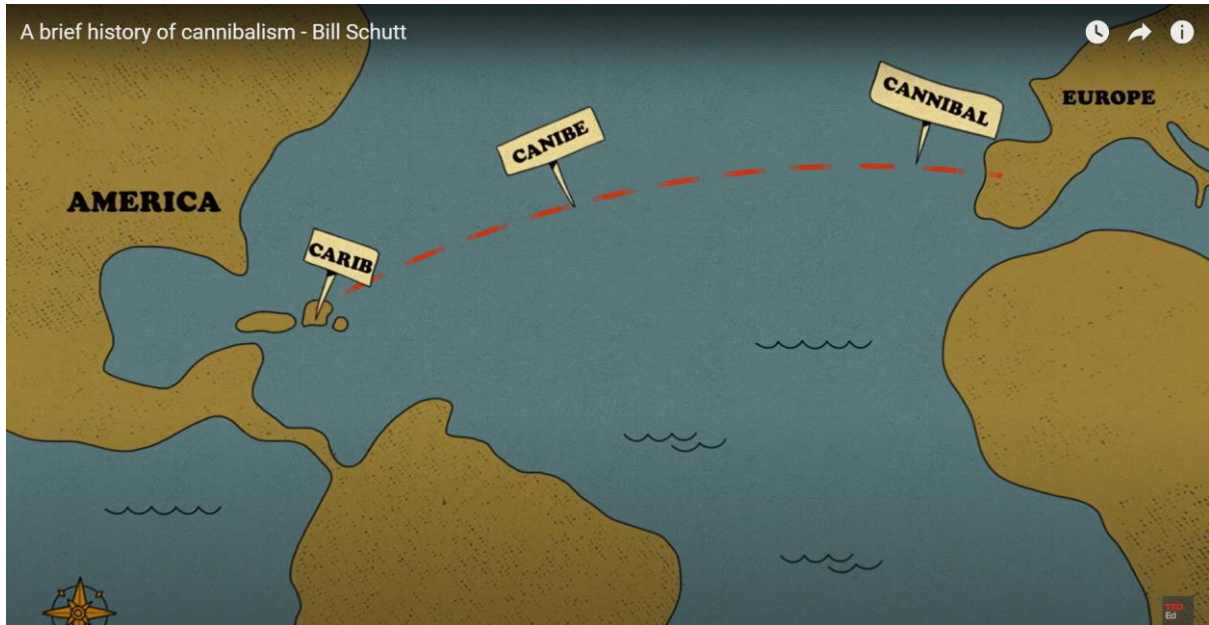
Měli bychom rozlišovat mezi kanibalismem a antropofágií. Kanibal je tvor, který pojídá tvory svého druhu. Může existovat jak zvířecí kanibalismus, tak lidský kanibalismus. Tak třeba i čáp je kanibal. Požírá svoje mrtvá mláďata v hníždě, aby předešel invazi cizopasníků, hmyzu a organismů rozkládajících mršinu. Je to sanitární opatření. Čáp nedokáže mrtvé mládě pohřbít. Antropofág je tvor pojídající lidi. Antropofág může být lidožravý tygr, žralok nebo krokodýl. Stejně tak divoch, který pořádá lidojedskou hostinu.

Sexuální kanibalismus. Samice anacondy požírá po páření samce, aby si opatřila dostatek bílkovin pro další generaci. Pouhý výmysl?

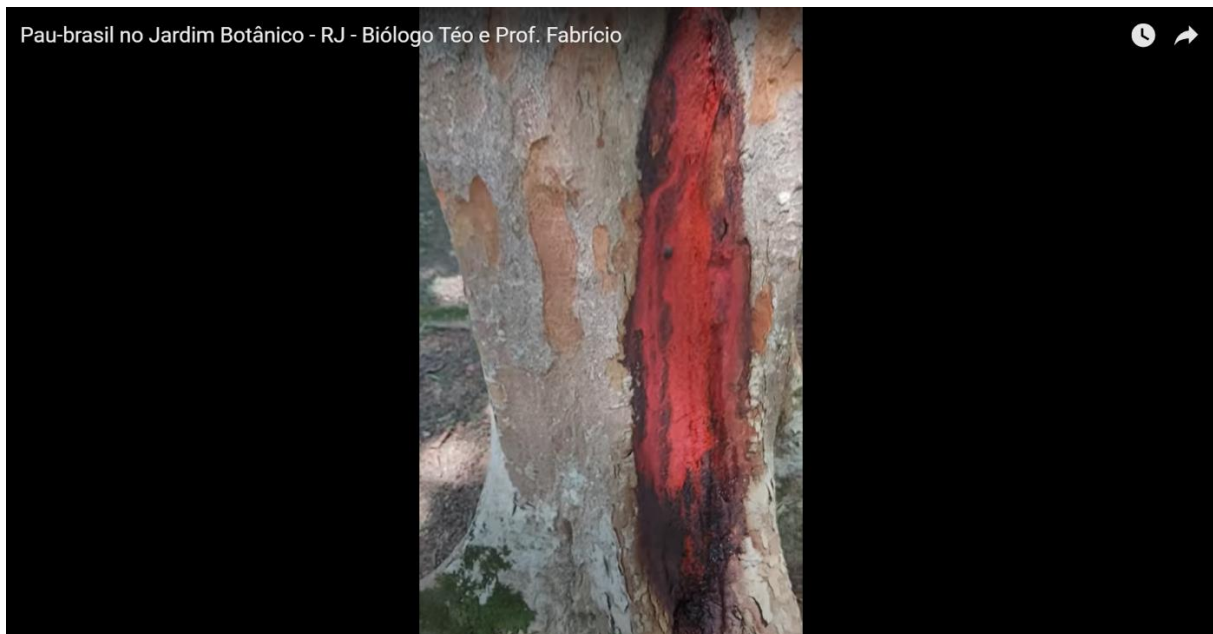
Jak vzniklo slovo kanibal? Lidojedství se přisuzovalo Indiánům Karibům na ostrovech Západních Indií. Zkomolením jména indiánského kmene jsme dostali neologismus kanibal.

ZELENÝ BALDACHÝN. Amerigo Vespucci bezpochyby vzbudil svou knihou o Brazílii a Jižní Ameriku v Evropě velký zájem. Ale byly tu i materiální důvody. Byly to stromy a lesy pau-brasil rostoucí hojně na severovýchodě Brazílie, které daly zemi jméno. Jejich zvláštní narudlé dřevo se stalo prvním hlavním vývozním artiklem a proslavilo Brazílii ve Starém světě. Ukázalo se, že to je vynikající barvivo pro látky a oděvy. Námořníci a obchodníci začali o jihoamerické kolonii Portugalska mluvit jako o Terra do Brasil, jako Zemi pau-brasil. Jako o Brazílii.

Amerigo Vespucci psal, že Brazílie je pokryta rozsáhlými, hustými a skoro neprostupnými lesy. Velké mocné stromy rostou bez lidského přičinění. Plody jsou jiné než v Evropě. A je tu bezpočet bylin, květů, plodů, plodin a semínek, které Starý svět nezná. Pau-brasil patřil mezi tyto neznámé druhy vegetace. Strom měl řadu jiných jmen: pau-vermelho, pau-de-pernambuco, arabutã, ibirapitã, muirapiranga, orabutã, pau-rosado et pau-de-tinta. V historii a kultuře Brazílie hrál pau-brasil velkou roli. Je chráněn zákonem.

Brazílie začala později prosperovat i díky plantážím kávy, cukrové třtiny, kaučuku, těžbě zlata a diamantů. Ale lesy a pralesy jsou osudem této veliké země. Bylo tomu tak v 16. století, kdy byla Brazílie objevena Evropany a stala se zdrojem pau-bresil. A je tomu tak i v 21. století, kdy se ekologové a klimatologové strachují o amazonské dešťové pralesy, které jsou důležité pro přírodní rovnováhu nejen samotné Brazílie a Jižní Ameriky, ale celého světa. Vegetace Brazílie je unikátní a je nepostradatelná pro vitalitu celé naší planety. Je to zelený poklad Brazílie.

Vedle atlantického pralesa při pobřeží Brazílie je tu i Amazonie. Francouzský spisovatel Gilles Lapouge říká, že Amazonie je neprobadatelná propast. Amazonka sama není jen řeka, jen veletok, je to spíše celé moře. Anebo jezero světových dimenzí. Kde je tu země? Jako by tu veškerá souš zmizela a nahradila ji voda řeky. Amazonie jsou plíce planety: brazilské dešťové pralesy produkují 20 procent všeho kyslíku, který potřebujeme k životu. V Amazonce žije 2 500 druhů ryb, což je asi 10 procent z celkového počtu druhů ryb na světě.

Proč jsou pro nás tropické deštné pralesy (the tropical rainforest) tak důležité? Důvodů je více. Příčiny jsou ekologické, klimatologické i ekonomické. Tady je další motiv, lékařský: polovina léčiv a léků, které používáme, je vyrobena z výtažků rostlin a stromů. Pokud Amazonii zničíme, připravíme se o mnoho potenciálních zdrojů pro medicínu a biologii.

O tajuplné sustance z pralesů Amazonie se zajímali již conquistadoři, španělští, portugalské i angličtí, v 16. století. Amerigo Vespucci psal, že se brazilští Indiáni dožívají v průměru 150 let a zřídka kdy onemocní. Pokud se to stane, vyhledají nějakou bylinu a její kořínky je brzy uzdraví. Amerigo Vespucci prezentoval Mata Atlantica jako místo, které by zruinovalo všechny lékaře a mastičkáře dohromady. Jako příklad indiánských botanických znalostí uvedme jed kurare.

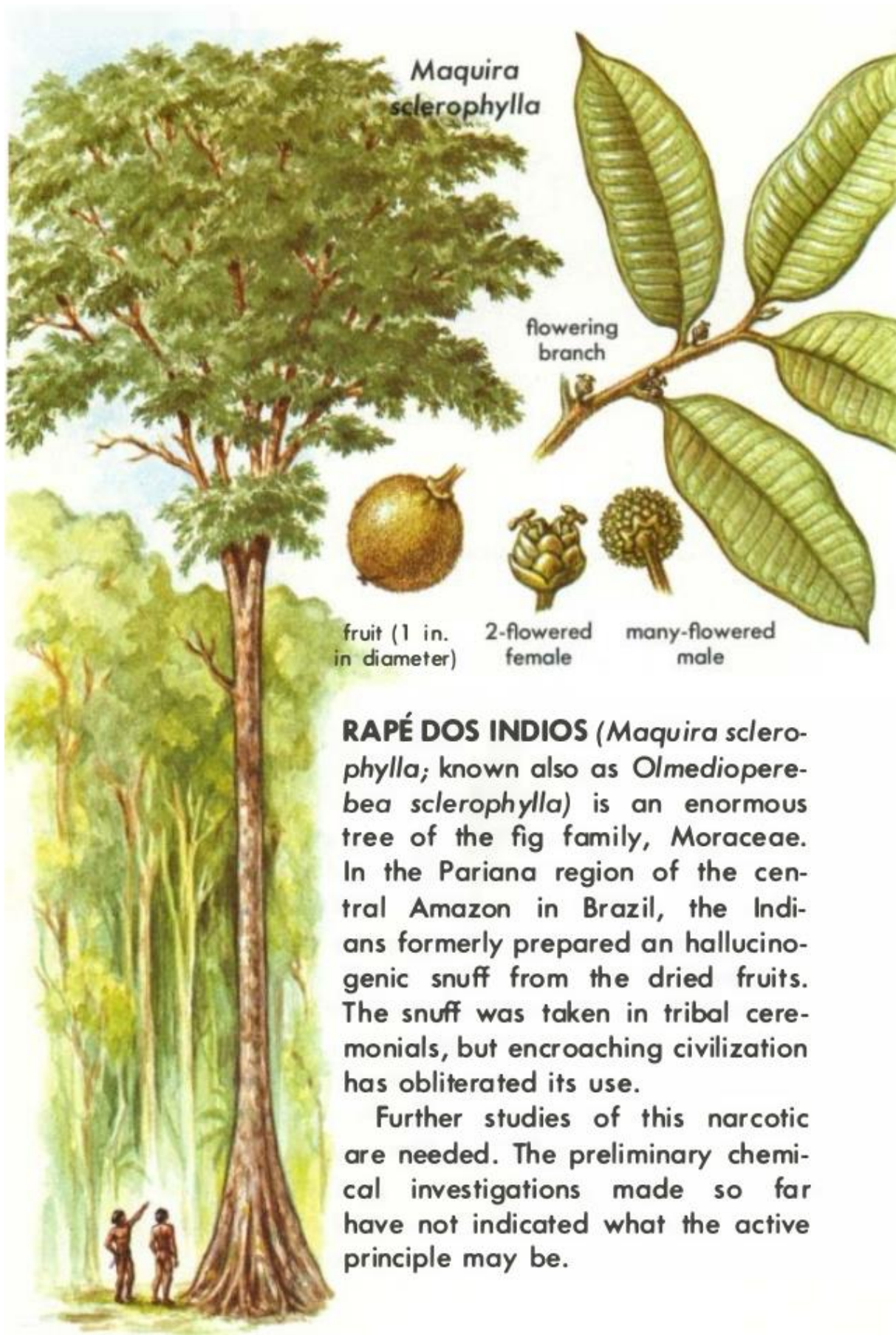
KURARE. Obdivuhodná látka, kterou jsme získali díky jihoamerickým pralesům: kurare. Jsou to výtažky z lián druhu strychnos, které rostou v jihoamerických deštných pralesech. Je to paralyzující, ochromující jed. Vysoce toxický. Na obrázku jsou fioly s kurare vystavené v pařížském Muzeu mediciny. Jed byl vyroben před více než sto lety, přesto je i v současnosti účinný. V roce 1956 prováděl s kurare na žabách pokusy významný francouzský fyziolog Claude Bernard.

Když americký Indián zasáhne opici šípem namočeným v kurare, zvíře se udusí, protože nemůže pohybovat svaly podporujícími dýchání. Přitom oběť neztrácí hned vědomí. Podobně jako některé hadí jedy je možné kurare v malém množství požit, aniž by člověk umřel. Kurare se nesmí dostat bezprostředně do krve. Indiáni používají k vystřelování otrávených šipek foukačky (the blowgun, la sarbacane, das Blasrohr) dlouhé až 4 metry.

Amazonské tropické deštné pralesy vynikají množstvím rostlinných druhů, je to prostor úžasné biodiverzity. Vědcům se podařilo zmapovat jenom zlomek všech zde rostoucích stromů, lián, keřů, květin, mechů či lišejníků. Mnoho výtažků z kůry nebo listů stromů má narkotické účinky nebo působí jako jed. A Indiáni mnoho takových psychotropních látek objevili a používali. Podobné tomu bylo v dnešním Mexiku. Lze říci, že Indiáni předkolumbovské Ameriky od Mexika po Brazílii byli často pod vlivem drog. Rozšíření omamných jedů v USA není tedy z tohoto pohledu žádnou náhodou.

Maquira sclerophylla

flowering branch

fruit (1 in. in diameter)

2-flowered female

many-flowered male

RAPÉ DOS INDIOS (*Maquira sclerophylla*; known also as *Olmedioperebea sclerophylla*) is an enormous tree of the fig family, *Moraceae*. In the Pariana region of the central Amazon in Brazil, the Indians formerly prepared an hallucinogenic snuff from the dried fruits. The snuff was taken in tribal ceremonies, but encroaching civilization has obliterated its use.

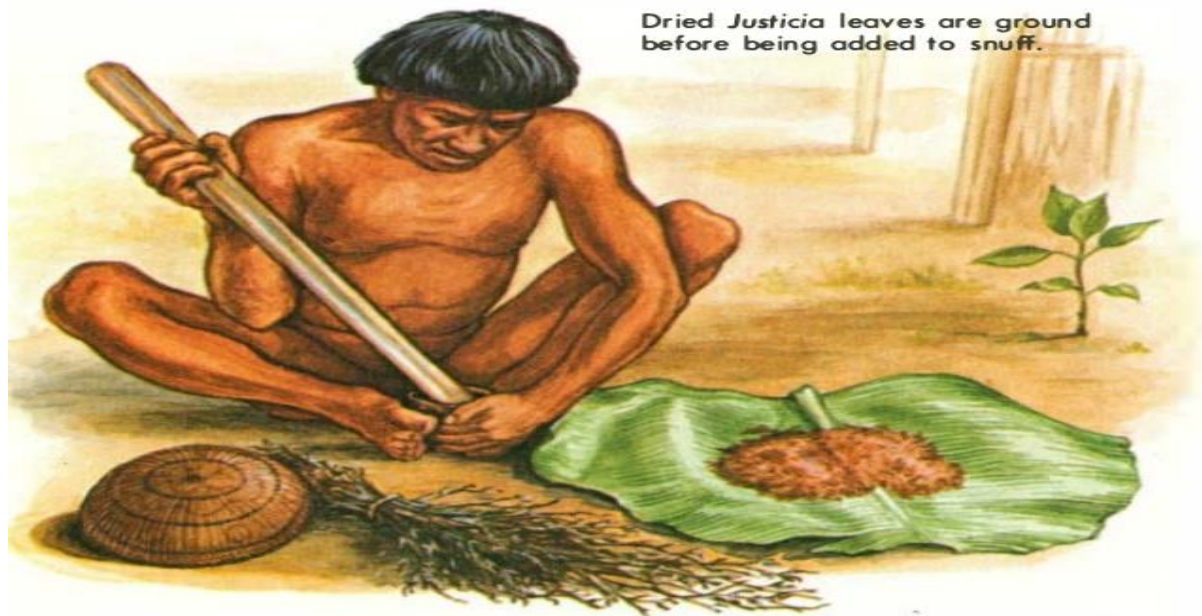
Further studies of this narcotic are needed. The preliminary chemical investigations made so far have not indicated what the active principle may be.

Jihomeričtí Indiáni vyrábějí kurare z různých druhů lián a stromové kůry. Jsou to druhy zahrnuté pod pojem Strychnos. Avšak jedy strychnin a kurare působí opačně. Strychnin způsobuje velké svalové křeče. Kurare naopak zabraňuje jakýmkoli stahům svalů. Přitom to platí jen pro kosterní svaly. Srdce oběti bije dále. Proto se také kurare začalo ve čtyřicátých letech 20. století používat v lékařství, při anestézii. Třeba při operacích břicha, kdy je třeba tuto část těla totálně znehybnit a zabránit jakýmkoli mimovolným pohybům.

PREPARATION OF VIROLA SNUFF varies among different Indians. Some scrape the soft inner layer of the bark and dry the shavings gently over a fire. The shavings are stored for later use. When the snuff is needed, the shavings are pulverized by pounding with a pestle in a mortar made from the fruit case of the Brazil-nut tree. The resulting powder is sifted to a fine, pungent brown dust. To this may be added the powdered leaves of a small, sweet-scented weed, *Justicia*, and the ashes of amasita, the bark of a beautiful tree, *Elizabetha princeps*. The snuff is then ready for use.

Other Indians fell the tree, strip off and gently heat the bark, collect the resin in an earthenware pot, boil

Dried *Justicia* leaves are ground before being added to snuff.

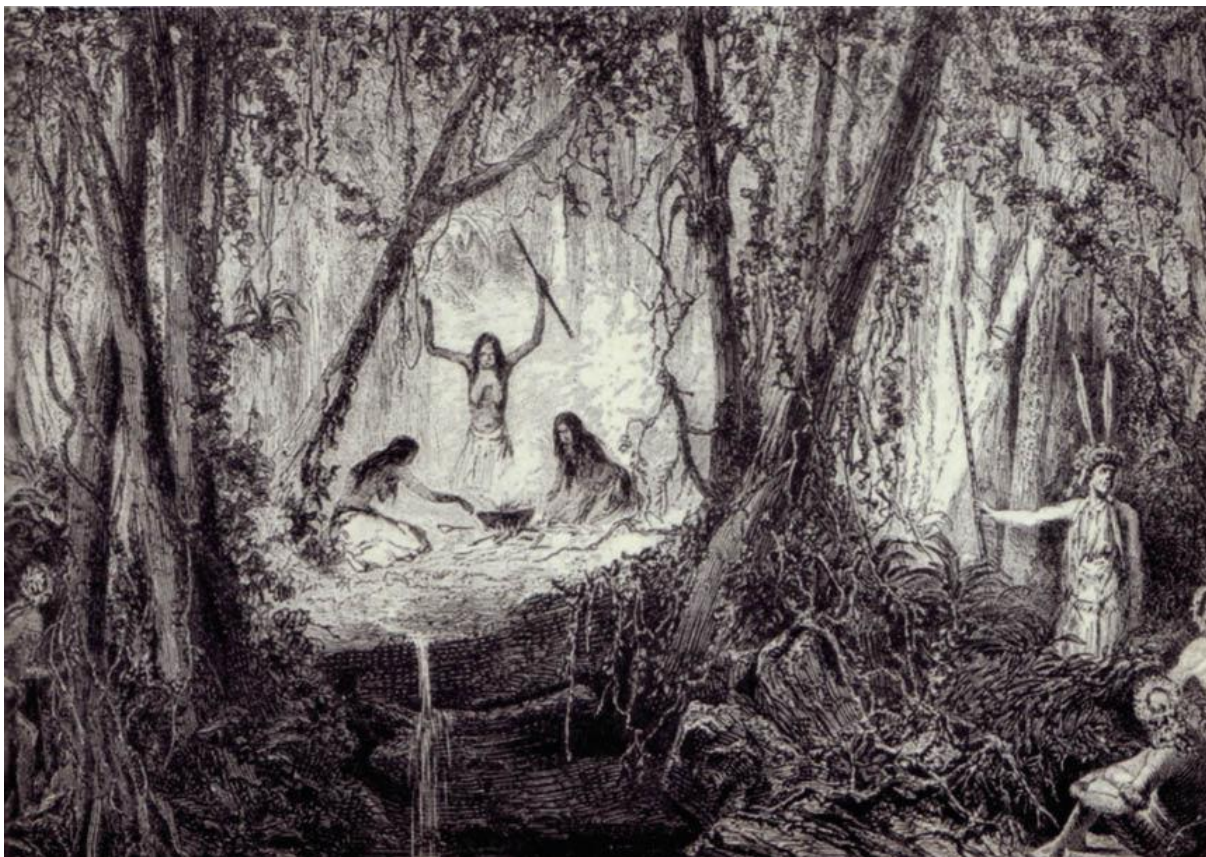

Je tu ještě jedna velmi zajímavá okolnost. Amazonští a další jihoameričtí Indiáni prý nikdy nepoužívali kurare v boji proti nepřátelským kmenům nebo ani proti bílým konquistadorům. Byl to jenom jed při lovu zvířat. Když používali otrávené šípy

proti lidem, tak jiného druhu. Rozlišovali mezi válečnými jedy a loveckými jedy. Na obrázku je trychtýř z listů, který Indiáni používali při přípravě jedu kurare.

Při výrobě kurare prý byly ženy Indiánů drženy stranou, to byla záležitost mužů a lovců. Jinak tomu mělo být s toxickými roztoky připravovanými pro válku mezi kmeny nebo proti bělochům. Ty vařily tři staré ženy, vybrané často mezi otroky. První žena začala s vařením jedovatého latexu. Jakmile se toxické páry zkoncentrovaly, dotýčná zajatkyně zemřela. Pak nastoupila druhá kuchařka, a potkal ji stejný osud, ale rychleji, což bylo znamení, že jed nabývá na síle. Poslední nešťastnice podstupovala nevyhnutelnou smrt už jen jako poslední zkoušku jedovatosti rotlinného lektvaru. Bylo to tedy něco jiného než příprava kurare.

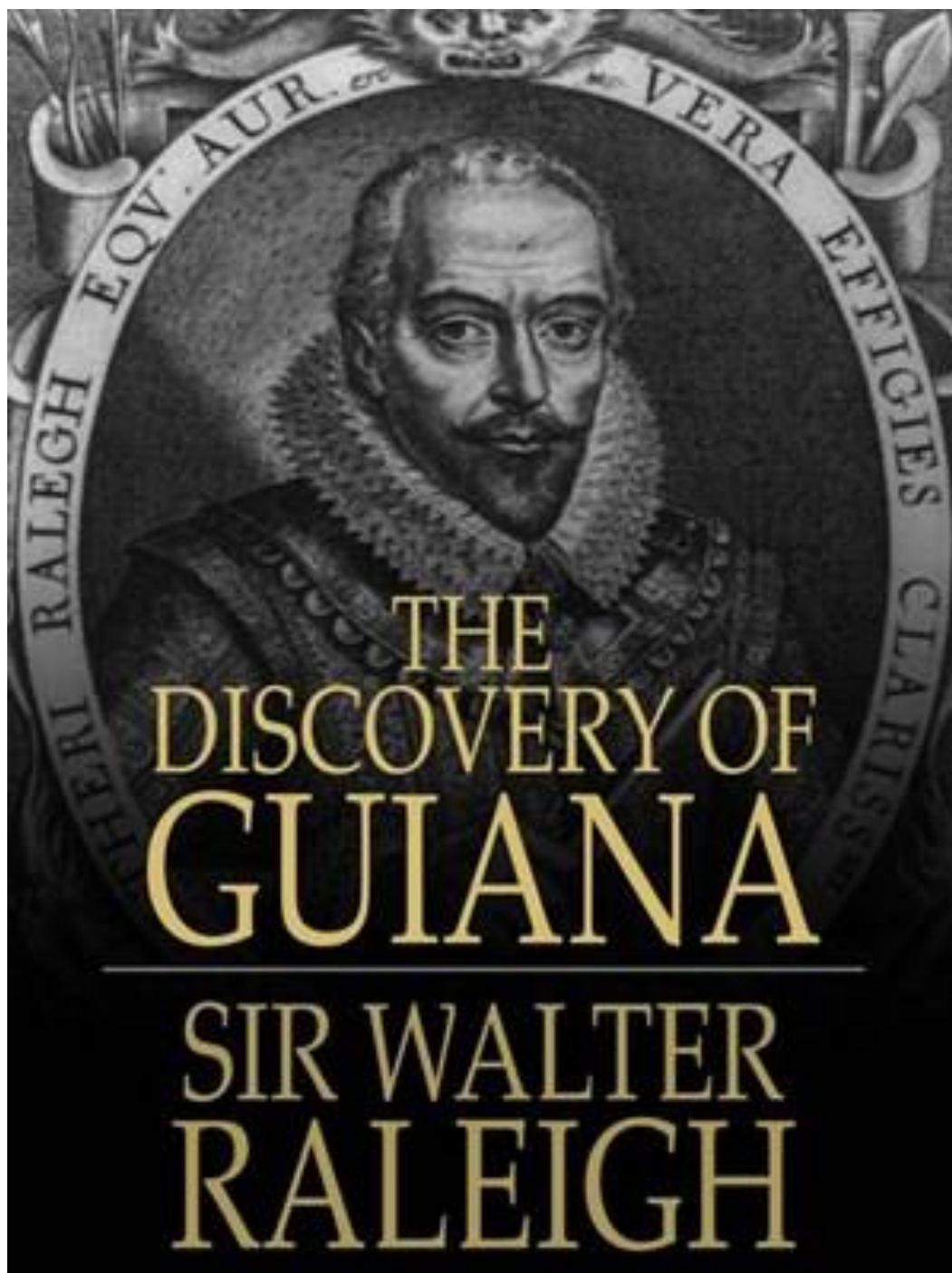
Zvíře zasažené kurare bylo možné bez obav jíst. Jed kurare nepůsobil v zažívacím ústrojí člověka. Výhodou bylo také to, že zraněná opice, pták nebo jiná kořist nemohla uniknout někam do houštiny, kde by ji bylo těžké najít. Protože se nemohla udržet ve větvích stromů, spadla zasažená opice přímo lovcí k nohám.

Do této kurarové pasty namáčejí Indiáni svoje smrtonosné šípy. Nyní stačí, aby šípem kořist jenom nepatrně zranili. Někteří badatelé se domnívají, že objevení kurare nebo podobných jedů je prastarou záležitostí. Otrávené šípy měli mít již pravěcí lovci doby ledové před 20 000 lety. V Egyptě byly objeveny otrávené šípy staré minimálně 4 000 let.

První známá zmínka o kurare pochází z roku 1548 od Alonza Pereze de Tolosa, jenž uváděl, že indiánské jméno jedu znamená tichá smrt nebo smrt přicházející tiše. Anglický kolonizátor a cestovatel sir Walter Raleigh podnikl v roce 1596 cestu do Jižní Ameriky a popsal území Guynei na sever od Brazílie. Ve své knize, kterou po návratu napsal, se zmiňuje i o otrávených šípech jihoamerických domorodců, ale není jisté, zda měl opravdu na mysli kurare, nebo jiný rostlinný jed.

Ve skutečnosti se slovo kurare ve formě ourari objevilo na malém seznamu guianských řek, indiánských kmenů a rostlin, který sestavil Raleighův přítel Lawrence Keymis. Jenom to slovo ourari, bez dalšího dodatku. Osud Lawrence Keymise byl tragický. Walter Raleigh mu svěřil pod ochranu svého nejstaršího syna, který však padl při potyčce se Španěly. Keymis se poté zastřelil. Měl pocit viny.

V roce 1743 cestoval po peruánských a amazonských džunglích francouzský výzkumník a cestovatel Charles-Marie de La Condamine. Jako první vědec proplul Amazonku. K jeho zásluhám na poli botaniky patří to, že popsal chininovník, objevil kaučuk a přivezl do Evropy první vzorky kurare. Nazýval ho jed Ticunasů. Pátral také, marně, po kmeni Amazonek, žen-bojovnic, podle nichž má největší řeka světa svoje jméno.

Francouzský film *Au Pays des Femmes Amazone* z roku 2022 ukazuje Charlese Marie de La Condamine po návratu z cest po Jižní Americe. Je rok 1745 a cestovatel vypráví v salonu Madame de Clermont ryze ženskému publiku o svých zážitcích během deseti let v cizině. Mluvil o amazonských Indiánech, jejich způsobu řeči a života. Popsal způsob lovu foukačkou a dokonce ukázal vzorky curare. Přiznal, že slyšel vyprávět o pralesní republice bojovných žen, Amazonek, ale nikdy se s nimi nesetkal. A nakonec malé překvapení: do salónu plného dam v dlouhých róbách a parukách vstoupila polonahá brazilská Indiánka...

Indiáni nazývali kurare také ampi, woorari, woorara, wourali, wouralia, ourare, ourari, urare či urari. Uri mělo znamenat ptáka, are smrt. Dalším západním badatelem, který přinesl věrohodné informace o kurare, byl německý geograf Alexander von Humboldt kolem roku 1800.

Indiánský čaroděj Humboldtů zasvětil do přípravy tajemné šťávy, která zabíjí tiše a jistě. Hrabě von Humboldt v roce 1800 dokonce kurare okusil na jazyku, což není nebezpečné, pokud se jed nedostane bezprostředně do krevního oběhu. Amazonští Indiáni prý znali dva hlavní druhy kurare. První druh označovali jako kurare jednoho stromu, které kořist spolehlivě usmrcovalo několik okamžiků po zasažení. A pak bylo krurare tří stromů, když lovci chtěli najít zvíře ochrnuté, ale ještě živé.

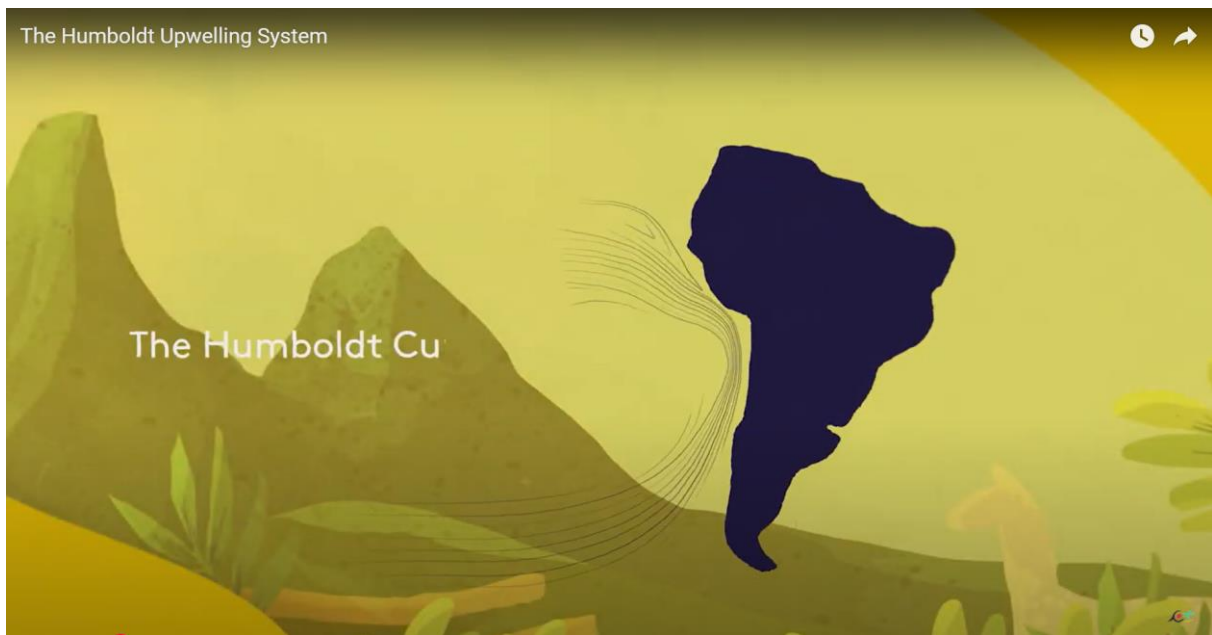
Alexander von Humboldt byl očitým svědkem přípravy kurare. Zjistil, že zdrojem jedu je kůra a liány stromů druhu Strychnos. Zmiňoval se o hořkosti kurare při ochutnávání. A uváděl, že páry z kurare člověka nezabijí. To byl velký rozdíl proti přípravě toxických látek pro válečné účely.

O Alexander von Humboldtovi se říká, že to byl druhý Kryštof Kolumbus, že objevil Ameriku znovu, z vědeckého pohledu. Alexander von Humboldt je považován za nového objevitele Jižní Ameriky, protože psal jako první o mnoha geografických jevech, souvislostech a danostech této málo známé pevniny. Jeho jméno můžeme radit vedle jména Kryštofa Kolumba, Ameriga Vespucci a Pedra Cabrala.

Podle Alexandra von Humboldta byl nazván i mohutný studený mořský proud, jenž se v oblasti jihopolární odštěpuje z cirkumpolárního proudění a směřuje podél tichomořského pobřeží Jižní Ameriky až k Peru. Poruchou Humboldtova proudu je El Niño, které periodicky staví na hlavu atmosférické podmínky v centrální části Pacifiku.

TSANTSJA. Španělé se na severozápadě Amazonie také setkali s indiánskými kmeny Chivaro a Šuár, které lze označit jako lovce hlav (the headhunters). Jejich bojovníci usekávali poraženým nepřítelům hlavy a speciálními postupy je několikanásobně zmenšovali. Byli to válečné trofeje zvané tsantsja. Důvod? Tyto kmeny věřily, že i mrtvý nepřítel může škodit. Jeho duch se může mstít. Výroba tsantsy znamenala uzavření ducha zabitého bojovníka do zmenšené hlavy, odkud by nemohl uniknout. Aby se tak nestalo, měla tsantsja sešitá oční víčka, nosní dírky a rty. Tsantsja byla jako duch nepřítele v zavařovací sklenici.

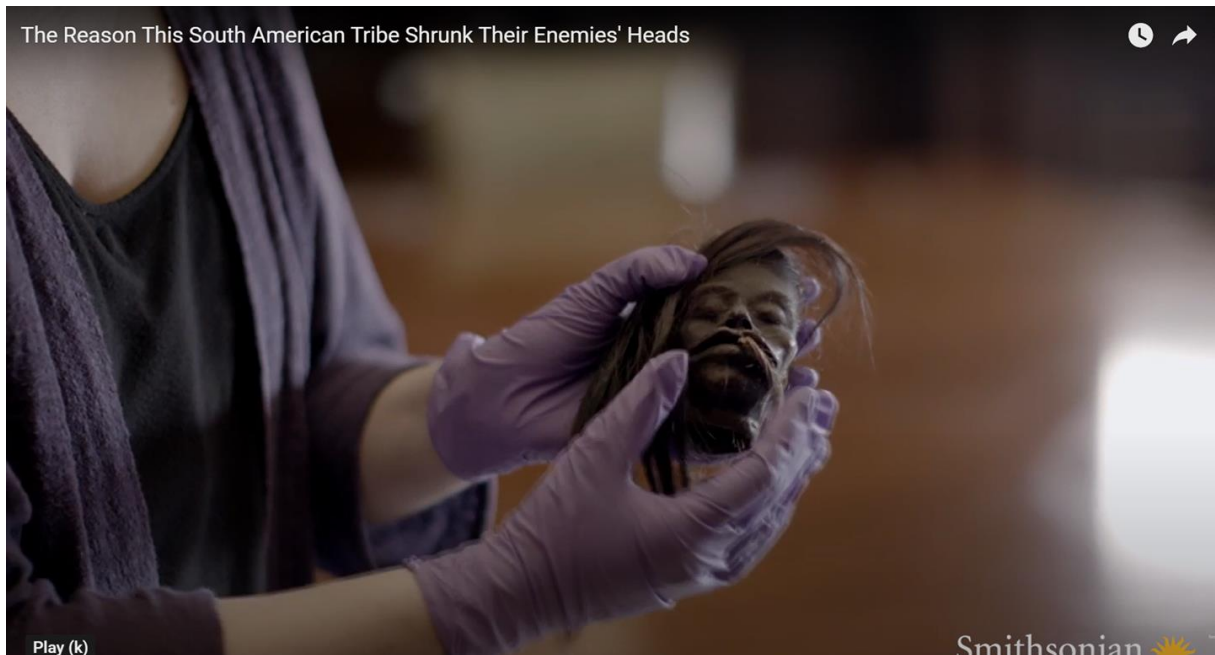

Pomiňme hrůzostrašný aspekt tohoto počínání. Faktem je, že Chivaro a Šuár znali látky vegetačního původu, které dokáží redukovat tkáň lidského těla. Několik dnů namáčeli hlavu v odvarech ze stromové kůry, aby dosáhli žádaného efektu. To je ovšem znalost, která by se možná dala využít při léčení nádorů.

O tsantsách a eventuálním využití znalostí Indiánů Chivaro a Šuár v medicíně psal již v šedesátých letech 20. století náš spisovatel Ludvík Souček v knize Velké otazníky. Je velmi pravděpodobné, že velké farmakologické koncerny ve svých

pokusných laboratořích esence používané the headhunters z Jižní Ameriky zkoumaly.

Růst biologických tkání je předmětem usilovného výzkumu současné medicíny. Lidské tělo je kolonie biologických buněk, jejichž život a smrt je jakoby dopředu naplánovaná. Některé tkáně mají jenom přechodnou úlohu a musí samy zaniknout, to je tzv. apoptóza, plánovaná sebevražda buněk. Lidská hlava se u embrya vyvíjí skoro jako u stavby gotické katedrály. Boční kosti se vyvíjejí samostatně, a pak se propojují v klenbu. Ta je zevnitř podpírána zvláštní tkání, která odumře. Jako by se odstranilo lešení uvnitř. Indiáni vyrábějící tsantsy otvírali hlavu mrtvého také z horního švu lebky. Měli nemalé anatomické znalosti.

1-SHRUNKEN HEADS (TSANTSA)

Play (k)

BIODIVERZITA. Proč jsou tropické deštné pralesy tak bohaté na biologické druhy? Jsou mnohem starší než naše nordické ekosystémy. Měly více času k vývoji, aby se staly tak bohatými. Měly příznivější klimatické podmínky. Nebyly decimovány opakovanými ledovými dobami. Získávaly od Slunce permanentně hodně energie, více než mírné a polární zeměpisné šířky. Bylo tu i hojně vlhkosti.

C'est où le Brésil ? (EP. 646) - 1 jour, 1 question

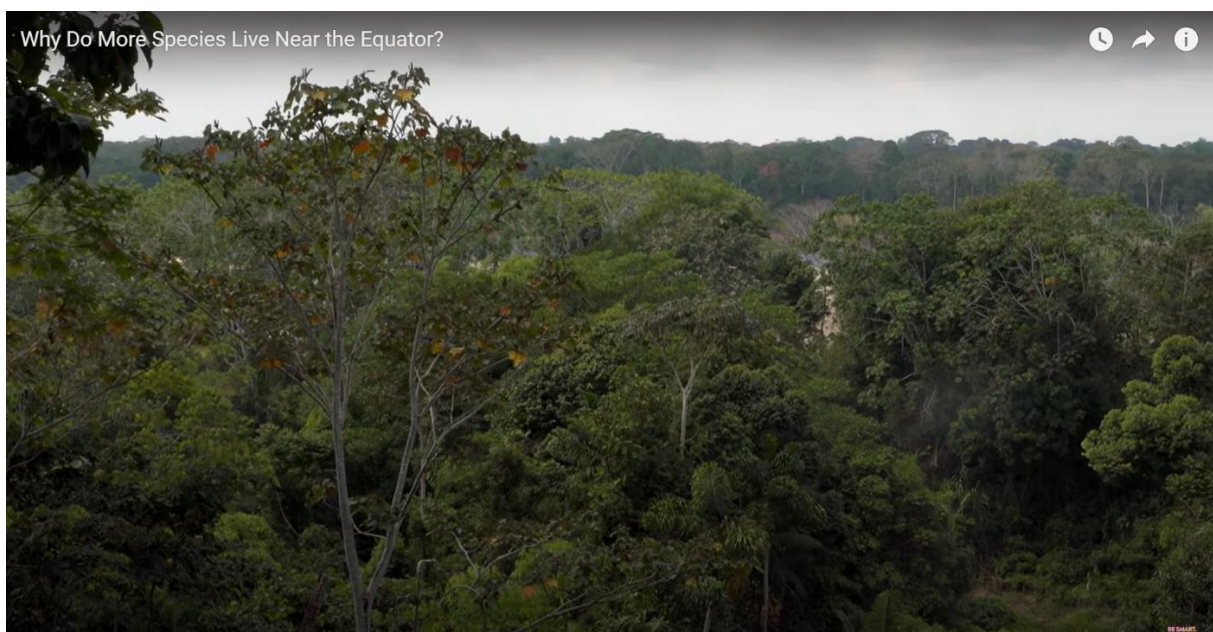
V Peru najdeme stromy, které hostí více biologických druhů, než kolik jich je na Britských ostrovech. Jak je to možné? Proč taková rozmanitost? Teoreticky vzato by vzhledem k výhodným klimatickým podmínkám logicky tropy mohly schraňovat větší masu biosféry. Ale to nevysvětluje její úžasnou různorodost. Důvodem je to, že v tropických deštných pralesech je mnohem více ekologických nik, mnohem více rozličných pro život vhodných poloh a míst než na severu. Životní podmínky v tropech jsou stabilnější, předvídatelnější než v mírných šířkách. Proto se organismům blízko rovníku vyplatila specializace.

V mírných zeměpisných šířkách se situace stále mění, den ze dne, týden z týdne. Specializace biologických druhů je spíše nebezpečná. Je tu příliš mnoho náhlých zvrátů počasí a jiných změn. V tropech je tomu jinak. A vzhledem k množství rostlin a živočichů se tu bojuje o příležitosti k přežití. To vede k velké specializaci, k roztažení vějíře ekologické biodiverzity.

Biologové jdou ještě dále. Domnívají se, že se evoluce druhů blízko rovníku odehrávala rychleji a dynamičtěji než jinde na zemském glóbu. Probíhala tu rychlá reprodukce s množstvím mutací. Čas, prostor a energie jsou základní faktory, které rozhodují s stupni biodiverzity. Tropy byly továrnou na biodiverzitu. Možná právě odtud vzešla biologická kolonizace zbytků planety. Je to kolébka a zároveň muzeum biodiverzity, protože se soudí, že zdejší druhy samy o sobě tak snadno nevyhynou. Pokud se do věci nevloží člověk jako totální destruktor.

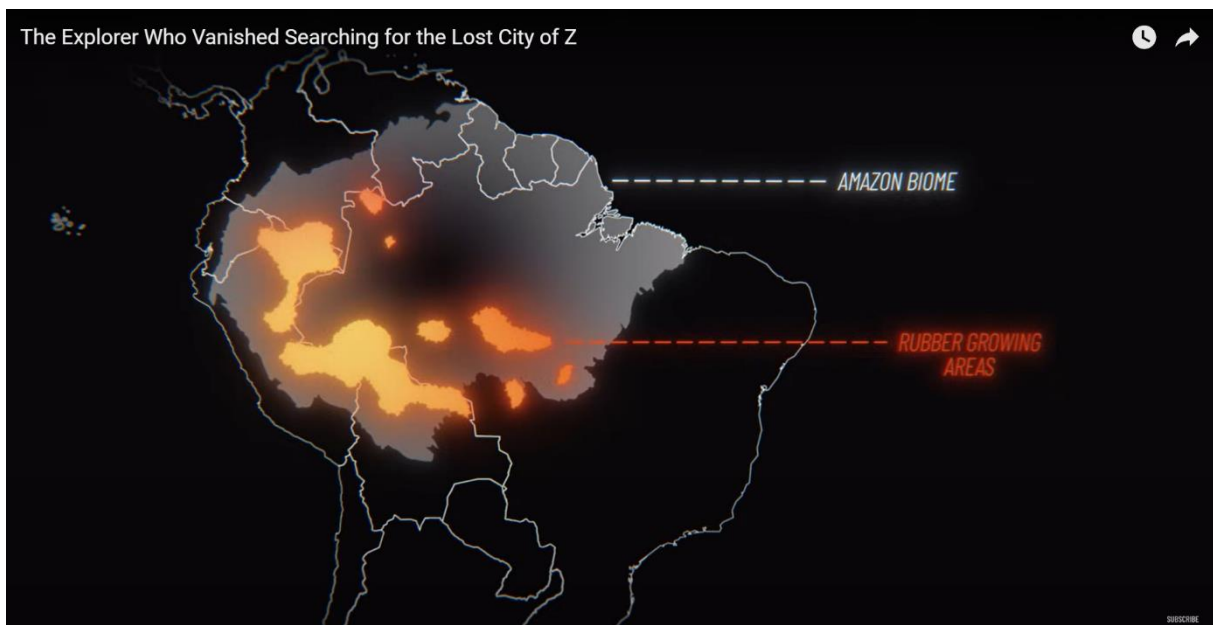
KAUČUK. Kaučuk je dalším velkým botanickým přínosem Brazílie a Amazonie. Jméno je původem indiánské. Znamenalo Strom, který pláče. Evropě tento název zprostředkoval francouzský badatel Charles-Marie de La Condamine v polovině 18. století. Indiáni mluvili o cahuchu. Pro Brazilce a Portugalce to je borracha. Ale teprve v 19. století začal v souvislosti s novými technologiemi (Charles Goodyear v roce 1830) kaučukový boom, z něhož tehdy profitovala Brazílie. Vedle kávy, zlata, cukru a dřeva byl kaučuk významný vývozní artikl Brazílie.

Indiáni Jižní i Střední Ameriky znali odedávna bílou šťávu či mléko ze stromů druhů hevea, které se říká latex. Namáčeli do ní rukojeti svých zbraní, impregnovali si kanoe a primitivní obuv, jakési galoše, a také z ní vyráběli elastické míče pro svoje kolektivní posvátné hry. Kryštof Kolumbus viděl kaučukové míče jako první Evropan při indiánské slavnosti na Haiti v roce 1493 při své druhé cestě do Západních Indií. Jméno Olmeků znamenalo Kaučukoví lidé. Pro Indiány Maya a Aztéky byl kaučuk krví země. Pro americké domorodce byl kaučuk skoro metafyzickou tekutinou.

Původně rostl nejlepší kaučukovník v Amazonii. V oblasti ne právě přístupné. V oblasti s velmi vlhkým a dusným podnebím, na něž Evropané nebyli zvyklí.

V druhé polovině 19. století poptávka po této surovině enormně vzrostla. Američan Charles Goodyear smísil latex se sírou, a tak zlepšil odolnost kaučuku vůči teplotním změnám. To byla příčina velké kaučukovníkové horečky, která Brazílii značně obohatila a představovala v socioekonomických dějinách této země významnou epizodu. Nic ale netrvá věčně. Ve dvacátých letech 20. století kaučukovníková horečka odezněla. Jednak začali

Angličané pěstovat kaučukovník ve svých asijských koloniích a zemích: zejména na Cejlonu, v Singapuru, v Malajsii, v Indonésii a v Thajsku. Jednak se podařilo vyrobit kaučuk syntetický.

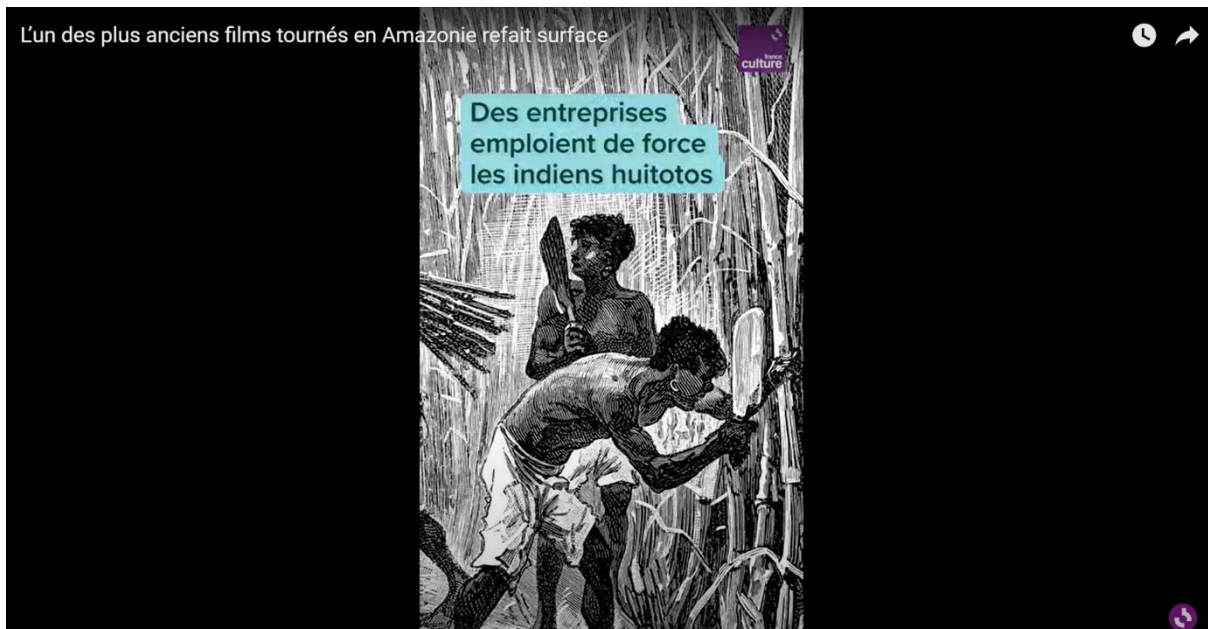

Z hlavního města Amazonie Manaus se stalo El Dorado, po němž tolik pátrali conquistadoři v 16. století. Manaus stal klenotem v amazonské džungli, který byl nazýván Paříž tropů.

Kaučukoví baroni v Manausu nebo Belemu si zapalovali kubánské doutníky dolarovými bankovkami. Spodní prádlo pro

sebe a svoje ženy si objednávali v Paříži a v Londýně. Pro domorodé obyvatele Brazílie a Peru byla kaučuková horečka spíše další ránou osudu. Půl milionu Indiánů bylo nuceno otročit a plnit normy sběru bílého zlata. Jinak tyto seringueiros čekaly drastické tresty.

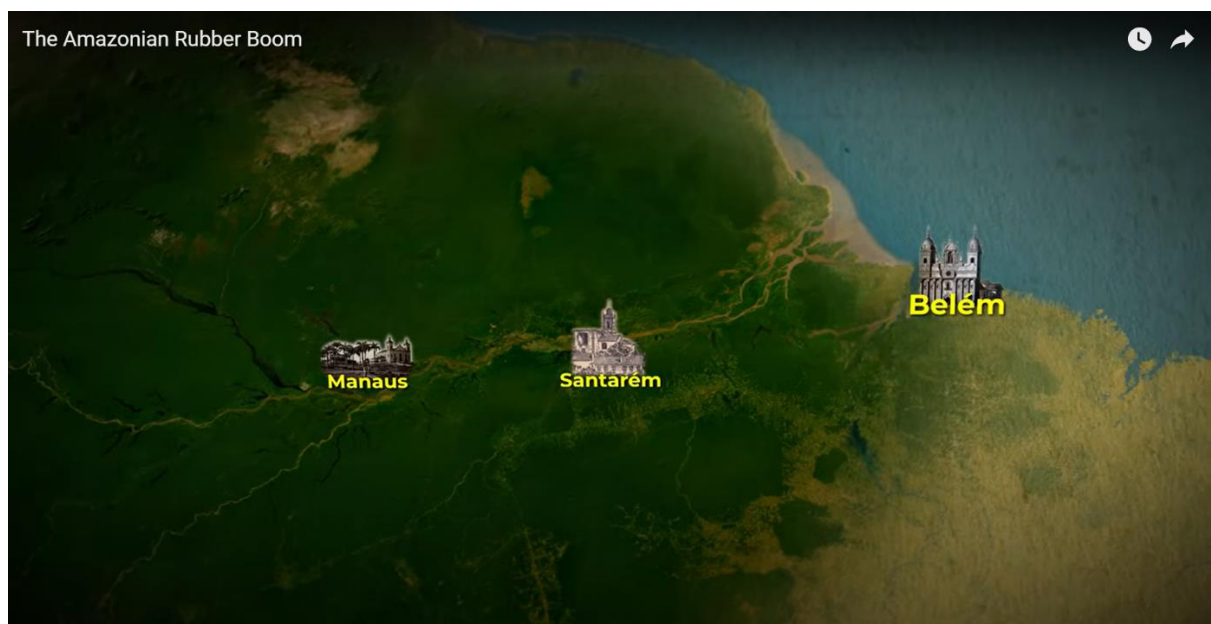
Práce seringueira, sběrače latexu, nebyla jednoduchá. V Amazonii původně nebyly žádné kaučukovníkové plantáže. Kaučukovníky rostly daleko od sebe. Na jednom hektaru pralesa se vyskytovalo v průměru jen 10 stromů kaučukovníku. To znamenalo, že se seringueiro musel ke svým cílům probíjet spletitými houštinami křoví a lián. Práci bylo třeba začít brzy po půlnoci, kdy se ochladilo a stromy začaly vydávat tekutý latex. Za noc musel sběrač ujít kolem 10 km a obstarat šťávu ze 100 až 200 stromů.

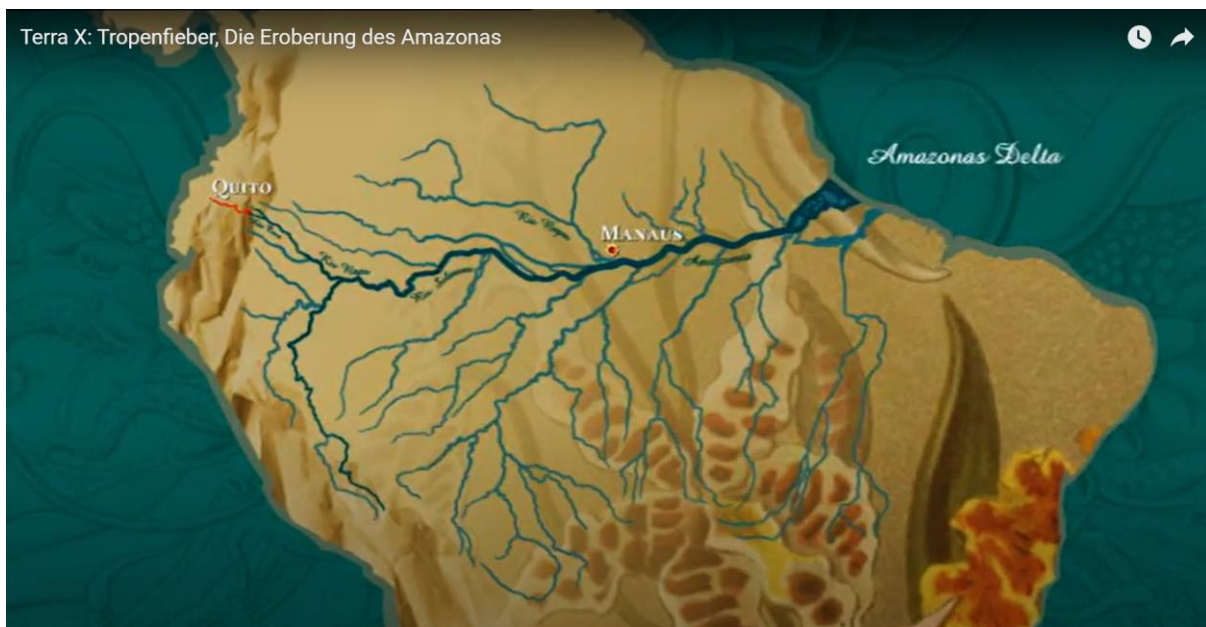
Hevea brasiliensis, kaučukovník brazilský. Tento strom může dodávat latex až 30 let. Latex je něco jiného než míza. Je to látka pomáhající obraně rostliny před škůdci. Když je kůra stromu naříznuta, vydává latex, který podle teploty vzduchu za určitou dobu koaguluje. Seringueiros shromažďovali obojí, tekutý i koagulovaný latex. Další způsob zpracování záležel na stavu při sklizni.

Hlavní města kaučukové Amazonie: Manaus, Santarém a Belém.

Manaus byl na počátku 19. století brazilskou osadou ztracenou v džungli u soutoku Amazonky a Rio Negro. Manaus ležel hluboko ve vnitrozemí, 1 500 km od pobřeží Atlantického oceánu. Portugalcům se původně uprostřed pralesů ani příliš nelíbilo. Až do konce 17. století to vypadalo tak, že se soutok Rio Negro a Amazonky stane doménou Španělů. Teprve roku 1699 tu Portugalci zřídili pevnostní vojenskou osadu Barra, aby dali na vědomí svoje teritoriální nároky. V roce 1860 měl Manaus asi 300 usedlíků. V roce 1890 to bylo 10 000 obyvatel. V roce 1900 už 50 000 obyvatel. V roce 1990 měl Manaus milion občanů. Dnes tu žijí 2 miliony obyvatel.

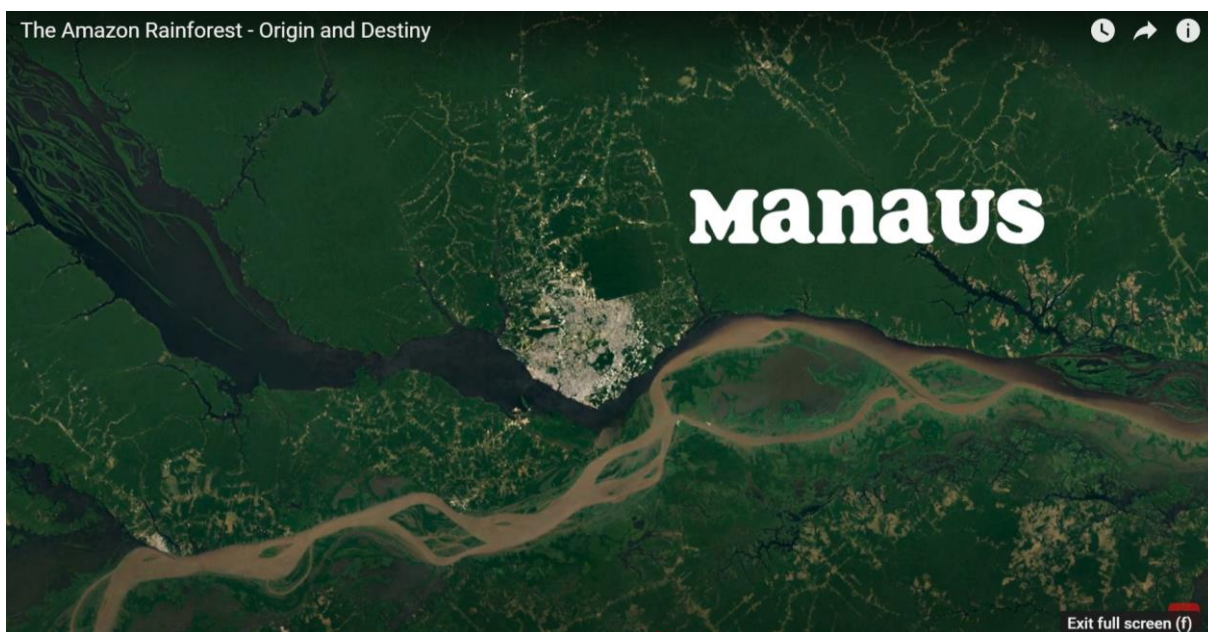
Francouzský autor Gilles Lapouge píše, že původní Manaus před kaučukovou závratí byl tuny mravenců, jaguáři, kajmani, ohromné vydry, tukani se žlutými zobáky, tak velkými, že by se papoušek mohl převrátit dopředu, tapíři, hadi všeho druhu, jedovaté ropuchy, opice a moskyti. A sto tisíc lián, mraků, sluncí a mlh.

Všechno se změnilo v období od roku 1890 až 1920, kdy se Manaus stal přes noc jedním z nejprosperujících měst na světě. Příjem na hlavu v Manausu byl v uvedeném období dvakrát vyšší než u obyvatel Rio de Janeiro nebo São Paulo, které měly velké zisky z pěstování kávy.

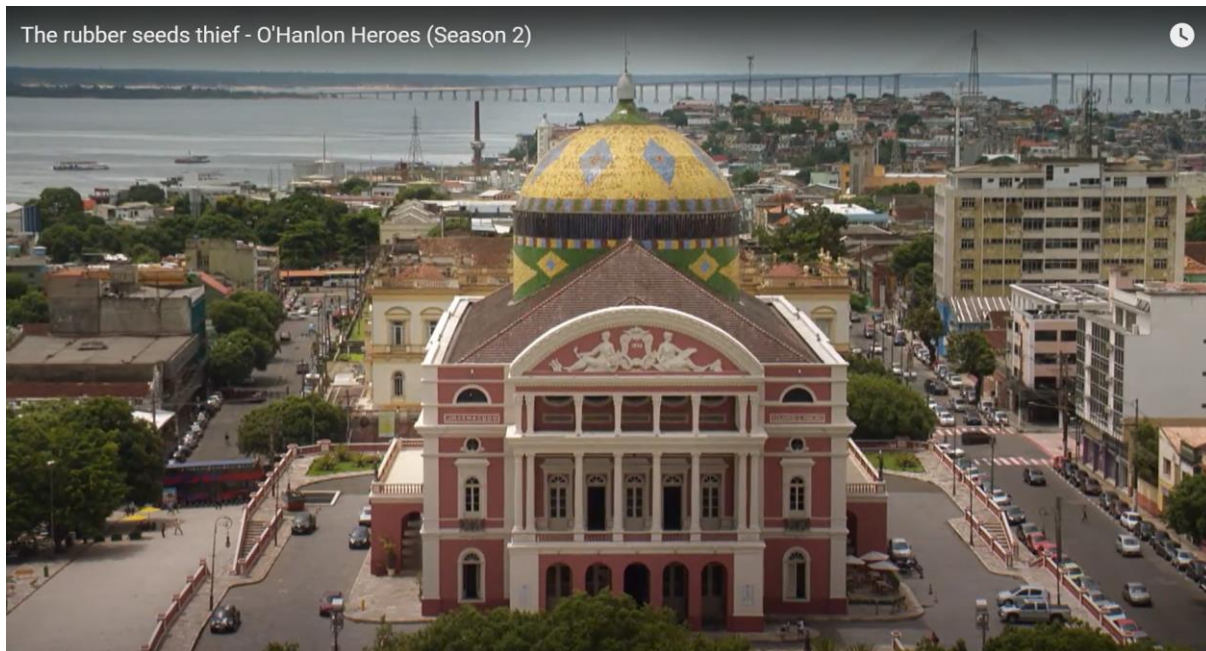

Manaus má tropické monzunové podnebí. Leží již na jižní polokouli, jeho zeměpisná šířka jsou 3 stupně. Tedy skoro na rovníku. Za rok tu naprší 2 300 mm deště (Praha: 530 mm za rok). Je to důsledek pohybu ITCZ, vnitrotropické zóny sbíhavosti. Proto také Manaus zaznamenává největší počet bouří na světě. Navzdory těmto obtížným klimatickým podmínkám měl Manaus na konci 19. století jako jediné brazilské město elektrické osvětlení a moderní kanalizační síť. Jezdily tu elektrické tramvaje. Na vysušených močálech se stavěly široké avenue.

Změnilo si i sociální složení obyvatel Manausu. Kosmopolitní les nouveaux riches se chtěli bavit, chodit do kaváren a nočních klubů. Ale chtěli rovněž patřit ke kulturní elitě. V roce 1896 bylo v Manausu otevřeno operní divadlo Teatro Amazonas. Bylo postaveno italským architektem v renesančním slohu. Jeho kupole je pokryta 36 000 lakovanými keramickými taškami z Alasky. Je tu vyobrazen i motiv brazilské vlajky. Teatro Amazonas vzniklo během tzv. Belle Époque na konci 19. století, kdy se budoucnost světa jevila velmi slibně.

The rubber seeds thief - O'Hanlon Heroes (Season 2)

Když byl Manaus na vrcholu slávy, cestovaly po řece do Teatro Amazonas i významné evropské operní hvězdy. Bylo to i nebezpečné. V jedné divadelní sezóně prý polovina členů operního sboru umřela na žlutou zimnici. Když kaučukovníková horečka v Brazílii opadla, mělo to pro Teatro Amazonas fatální důsledky. V roce 1924 se tu přestalo hrát. Po většinu 20. století se provoz v divadle v džungli zastavil. V roce 1997, po 90 letech přestávky, bylo Teatro Amazonas restaurováno a opět otevřeno.

The rubber seeds thief - O'Hanlon Heroes (Season 2)

Manaus současné doby. Teatro Amazonas vypadá z této boční ulice nenápadně, ale zpočátku 20. století to byl velechrám belcanto, jakému na jižní polokouli nebylo obdoby.

Hlediště ve tvaru lry pojme 700 diváků. Italský architekt Celestial Sacardim v interiéru Teatro Amazonas napodoboval pařížskou Garnierovu operu. Aby byla uvnitř nerušená akustika, bylo i dláždění kolem Teatro Amazonas pokryto kaučukem. Povozy tak nedělaly zbytečný hluk.

Všechn stavební materiál pro Teatro Amazonas byl dovezen z Evropy. Včetně mramoru na schodiště z Itálie. Z Paříže pocházel mobiliář a textilie. Pohled z hlediště ke stropu měl vzbuzovat dojem, že se člověk ocitl pod Eiffelovou věží v Paříži. Lustry, jichž bylo dohromady 198, byly vyrobeny v Itálii, částečně u proslulých sklářských mistrů z ostrova Murano v benátské laguně.

Kaučukoví baroni si opravdu mohli představovat, že stojí pod Eiffelovou věží v Paříži. Vyšší vrstvy brazilské společnosti horovaly pro francouzskou civilizaci. Byla jim blízká jako národu mluvícím románskou řečí. A také tu byl fakt, že Francouzská revoluce a následně Napoleon Bonaparte přispěli k nabytí nezávislosti Brazílie v roce 1822. Brazilští intelektuálové obdivovali francouzské malířství a literaturu. Vlajku Brazílie, která zdobí i kupoli Teatro Amazonas, ovlivnilo pozitivistické učení francouzského myslitele Auguste Comte, který měl v Rio de Janeiro i chrám svého náboženství humanity.

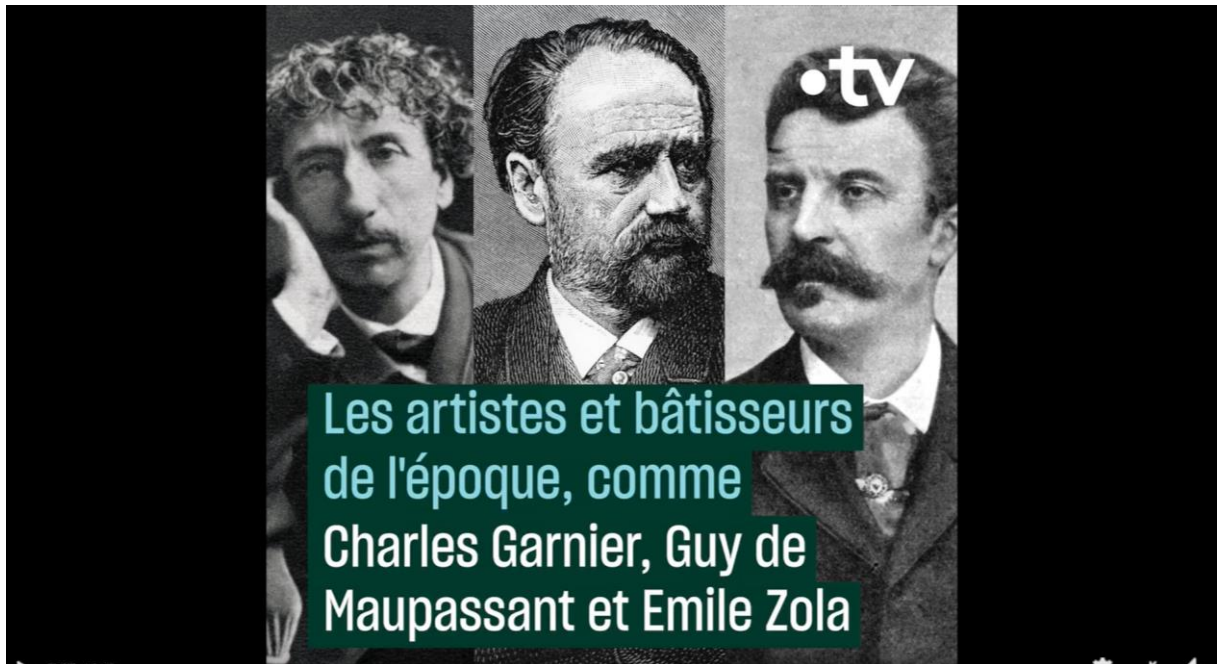
ELE ROUBOU A BORRACHA DO BRASIL - o inglês que levou 70 mil sementes de seringueira da Amazônia

Eifelova věž byla dostavěna v roce 1889. Čili 7 let před otevřením Teatro Amazonas. Eiffelova věž se stavěla ke stoletému jubileu Francouzské revoluce. Sami Pařížané k věži neměli od počátku kladný přístup. Říkalo se jí i grande cheminée d'usine noire, velký komín černé továrny.

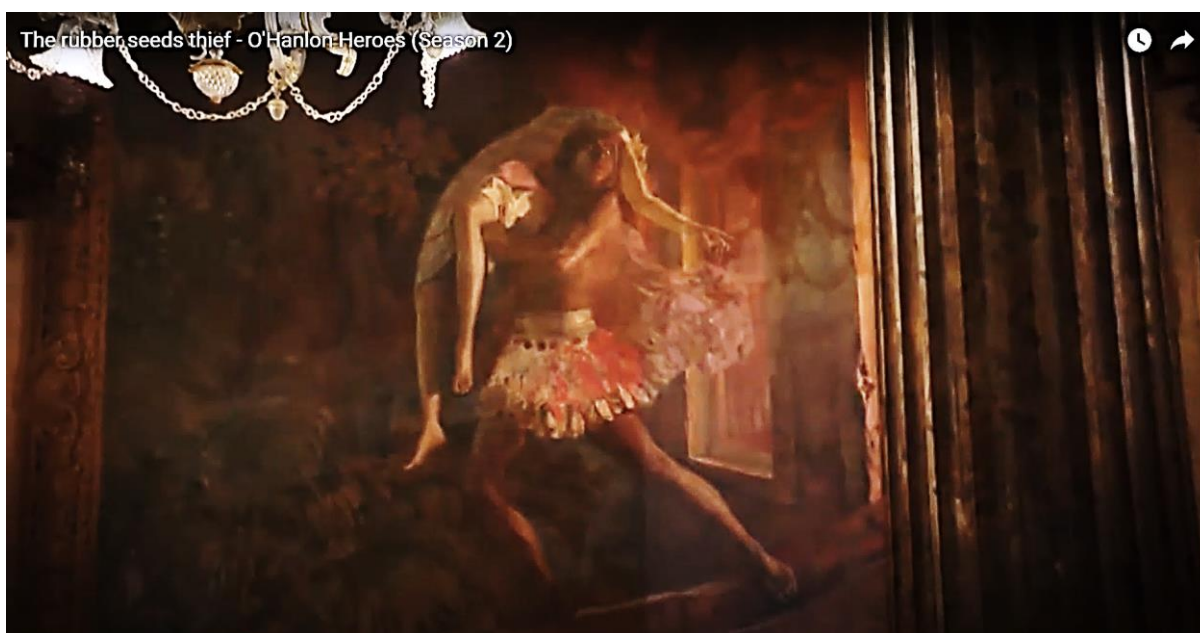
Vehementně proti 300 metrů vysoké železné Eiffelově věži vystupovali spisovatelé Émile Zola a Guy de Maupassant a architekt Charles Garnier, tvůrce budovy Opery. Podepsali petici, kde byla Eiffelova věž označena za zbytečnou, neúčinnou a monstrózní stavbu.

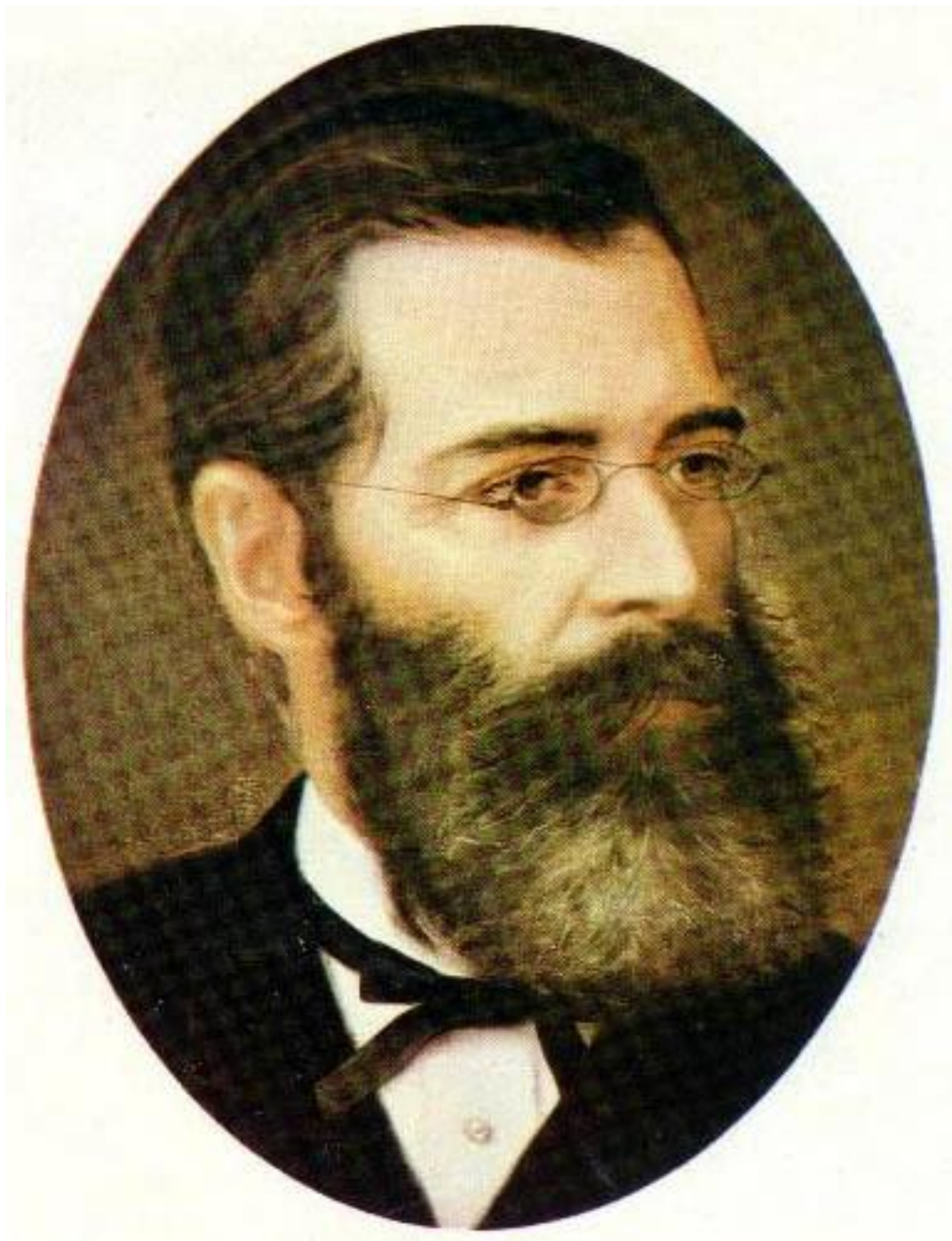
Pařížanům vadilo i to, že tento ohavný tovární komín bude vrhat stín na École Militaire, pokládanou za vrchol architektury 18. století z doby krále Ludvíka XV. V Teatro Amazonas v Manausu viděli naopak Eiffelovu věž jako nádhernou náhradu tropické hvězdnaté nebeské klenby s Jižním křížem.

Fantastický obraz italského malíře Domenici de Angelis na motivy knihy brazilského spisovatele José de Alencara (1829 až 1877) *O Guarani* v Teatro Amazonas. Román z roku 1857 popisuje mimo jiné milostný vztah mezi portugalskou dívkou Cecílií a Indiánem kmene Tupí-Guaraní jménem Peri. Ten Cecílii zachránil život, když ji vynesl z hořícího domu. Indián Peri je jakýsi Cecíliin anděl strážný.

Brazilec José de Alencar v postavě Periho vyobrazil mýtického ušlechtilého divocha, podobně jako nám Němec Karel May uvedl do literatury apačského náčelníka Winnetoua.

Otcem andělsky něžné a krásné Cecílie byl Dom Antonio de Mariz, skutečná historická postava z počátku 17. století, jeden ze zakladatelů Rio de Janeira.

PRINCIPAIS PERSONAGENS

Dom Antônio de Mariz

Lauriana

Diogo

Ceci

Peri

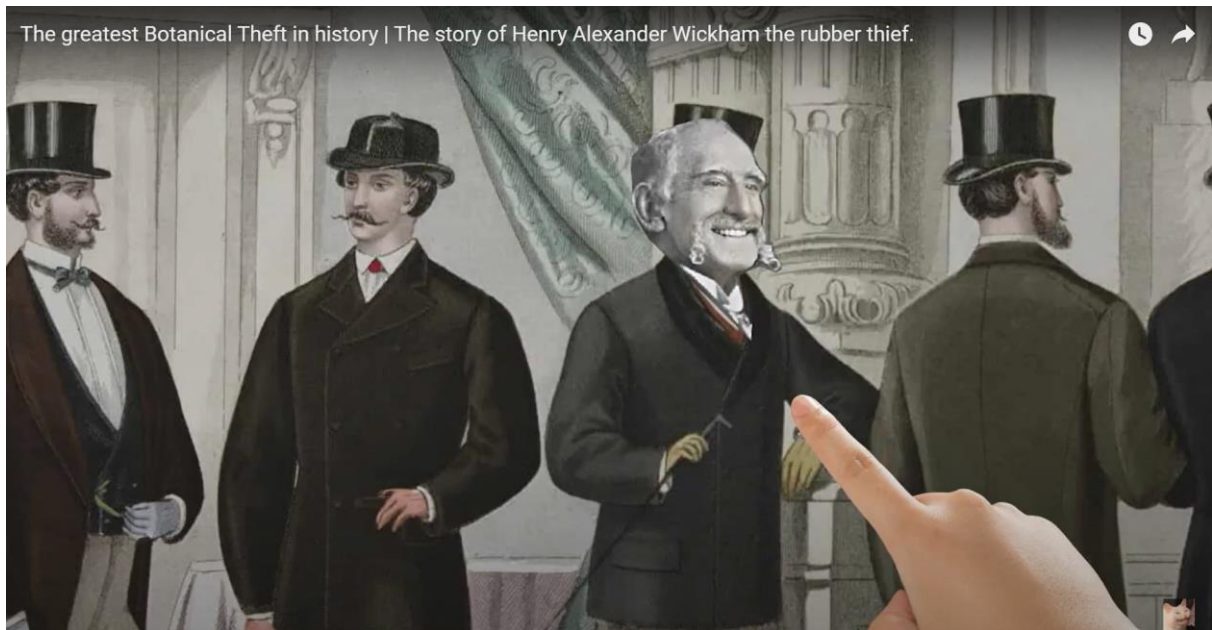
Kniha *O Guarani* vyznívá jako oslava svobody a nezávislosti, které představují Indiáni Tupí-Guaraní i sama nespoutaná tropická příroda Brazílie.

Brazilský televizní film O Guarani. Indián Peri zachraňuje spanilou Ceci.

Manaus byl i působištěm anglického dobrodruha a botanika Henryho Wickhama. Roku 1876 se mu podařilo z Brazílie do Londýna propašovat 70 000 semen kaučukovníku. To znamená 20 let před postavením Teatro Amazonas. To bylo biopirátství, v jehož důsledku Brazílie a Peru pozbyly monopol na pěstování kaučukovníků. Henry Wickham se v Amazonii vydával za lovce orchideí, za botanika-amatéra, za extravagantního anglického cestovatele. Mohli bychom si vzpomenout na postavu skotského lorda Castlepoola z filmů o Winnetouovi, jenž také sbíral motýly a vzácné rostliny. Byla to jen maska.

Manaus byl odsouzen k úpadku ještě dříve, než si vybudoval svoji pralesní zlatou kapličku. Manaus zchudl do té míry, že zdejší generátory elektriny nebyly řadu let schopny provozu. Přitom měl Manaus elektrické osvětlení dříve než řada evropských měst. Britský spisovatel Redmond O’Hanlon přivezl do Teatro Amazonas zarámovaný portrét Henryho Wickhama. Je toho názoru, že by se Henry Wickham v pompézní nádheře Teatro Amazonas cítil jako doma.

Henry Wickham byl biologický špión, ale on sám to tak nechápal. Kaučuk se stal strategickou surovinou, bez níž by nebyla možná ani industriální revoluce. Nefungovaly by parní stroje, lokomotivy, automobily, bicykly, telegraf, spotřebiče v domácnostech. Neměli bychom ani plynové masky. Anglie nechtěla být ekonomicky závislá na Brazílii. Nikdo nevěděl, co přinese budoucnost. Bylo lépe se zabezpečit vlastními plantážemi kaučuku.

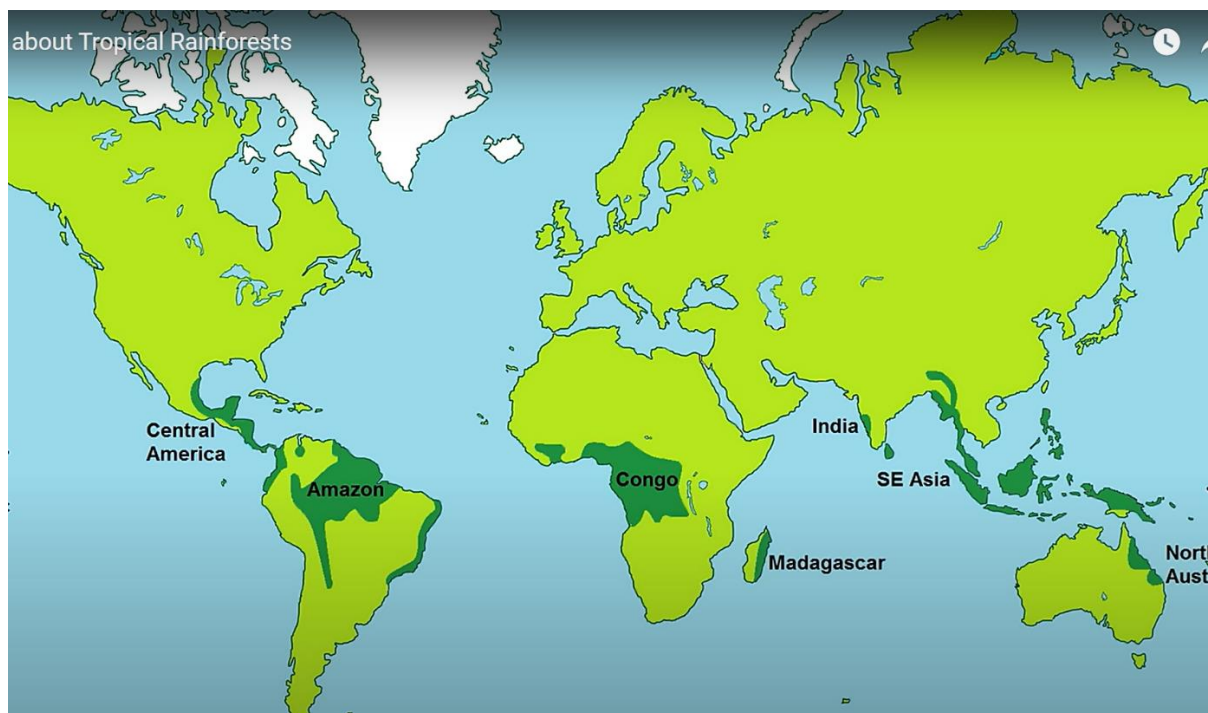
Kew Gardens na západ od Londýna v zimě. Kew Gardens bylo v 19. století hlavním městem botaniky. Sem také dovezli Wickhamovu zásilku kaučukovníkových semen *Hevea brasiliensis*. Byl to náklad o váze 500 kg. Anglie má celkově mírné přímořské klima. Je oteplována Golským proudem. Ale přece jen tu někdy sněží. Pro citlivý kaučukovník to nebyly vhodné podmínky. Přes všemožnou péči se v Kew Gardens ujalo jen asi dva tisíce sazenic kaučukovníku.

Ale to stačilo. V Malajsii pod britskou kontrolou se kaučukovníky ujaly a začaly po čase přinášet užitek. V roce 1900 produkovala Brazílie 95 procent světové potřeby kaučuku. V roce 1928 to byly již jen 4 procenta světové produkce kaučuku.

Amazonie ovšem není jen kaučuk. Dnes vystupuje do popředí ekologický význam celé oblasti. Je to záležitost nejen Brazílie, nejen Ameriky, ale celého světa.

Amazonie přesahuje Brazílii. Sahá i do Peru, Ekvádoru, Kolumbie, Venezuely, Guyany, Bolívie.

Amazonie zahrnuje 10 procent celosvětové biodiverzity, ačkoli tvoří jen 5 procent zemského povrchu. Roste tu 40 000 druhů stromů, 150 000 rostlin vyššího druhu a tisíce druhů zvířat a živočichů. Zdaleka ne všechny biologické druhy tu byly objeveny a popsány. Ve skutečnosti tu bylo napočítáno asi 400 000 druhů

rostlin, které mohou mít ekonomický a sociální význam. Žije tu i 34 milionů lidí, jichž v poslední době přibývá. A asi 200 indiánských kmenů na různém stupni civilizačního vývoje.

L'Amazonie

L'Amazonie est une région d'Amérique du Sud au climat chaud et humide. Elle est couverte de la plus grande forêt du monde, une forêt **dense**, qui s'étend sur 9 pays.

Des arbres gigantesques

Plus de 40 000 espèces de plantes poussent en Amazonie. Certains arbres atteignent 40 mètres de haut (la taille d'un immeuble de 10 étages).

Calao

Paresseux

Ara

Des animaux nombreux

Il existe beaucoup d'espèces d'animaux et on en découvre encore de nouvelles. Par exemple, il y a 2,5 millions d'espèces d'insectes, 3 000 espèces de poissons de rivière, 1 300 espèces d'oiseaux, 500 espèces de mammifères...

Fourmi

Une forêt en danger

En Amazonie, l'homme brûle les arbres pour laisser la place aux élevages de vaches, mais aussi aux champs, aux routes, aux mines d'or... Il abat des arbres pour fabriquer du papier et des meubles.

L'Amazonie

Avec ses 7 000 kilomètres des Andes à l'Atlantique, l'Amazone est l'un des plus longs fleuves du monde et a le plus fort **débit**.

Les Indiens menacés

Après la découverte du **Brsil** par le Portugais Cabral, en 1500, beaucoup d'Indiens d'Amazonie sont morts à cause des maladies apportées par les Blancs. Il en reste 900 000, dans 300 tribus. Ils sont menacés par la destruction de leurs terres et les changements dans leur façon de vivre.

ART PRESSE

Amazonie se rozkládá na teritoriu 5,5 milionu km čtverečních. Rozprostírá se na území devíti států Francouzská Guyana, Guyana, Surinam, Brazílie, Kolumbie, Peru, Venezuela, Bolívie, Ekvátor. Ročně tu naprší 2 000 až 2 600 mm srážek.

V průběhu posledních 50 let bylo zničeno 17 procent amazonského deštného pralesa. Je to rozloha 1,5 Francie. Deforestace znamená přeměnu džungle na zemědělskou plochu. Deforestace Amazonie je z 80 procent dílo zemědělského podnikání. Pěstuje se tu hlavně soja a další plodiny určené pro export. Další důvody deforestace je ilegální těžba tropického dřeva, výstavba transamazonské dálnice a dalších industriálních infrastruktur.

Transamazonská dálnice byla otevřena v roce 1972. Je jenom částečně vyasfaltovaná, některé úseky jsou v období dešťů těžko sjízdné. A to může trvat několik měsíců, od listopadu do dubna. Je 4 000 km dlouhá. Je to důležité spojení Peru s pobřežím Atlantiku. Ekologicky to je katastrofální projekt. Otevření této dálnice podstatně zintenzivnilo deforestaci amazonského deštného pralesa. Mluví se o 30 letech intenzivního odlesňování Amazonie, od roku 1975 do roku 2005.

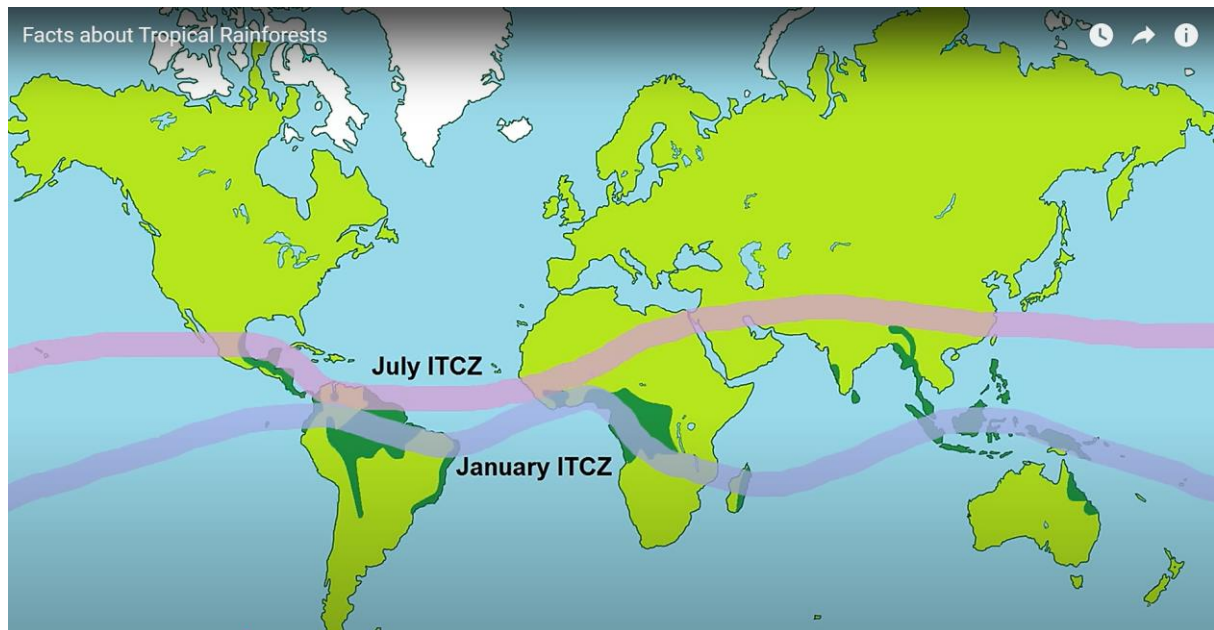
Brazilská vláda vymezila v Amazonii území, která mají náležet indiánským kmenům. To je samozřejmě chvályhodné opatření. Jenomže jde o to, zda budou práva brazilských domorodců respektována i v praxi.

Někdy bývá Amazonie stížena i suchem. Pak vzrůstá nebezpečí požárů. Jenomže se ukazuje, že oheň je mnohdy založen uměle, žháři, kteří se snaží zamaskovat svoje nekalé cíle. V roce 2019 nabyl tento nebezpečný jev nové intenzity. V Amazonii bylo zaregistrováno 73 000 požářišť, o 60 procent více než v letech předchozích.

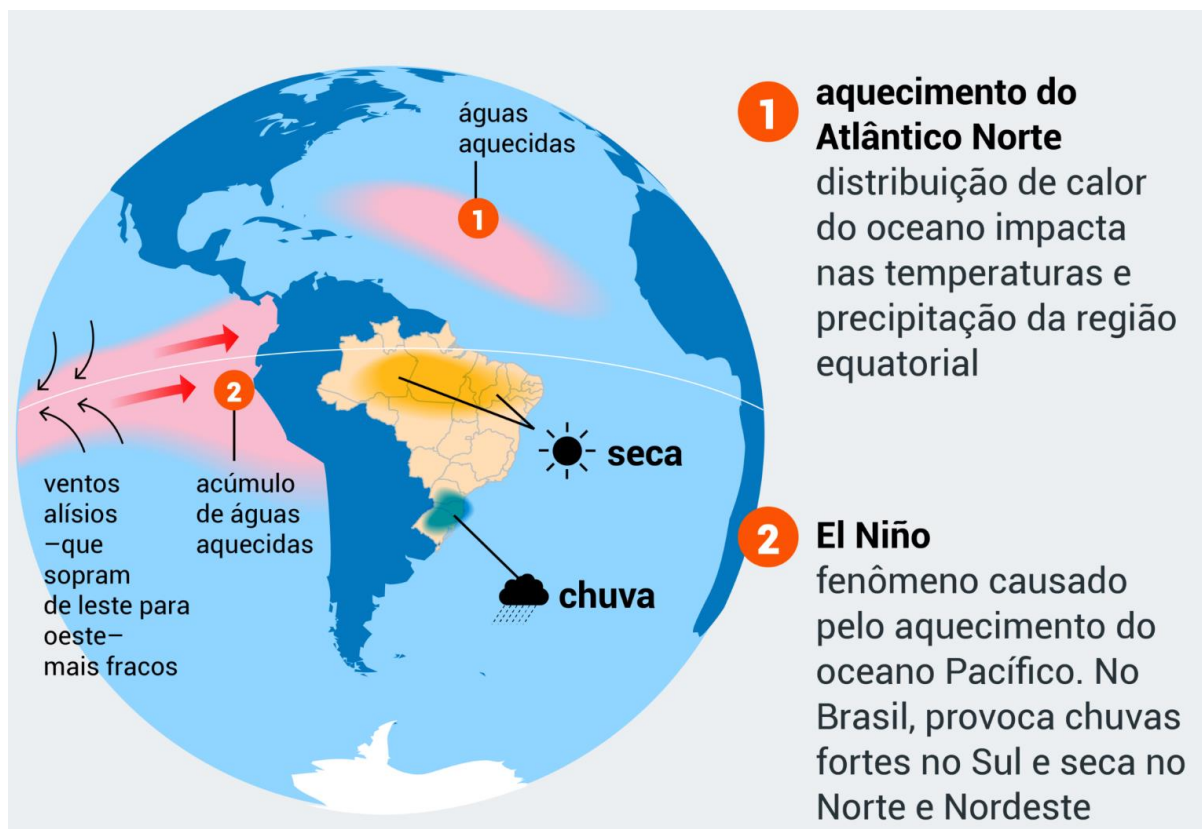
Pro srážkový režim Amazonie jsou určující sezónní výkyvy ITCZ.

Zjednodušený vodní cyklus v oblasti Brazílie. Za normálních okolností prší v Amazonii vydatně. Je to rovníková oblast, v jejímž rámci se pohybuje ITCZ, intertropická zóna sbíhavosti pasátů a vysokých bouřkových mraků kumulonimbů. Ale normální povětrnostní režim může být narušován poruchami El Niño.

El Niño přichází v průměru jednou za sedm let. Znamená to příval teplé vody u pobřeží Peru, kde normálně pozorujeme studený mořský Humboldtův proud. Za těchto okolností v Peru vydatně prší, ale velkou část Amazonie může postihovat sucho. Tak tomu bylo i v roce 2023.

Pokud bude lidstvo dále ničit amazonské pralesy, uškodíme je sami sobě. Pozbudeme šance na nalezení přírodních látek, které by nás mohly ochránit před hrozbou civilizačních nemocí. Látek, které ještě neznáme, látek, které příroda připravovala desítky a snad i miliony let. Je velmi naivní si myslet, že potřebné léky dokážeme beztak rychleji vyrobit synteticky ex nihilo v laboratořích farmaceutických koncernů. Kromě jiného.

